T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KEHÂNETİN YASAKLAMASINA DAİR HADİSLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ali YILDIZ

17909003

Danışman

Prof. Dr. Mehmet BİLEN

Diyarbakır 2021

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KEHÂNETİN YASAKLAMASINA DAİR HADİSLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ali YILDIZ

17909003

Danışman

Prof. Dr. Mehmet BİLEN

Diyarbakır 2021

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Kehânetin Yasaklamasına Dair Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

…/…./202

ÖNSÖZ

İnsanoğlu gaybı bilme isteği her tarihin dönemde karşımıza çıkmaktadır. Geçmiş milletlerin hayatlarında önem arz eden kehânet olgusu, İslâm'dan önce Arapların hayatında önemli bir yere sahipti. Görülebildiği kadarıyla cahiliye toplumunda bilinen Kehânet Kur'ân ve Sünnette bilimsel çerçevede ele alınmamıştır. Sosyal gerçekliği olan kehânet olgusu bireysel ve kitlesel bir proplemdir. Bu olgunun tanımı, çeşitleri, proleme dair çeşitli fikirler ortaya konulmuş, kur'an ve sünnet bağlamında farklı kaynaklardan da istifade edilerek konu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Hadislerde kehânet konusu farklı şekillerde yer almaktadır. Konuyla ilgili hadisler çeşitli hadis kaynaklarında yer almaktadır. Konuyla alakalı hadisler muhteva yönünde farklılık göstermektedir. Rivâyetler bu olgunun ilk dönem müslümanlar arasında var olduğuna ışık tutmaktadır. Konunun açıklığa kavuşması için ilgili hadisleri taopladıktan sonra senet ve metin açısından incelemek gerekmektedir. Böylece hadislerin sıhhat durumu ortaya çıkarılacaktır. Ayrıca dinimizin Kehânete bakışı anlaşılmış olacaktır. Tezimizi Kütüb-i Sitte'de yer alan ahdilerle sınırlı tutarak çalışmalarımızı gerçekleştirdik.

Tezimiz yapısal olarak giriş, iki bölüm ve sonuç bölümlerinden meydana gelmektedir. Giriş kısmında; tezin konusu ve sınırları ile araştırmanın önemi, amacı ve metodunu izah etmekle birlikte, konunun daha iyi anlaşılması için Kehânetin Yasaklamasına Dair Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi başlığı altında ele alınmıştır. Bu bağlamda, geçmiş toplumlarda kehânettin tanımı ile çeşitleri, karşılaştıkları sorunları kâhinlere danışılması ele alınmıştır. Birinci bölümde; ele aldığımız rivâyetler, aynı konuya temas etmediğinden çeşitli konulara temas ettikleri dolayı hadislerden ğeçen konular baz alınarak üç ayrı şekilinde sınıflandırdık.

Kehânet alakalı hakkında araştırma yaptığımız bu rivâyetlerin hadis kitaplarından bulmaya çalıştık. Tepit ettiğimiz hadis rivâyetlerini konularına göre sened ağlarını oluşturduk. Bununla birlikte hadislerin senedlerinde geçen râvilerin cerh ve ta'dil durumlarını ortaya koymaya çalıştık. Daha sonra analiz ettiğimiz râvilerin durumlarını değerlendirmeye tabi tuttuk. Tezin ikinci bölümünde ise; gruplandırdığımız rivâyetlerin anlamsal olarak ortak bir metin oluşturmakla birlikte, dil bağlamında tahlil etmek, şarihlerin yorumlarına, fıkıh ile tefsir ilimlerindeki kulanımlarını inceledik. Sonuç bölümünde de rivâyetlerle alakalı değerlendirmemize yer verdik.

Bu tezin tespitinde ve bilgilerin toplanıp yazılmasında; kısaca her aşamada bana yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Mehmet BİLEN'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca katkı sunan diğer hocalarıma ve arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Ali YILDIZ

Diyarbakır 2022

ÖZET

Tezimiz, Kütüb-i Sitte ile sınırlı olup kehânetle alakalı rivâyetlerin isnad ve metin açısından analiz etmekle beraber giriş, iki bölüm ve sonuç bölümlerinden meydana gelmektedir.

Kütüb-i Sitte içerisinden Kehânetle ilgili tespit ettiğimiz hadisleri üç gruba ayırdık. Araştırdığımız üç grup hadislerde içerik olarak aynı konuya değinmemekte, bazıları kehânet ilgili kazancın haram oluşuna, bazıları kehânetin bilgi kaynağına yasak oluşuna bazıları da ona inanmanın hükmü konusuna değinmektedir. Araştırdığımız üç grup hadisin, birinci gruba baktığımızda kâhinin kazancının haram olduğuna, ikinci grup hadise baktığımızda ise bilgi kaynağını yasakladığını ve son olarak üçüncü grub hadise baktığımızda ise ona inanmanın küfr olduğu görülmektedir. Birinci grup hadis Ebû Hüreyre ve Ebû Mesu'd, ikinci grup hadisi ise hz. Aişe, Ebû Hureyre'den, üçüncü grup hadis de Ebû Hureyre, el-Huceyme ve Rasulullahın zevcelerinden birinden rivâyet olunmuştur.

Tezin giriş bölümünde Kehânetin tanımı ve çeşitlerine yer verildi. Daha sonra incelediğimiz üç grup hadisleri Kütüb-i Sitte içerisinden bulmaya çalıştık. Rivâyetlerin sened şemalarını oluşturmaya çalıştık. Daha sonra sahabi dışında diğer râvilerin durumlarını cerh ve ta'dil kitaplarından bulup ortaya koymaya çalıştık. Bütün bunlardan sonra da rivâyetlerin sened açısında sıhhatlarını değerlendirmeye tabi tuttuk.

Alakalı hadislerin sened tenkidi yapıldıktan sonra bunun üzerine metin tenkidine geçtik. Oluşturduğumuz her üç grup hadisler için ayrı ayrı olmak üzere ortak metinler oluşturmaya çalıştık. Rivâyet edilen hadisler hakkında şarihlerin yorumlarına yer vermekle beraber tefsir ile fıkıh ilimlerindeki kullanım amaçlarına

da bakıldı. Netice itibariyle Kehânetle ilgili hadislerle ilgili genel bir değerlendirme yapılarak araştırma sonuçlandırıldı.

Anahtar Kelimeler: Kehânet, Rivâyet, İsnad, Tenkid.

ABSTRACT

Our thesis is about the examination of the deeds texts of the hadiths related to prophecy in the context of Kütüb-i Sitte and the introduction consists of two main sections and conclusion sections.

As a result of scanning the sources we investigated, we found that there were three groups of Hadith related to Prophecy. All of these group hadiths do not address the same topic in terms of content, some refer to the fact that the gain associated with the prophecy is forbidden, some refer to the fact that the prophecy is forbidden to the source of information, and some refer to the fact that it is a provision to believe in it. The three groups of hadith that we investigated, when we look at the first group, the oracle's gain is haram, when we look at the second group of hadith, it prohibits the source of information, and finally when we look at the third group of hadith, it seems that believing in it is blasphemous. The first group of hadith Ebû Hureyre and Ebû Mesud, and the second group of hadith are consist of Hz. Ayşe, Ebû Hureyre, Müaviye b. Hakem es-Sülemi and Ibn Abbas. The third group of hadith was narrated by Ebû Hureyre, el Huceyma and one of the wives of the messenger of Allah.

After giving general information about prophecy in our thesis, we determined the sources of hadith in which the narrations belonging to the three groups of hadiths that we investigated. We have collected the deeds and texts of the hadith together. We created deed schemes for the collected narratives. After the deed schemes were created, we subjected the narrations to the deed criticism. We have stated the situation of the narrators other than the companions in terms of disproofing and modifications. Then, we evaluated the authenticity of the narrations in terms of deeds. After examining the related hadiths in terms of deeds criticism, we also examined their texts. We have created a common text for narrations that come into

contact with the same event or topic. We researched whether prophecy is discussed in the Qur'an. We have included the comments of hadith commentators and some scholars about the texts. In addition, we have determined the use of narrations in Tafsir and fiqh sciences. Finally, we made a general assessment of the hadiths related to the prophecy and touched on the results we reached.

Keywords: Prophecy, Hadith, sanad, Criticsm

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

ABSTRACT ..... **V**

İÇİNDEKİLER ..... **VII**

KISALTMALAR ..... **X**

GİRİŞ **1**

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI **1**

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI VE METODU **1**

3. TARİHİ SEYİR İÇİNDE KÂHİNLİK **2**

4. KEHÂNETLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER **4**

4.1. Kehânet Tanımı 4

4.2. Kehânet Çeşitleri 5

4.2.1. Tabiî Kehânet 5

4.2.2. Sûnî Kehânet 9

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂHİNLİĞİN YASAKLAMASINA DAİR HADİSLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ 15

1.1. BİRİNCİ GRUP HADİSLER 16

1.1.1. Kâhinin kazancının haram olduğuna dair hadisler: 16

1.1.2. Hadislerin Tarikleri ve Metinleri 16

1.2. İSNAD AÇISINDAN HADİSLERİN DEĞERLEDİRİLMESİ..... 19

1.2.1. Sened Ağı..... 20

1.2.2. Sened Tenkidi 22

1.2.3. Birinci Grup Hadislerin Sened Değerlendirmesi 32

1.3. İKİNCİ GRUP HADİSLER 32

1.3.1. Kâhinlerin Bilgi Kaynağına Dair Hadisler 32

1.3.2. Hadislerin Tarikleri ve Metinleri 33

1.4. İSNAD AÇISINDAN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 39

1.4.1. Sened Ağı..... 39

1.4.2. Sened Tenkidi 41

1.4.3.İkinci Grup Hadislerin Sened Değerlendirmesi..... 54

1.5. ÜÇÜNCÜ GRUP HADİSLER 54

1.5.1. Kehânete/ Kâhine İnanmanın Hükmüne Dair Hadisler 54

1.5.2. Hadislerin Rivâyet Tarikleri ve Metinleri..... 54

1.6. İSNAD AÇISINDAN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 57

1.6.1. Sened Ağı 57

1.6.2. Sened Tenkidi 58

1.6.3. Üçüncü Grup Hadislerin Sened Değerlendirmesi 64

İKİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN MUHTEVA ANALİZİ 65

2.1. METİN TENKİDİ YÖNÜNDEN HADİSLERİN DEĞERLENMESİ 65

2.1.1. Kehânet Rivâyetlerinin dil bağlamında anlaşılması 65

3.1.2. Rivâyetlerin Metin İnşası 66

2.1.2.1. Birinci Grup Rivâyetin Metin İnşası 66

2.1.2.2. İkinci Grup Rivâyetin Metin İnşası 67

2.1.2.3. Üçüncü Grup Rivâyetin Metin İnşası 68

2.2. HADİSLERİN KUR'ÂN'A ARZI 68

2.3. ŞARİHLERİN RİVÂYETLER HAKKINDAKİ YORUMLARI 70

2.4. RİVÂYETLERİN DİĞER İSLAM İLİMLERİNDEKİ KULLANIMI .. 73

2.4.1. Hadislerin Tefsir İlmindeki Kullanımı 74

2.4.2. Rivâyetlerin Fıkıh İlminde Kullanımı 78

SONUÇ 80

KAYNAKÇA 83

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Bin, İbn (oğlu/oğul)
bkz.	: Bakınız
b.y.y.	: Basım Yeri Yok
c.	: Cild
çev.	: Çeviren, Tercüme Eden
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
h.	: Hicri
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
s.a.v.	: Sallalahu Aleyhi ve Sellem
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik Eden
t.y.	: Tarih Yok
ö.	: Ölüm Tarihi
Yay.	Yayınları, Yayınevi

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI

Araştırmamızın konusu; İslamiyetten önce Araplarda mevcut olan ve o dönemde yaşayan toplumun bütün meseleler için müracaatta bulundukları kâhinlik/Kehânet olgusuna dair Kütüb-i Sitte'de konu ile alakalı hadis Rivâyetleri oluşturmaktadır. Bunun dışında ilgili hadislerin sened ve metin açısından ele alınacaktır. Ayrıca hadislerin içeriğine, İslâmî ilimlerdeki kullanımına, fıkıh, hadis, ve tefsir başta olmak üzere hadis şarihlerinin kunuya ilişkin yorumlarına yer verilecektir.

Bu tezimizde, İslâm'ın kehânette bakış açısını, kehânet eyleminin inanca zarar verip vermeyeceği, kâhinlere danışan kimselerin durumlarıno ortya koymaya çalışacağız.

Tezimizle alakalı Rivâyet edilen hadisler bir çok hadis kitabında mevcuttur. Ancak bütün hadislerin araştırıp analiz etmek tezi uzatacaktır. Bu nedenle tezimizi Kütüb-î Sitte de geçen Rivâyetlerle sınırlı tutmaya çalıştık. Bu rivâyetlerin sened ve metin bölümleri incelenecek, ayrıca fıkıh, tefsir ve hadis gibi temel İslâmi ilimlerindeki kullanımlarına ve nasıl ele aldıklarına değinilecektir, bunun beraber muhaddislerin hadis şerhlerindeki yorumlarına da yer verilecektir.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI VE METODU

Çalışmamız dinimizin yasakladığı olgulardan biri olan Kehânettir. Kehânette bulunan, Kâhinlere müracaat eden kimselerle alakalı Rivâyet edilen hadisleri inceledik. Hadislerin sahih, hasen, zayıf ve uydurma çeşitlerinin olduğu bir gerçektir. Bu konu ile alakalı hadislerin sıhhat durumlarını ortaya koymak çok önemlidir. Bi de tespit ettiğimiz Rivâyetlerin sıhhat durumlarını ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışmada amacımız Kütüb-i Sitte'de geçen kehânetle ilgili hadislerin tespiti, sened ve metin açısından incelemeye tabi tutarak sıhhat derecelerini ortaya koymaktır. Rivâyetlerin sened şemaları oluşturduktan sonra senedde geçen râvilerin cerh ve ta'dil açısından incelenecektir. Hasılı hadislerin tariklerinde geçen râvilerin sıhhat durumlarına dair kanaatimizi belirttikten sonra metin açısından da değerlendirmeye tabi tutacağız. Konu ile ilgili hadislerin İslâmi ilimlerde nasıl anlaşıldığını ortaya koymak da bu tezin amaçlarındandır.

Öncelile konuyla ilgili Rivâyetler Kütüb-i Sitte'den tespit edilecektir. Tespit edilen rivâyetlerin isnad tenkidi yapıldıktan sonra Rivâyetlerin metin incelemesine geçilecektir. Oluşturulan ortak mtinler metin tenkidine tabi tutularak hadislerin sıhhat durumları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Farklı zamanlarda yaşamış âlimlerin rivâyetler hakkındaki görüşlerine yer verilecektir. Müfessilerin, fukahanın ve muhaddislerin görüşlerine yer verilip İslam dininin Kehânete bakış açısı ortaya konulacaktır.

3. TARİHİ SEYİR İÇİNDE KÂHİNLİK

İnsanoğlu yaratılışı itibariyle gelecekle ilgili meraklı olup önceden başına nelerin geleceğini öğrenme isteği hissetmektedir. Kehânet bu isteğin sonucudur. Bu isteği gerçekleştirmek için de insan, ya bir takım varlıklarla iletişim kurma yoluyla bilgi elde etmeye çalışmış veya bazı eşya ve davranışları yorumlayarak istikballe ilgili bilgi elde etmeye çalışmıştır. İnsanın bu yönelimi tarihin ilk dönemlerinden bugüne kadar süregelmiş ve kehânet her asırda mevcudiyetini yaygın bir şekilde korumuştur.

İslâm'ın zuhûr ettiği sıralarda da kehânet toplumun her kesiminde mevcuttu. Neredeyse her kabilenin özel kâhinleri vardı. Kâhinlerin cinlerle iletişim halinde oldukları ve kâhinin bilgi edindiği cinlerin olduğuna inanırlardı. Kâhinler toplumda önemli bir mevkiye sahip idiler. Sorunları çözmede, suçlulların tespit edilmesinde ve hastaların sıhhatına kavuşmalarında kendilerinden yararlanılırdı. Bu durum asrımızda en gelişmiş toplumlarda ve kültür düzeyi yüksek olan milletlerde bile devam etmektedir. Bugün de astroloji, ruh çağırma, cinlerle iletişim kurma gibi kâhanetin çeşitli nevilerin her kültür düzeyinde görülmektedir.

Ya'kubî'nin, Tarihu'l-Ya'kubî adlı eserine baktığımızda kehânet, sihir ve uğursuzluğa yormaktır.[1] Kâhinlerin ilk olarak Keldânîlerden, ondan sonra Musevilerden ve Araplardan ortaya çıktığı görüşü yaygın olarak kabul edilmektedir.[2] Bu bilgiyi Arapların Keldânilerden alındığı bilinmektedir. Başka milletlerin bu bilgileri Sümerliler aracılığıyla Keldânilerden aldıkları öngörülmektedir.[3] Bunlar arasında Kehânete önem atfeden Bâbilliler, Fenikeliler, Mısırlılar, Araplar ve bunlar dışındaki kadim milletlerdir. Ayrıca bunlar kâhinlerin her şeye gücü yettiğine inanmışlardır. Onlar arasında müşavir, tabib, rüya tabirciliğili yaparak müşkil işleri varsa onlara başvururlardı. Halk bunlara problemlerin çözümleri için müracaatlarda bulunuyorlardı. Geçmişte olmuş veya gelecekte olabilecek olaylara dair gaybın bilgilerini kâhinlerden almak isterlerdi.[4] İslamiyetten önce Arap toplumlarında var olan problemlerin tahlili için kehânette bulunmaları talep ediliyordu.[5] Genellikle yöneticiler, yönetimlerinin ne zamana kadar devam edeceği, devletin ileride ne ile karşılaşabileceğini merak ettikleri için kâhinlere sürekli müracaatta bulunuyorlardı. Kâhinler de kendilerine öngörüde bulunurlardı.[6] Hâsılı o dönemdeki yöneticilerin Kehânet ile ilgili bilgilere oldukça alakalı olduğu, bazen de kehânette giriştikleri görülmektedir. Kâhinlerin yönetici, kabile reisi ve üst düzey yetkilisi olmaları kâhinler sınıfının gözde bir zümrede yer aldıklarını ifade etmektedir.[7] Ayrıca kadınların da Kehânette bulundukları Rivâyet edilmektedir. Özellikle Mısır'daki bayanların büyü yaptıkları nakledilmektedir.[8]

Kehânetin bir uzantısı olarak görülen rüyalarında, geçmiş milletlerin hayatlarını belirleyen en önemli olgulardan bir tanesi görülmüştür. Yani insanların nezdinde, rüyaların bie hakikat çeşidi olarak kabul görülmüştür. Bundan dolayı insanlar rüyalarını kâhinlere tabir ettirmişlerdir. Rüyanın kadim toplumlarda Allah

---

[1]Ahmed b. İshâk el-Ya'kubî, **Târîhî'l-Yâkubî**, I-III, b.y.y. Manşûratü'l-Mektebetü'l-Heyderiyye, 1964/1374, c.1, s.15.
[2] Mahmud Es'ad, **İslâm Tarihi,** İstanbul, 1983, s. 149.
[3] P.J. Blumenthal, "**Fal ve Kehânet Nedir**?"*,* Bilim ve Teknik Dergisi, Sayı 19, Ankara, 1986, s.30.
[4] Es'ad, **İslâm Tarihi***,* s.149.
[5] Muhammed b. Cerir et-Taberî, **Tefsîrü't-Taberî,** thk. Abdullah b. Abdulmuhsin, I-XXVI, y.y, Riyâd, 1987, c.2, s. 482.
[6] Veliyyüddîn Abdurrahmân Haldun, **Târihü İbn Haldûn,** thk. Halil Sehadat, I-VIII, Daru'l- Fıkr, Beyrut1408/1988, c.1, s. 411.
[7] Ayten Yılmaz, **İslam Öncesi Arap Toplumunda Kehânet**, Basılmamış Yüksel Lisans Tezi, Danışman Levent Öztürk, SÜSBE, Sakarya, 2007, s.7.
[8] Ahmet Davudoğlu, **Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi**, I-XI, İstanbul, 1980, c.III, s.1391.

ile insan arasında bir iletişim aracı olarak görülmektedir. Hükümdarlar ile kâhinlerin rüyaları halkın görmüş olduğu rüyalardan nebzten daha çok çetrefilli bir muhtevaya sahip olduğu kabul görülmüştür.[9]

İbn Cevzî'nin (ö. 595/1198), *Muntazam* adlı eserinde Rivâyet ettiğine göre Hz. İbrahim'in doğumu sırasında ilginç olaylar meydana gelmiş ve Nemrut bu olaylardan korkarak kâhin ve müneccimleri toplamış bu olaylardan nasıl bir anlam çıkardıklarını sormuş ve bunun üzerine kâhinlerin görüşüne göre davranmıştı.[10] Yine Yemen hükümdarlarından olan Amr b. Tübban, bir yerden Yemen'e geri dönüşünde uykusuz kalınca bunun üzerinde kendi halinde bir hayli şikâyetçi olmaya başlayınca doktor, falcı ve kâhinlerin kendisine ne olduğu hususunda fikirlerini almak için onlara danışmıştı.[11] Yukarıdaki misaller işaret etmektedir ki, kadim toplumlar Kehânet olgusuna atfetmekteydiler.

İslamiyetten önce kâhinler halk nezdinde saygın bir konuma sahipti. Bundan dolayı halk geçmiş ve gelecekle alakalı gayb bilgisine olan merakını kâhinlere danışarak giderirlerdi. Bundan dolayı kâhinler kendileri için kaynak olmuşlardır.

4. KEHÂNETLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

4.1. Kehânet Tanımı

"K-h-n kökünden gelen kehânet; sezgi veya bir tür ilhamla yahut bazı işaretleri yorumlamayla ileride meydana gelecek olayları önceden görme ya da haber verme, gizli veya esrarengiz bilgiyi ortaya çıkarma işine yahut sanatına denir."[12] Ayrıca kehânet, "kâinatta istikbal ile alakalı haberler, gaypla ve sırlarla ilgili bilgileri alıp-vermeye denir." "Arapça'daki bu tarif İngilizce'de 'Soothsayer' kelimelerine tekabül etmektedir."[13] Kehânetin, gelecekte vuku bulacak şeyleri metafizik bir varlıkla

[9] Haydar Akın, **Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı**, Dost Kitabevi, Ankara, 2001, s.63.
[10] Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec İbn Cevzî, **el-Muntazam f'î Târihi'l Mülûk ve'l-Ümem**, thk. Muhammed Abdülkâdir Ahmet Atâ-Mustafa Abdülkâdir Atâ, I-XIX, Daru'l-Kutubü'l-'İlmiyye, Beyrut. 1992, c.1, s.259.
[11] Ebü'l-Fidâ' İmâmüddîn İsmâîl b. Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr b. el-Kaysî el-Kureşî el-Busravî ed-Dımeşkî eş-Şafiî, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, I-XXI, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicre, 1424/2003, c.3, s.131.
[12] Ömer Faruk Harman, **Kâhin,** DİA, XXIV, istanbul, 2001, c.24, s.170-171.
[13] Cevad Ali, **el-Mufasal**, I-X, 2.baskı, Bağdat, 1314/1993, c.VI, s.756.

iletişim halinde olduğunu iddia etmek anlamında olduğu da ifade edilmektedir.[14] Kehânet ve arâfet aslında aynı anlama gelen kelimeler olmakla beraber, ancak bazıları kehânetin geçmişte gizli kalmış olan olaylar hakkında zan üzere bilgi vermek iken, arâfetin ise gelecekteki olaylar hakkında bilgi verme anlamına geldiğini ileri sürmüşlerdir.[15] "Kehânet vahiy, falcılık, bilimsel ve istatistik öngörüden farklıdır. Falcılığın konusu daha sınırlı, amacı daha belirgindir. Kehânet ise falcılıktan kapsamlıdır ve falda olduğu gibi çesitli araçlar kullanmanın yanında hiçbir araç kullanmaksızın sadece sezgi gücüne dayanılarak yapılabilmesi yönüyle ondan ayrılmaktadır."[16]

İmam Nevevî'ye göre;" kehânet, araplarda üç çeşittir: Birincisi, cinlerin semadan işittiği haberi kendisini görmüş olan kâhine haber vermesi şeklindedir. Bu kısım, Hz. Peygamber'in peygamberliğinde sonra geçersiz olmuştur. İkincisi, cinlerin, yeryüzündeki halinden soran kişinin durumu ile ilgili yakında veya sonradan olacak şeyleri gizli bir şekilde kâhine iletmesidir. Mu'tezili ve bazı kelamcılar bu iki kısmı kabul etmemişler ve imkamsız olduğunu ifade edilmiştir. Üçüncüsü, müneccimlerdir. Bu kısım Allah'ın bazı kimselere verdiği bir güçtür. Fakat bu bilgilerin çoğunun yalan olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kısımla uğraşanlar arrâflardır. Arrâflar da bazı sebeb ve ön bilgilerle neticeyi bildiklerini iddia ederler. Sonuç itibari ile bunların hepsi kehânettir."[17]

4.2. Kehânet Çeşitleri

Kehânet iki kısımda ele alınmıştır:

4.2.1. Tabiî Kehânet

"Bazı görünmez varlıklar yardımıyla ya da kişiye özgü bazı yeteneklerle yapılan geleceğe ait tahminde veya yorumda bulunmak şeklinde açıklanabilir. Kâhin çeşitli riyâzet ve derin düşünme yollarıyla kendinden geçip trans haline geçmekte, bu

[14]Sihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Kalkasandî, **Subhü'l-a'sa fî Sınâati'l-İnsâ**, I-XV, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, c.1., s.454.
[15]Cemalüddîn Mahmûd Sükrî el-Âlûsî, **Bülûğü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab**, thk. Muhammed Behçet Eserî, Beyrut. 1985, c.III, s.323.
[16] Harman, **'Kâhin',** c.XXIV, s.170-171.
[17] Âlûsî, **Buluğu'l-Ereb**, c.II, s.271.

esnada gözle görünmeyen varlıklarla irtibat kurup onlardan bilgi aldığını iddia etmektedir. Tabiî kehânetin farklı şekilleri arasında vecd halinde gaipten verilen haberlerle, rüya tabirleri önemli yer tutmaktadır. Söylenenlerin gerçekte Allah'ın kâhinin gönlüne ilham ettiği sözler olduğuna inanılmaktadır. Bunların bir kısmı anlaşılmaz ifadelerdir ve usta yorumcular gerektirmektedir. Bu kişiler çeşitli dinlerde oldukça etkili uzmanlar sınıfı oluşturmuşlardır."[18]

Tabiî kehânet beş kısma ayrılmaktadır:

a) Ta'bir

"Taf'il vezninde bir masdar olup geçmek, geçirmek, rüyayı tefsir etmek ve en uygun izahı yapmak anlamına gelmektedir."[19] Ta'bir, olmuş olan ve gelecekte ne zaman vuku bulacağının zamanını belirterek olaylarlar hakkında zan üzerine yapılan yorumlardır.[20]

Geçmiş zamanlarda bu rüyaların bazı insanlarda, ilahların insanoğluna uyku esnasında ortaya çıktığı, insanın hayatı ve geleceği ile alakalı ve böylece etrafında meydana gelen proplemleri çözmeye yardımcı olacağına, daha önce hiç bilmediği işlere yönlendirdiği, kendi başına veya başkasının başına gelecek afet ve tehlikeleri çözümede yol gösterdiği, bir hayrın kimin başına geleceğine açıkladığına inanırlardı. Belki de insan bununla geçmiş günleri ve geçmişte olan olayları unuttuğunda onlara hatırlatarak eski olaylara dönmüş olmaktaydı. Rüyanın anlam ve yorumunda uzmanlaşmış kâhinler, rahatsızlık veren bazı rüyaların sebeblerine bakarak bunları kötü ruhların işi olduğunu anlamışlardır. Nitekim insanların hoşuna giden ve onları sevindiren rüyaların ilahlar tarafından insanlara ilka edildiğine inamışlardır.[21]

b) Firâset

Sözlükte "keşfetme, sezme, ileri görüşlülük gibi anlamlara gelmektedir. Firâset kelimesi dar anlamda, bir kimsenin dış görünüşüne bakarak onun ahlâk ve

[18] Harman, '**Kehânet'** c. XXIV. s.170.
[19] M. Nazif Şahinoğlu, "**Ta'bir***"*, DİA, XI, İstanbul, 1979, c. XI, s. 604-606.
[20] Taşköprüzâzde, **Miftâhu's-Saâde**, c. I, s. 364.
[21] Cevâd Ali, **el-Mufasal** , c. VI, s.784.

karakteri hakkında varsayımda bulunmaktır."[22] Katip Çelebi, *Keşfü'z- Zünün* adlı eserinde, "firâset kavramını tabii ilimler sınıfından sayarak onu; insanların görünen renk, şekil ve azalarının durumlarından ahlâkî yapısı hakkında bilgi edindiği bir ilim şeklinde tanımlamaktadır. Netice itibari ile görünen huylarla görünmeyen huyları tespit etmek şeklinde açıklanabilir".[23] Önceki toplumlar hakkında verilen ulaşılan bilgilere göre cahiliyye döneminde kurulan panayırlarda arrâf ve kâhinler önemli bir role sahiptiler. Bu dönemde halk, çocuklarını bu dönemde oluşturulan panayırlara gelen kâhin ve arrâflara göstererek gelecekleri ile alakalı bilgi edinmekteydiler. Arrâf'larda kendilerine getirilen çocuk hakkında aklında geçenleri, çocuğun yüzüne bakarak, firâseti ve tecrübesi ile istikbale dair yorumlarını söylediğini ifade etmektedir.[24]

Peygamberimizin sütannesi olan Halime'nin oluşturulan bu dönemlerdeki panayırlarda Hüzeyl kabilesine ait bir kâhinden çocuğunun geleceğiyle ilgili bilgi istemiştir.[25]

c) Kıyâfe

"Kıyâfe, iz sürme, doğan çocuğun bedensel yapısına bakarak nesebini tespit etme anlamlarına gelmektedir. Terim olarak kıyâfe, bir kimsenin fizikî yapısına ve organlarına bakarak onun nesebi, ahlak ve karekteri üzerinde varsayımda bulunmaktdır."[26] "Kıyâfe, kıyâfetü'l-eser ve kıyâfetü'l-beşer olmak üzere ikiye ayrılır. Kıyâfetü'l-eser: İnsanın veya herhangi bir hayvanın izini insanların bir şekilde başvurduğu pratik bir bilgi türüdür. Kaynaklarda erkekle kadının ve yaşlı ile gencin izlerini birbirinden ayırt edecek derecede uzmanlaşmış iz sürücülerden söz edilir. Kıyâfetü'l-beşer: İki kişinin fizyolojik yapıları ve organları arasındaki benzerliklerden hareketle aralarında kan bağı bulunduğunu tesbit etmek ve bir

[22] Süleyman Uludağ, "**Firaset**", DİA, İstanbul 1996, c. XIII, s. 116-117.
[23] Kâtip Çelebî, **Kesfü'z-Zünûn„** I-VI, Mektebetu'l-Musennâ, Bağdât, 1941, c.II, s.1241.
[24] Cevâd Ali, **el-Mufasal**, c. VI, s.774.
[25] Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I-II, trc. Mehmet YAZGAN, 5. baskı, İstanbul 1995, c. I, s. 51.
[26] Mes'ûdî, **Mürûcü'z-Zeheb**, c.II, s.168; Tasköprüzade, **Miftâhü's-Saâde**, c.I, s.328.

insanın fizikî özelliklerine bakarak ahlâk ve karakteri hakkında tahmin yürütmektir."[27]

d) Rukye

"Rukye, yukarı çıkmak; okuyup üfleyerek tedavi etmek manasındaki rukye kelimesi terim olarak da; şifa veya korunma amacıyla Kur'an'dan bir bölümü, ilâhî isim ve sıfatları yahut bir duayı okuyup üflemek anlamında masdar ve üfürük, nazarlık, muska anlamında isim olarak da kullanılmaktadır."[28] "Toplumda yer alan yaygın itikada göre, bir kimse yel girmesinden veya baş ağrısından hasta olup kâhine gittiği zaman kâhin onu okuyup üflemek suretiyle tedavi ederdi."[29]

"İslâm öncesi Arap toplumunda zararlı şeylerden korunabilmek ve sihirden kurtulmak için rukyeye başvurulduğu ifade edilmektedir. Yahudiler ve Hıristiyanlar arasında rukyenin oldukça yaygın olduğu, sihir, büyü ve sağlık için çeşitli ayinler yapıldığı Rivâyet edilmektedir. Görüldüğü üzere Arap toplumunda da bu yöntem kâhin ve kâhineler tarafından yaygın bir şekilde uygulanmaktaydı."[30] Câhiz, "evlere musallat olan Amir isimli cini kullanmak üzere dualar okuyup ipe düğüm atmak suretiyle büyü yapan rukyecilerden ve atılan düğümleri çözen okuyuculardan bahsetmektedir."[31] Cevâd Ali de "Câhiliyye şairlerinin şiirlerinde rukyeden bahsettiğini ve onun etkisini kabullendiklerini söylemektedir. Araplar rukyeler arasında en çok başvurdukları muhabbet ve nefret rukyeleri olduğunu belirtmektir."[32]

e) Tabâbet

"Birçok alanda olduğu gibi bu alanda da eski Mezopotamya devletlerinde önemli denemelerin yapıldığı kabul edilmektedir. Bilhassa Babilliler bu uğurda başarılı işler yapmışlardır. Hastalıkların sebeplerini ve ilaçlarını ilk tespit edenler Babillilerdir. Onlar hastalıklarını tedavide, sokaklarda ve halkın geçeceği yerlerde

---

[27] Kâtip Çelebi, **Kesfü'z-Zünûn**, c. II, s. 1366-1367; Âlûsî, **Bülûğü'l-Ereb,** c.III, s. 261-262; , **el-Mufasal,,** c.VI, s.774; Tasköprüzâde, **Miftâhü's-Saâde**, c. I, s. 328-329; Tayşi, **'Kiyâfe'** c.XXV, s. 508.
[28] Çelebi, **Kesfü'z-Zünûn**, c.XXXVII, s.219 -222.
[29] Çağatay, **İslâm öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı**, s.131.
[30] Öztürk, **Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri**, s.59.
[31] Çelebi, **'Rukye'**, c. XXXV, s. 219-222.
[32] Cevâd Ali, **el-Mufaşşal** , c.VI, s.739-754.

böyle bir hastalığa tutulup kurtulmuş kimse olursa, o hastalıktan nasıl iyi olduğunu sorar, ona göre tedavi ederlerdi. Babilliler bu hususta daha ileri giderek başından geçenleri sordukları ve tedavide iyi sonuç aldıkları bilgi ve tecrübeleri levhalara yazarak tapınaklarına asarlardı. İşte bu sebepten onlarda tabâbet, kâhinlere mahsus sanatlardan sayılırdı. Birçok eski çağ ulusları gibi Araplar da tıbbı Babillilerden öğrenmişlerdir."[33]

"Araplarda iki çeşit tedavi usulü vardı; biri, kâhin ve arrâfların usulü, öteki, ilaçla tedavi usulüydü. Kâhinler hastaları daha önceden kaydettiğimiz gibi okuyup üflemek, sihir yapmak, tapınaklara kurban adayıp dua etmek yahut nüsha yazmak gibi şeylerle tedavi ederlerdi."[34]

4.2.2. Sûnî Kehânet

"Sûnî veya bazı şeylerden sonuç çıkarıcı kehânetlerin farklı çeşitleri olmakla birlikte bu tür kehâhetin var olan durumlar ve gelecek ile ilgili olaylar arasındaki uygunluk, gizli benzerlik ve bağlantılar üzerine okumalar yaparak temelde insan, hayvan veya başka canlı varlıkların bazı davranışlarının gözlemlenmesi ve yorumlanmasına ya da cansız maddelerle irtibat kurmaya yahut onları kullanmaya dayanır."[35] Sûnî kenânetin birçok çeşidi bulunmaktadır. Aşağıda bunlara değinmek istiyoruz.

a) Arâfet

"Vuku bulmuş bazı olaylara bakarak, maydana gelecek olan olaylar üzerinde gizli benzerlik veya yakınlık sebebini iilişkilendirip haberler üzerinde gerekli okumalar yaparak haber vermesidir. Bunun bilinmesi, ya tecrübe ya da kendi yapmış olduğu gözlemler ile mümkün olabilir."[36] "Aynı anlama gelen kehânet ve arâfet kimine göre, kehânetin geçmişteki olaylar hakkında haber verirken, arâfetin buna benzer gelecekteki olaylar hakkında bilgiler verdiğini söylemişlerdir."[37] "Kehânet,

[33] Çağatay, **İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, s. 132-133.
[34] Çağatay, **İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, s.133.
[35] Alûsî, **Bülûğü'l-Ereb,** III, 274; Râgıp el-İsfehânî, **Müfredât fî Garîbü'l- Kur'ân,** thk. Sefvân 'Adnân el-Dâverdî, 1.bs. Daru'l-Kalem, el-Dâru'l el-Şâmiyye Dımeşk, Beyrût 1991, s. 728.
[36] Çelebi, **Keşf-üz-Zünün, c**.II, s.1131.
[37] Âlûsî, **Bülûğü'l-Ereb**, III, 274; Râgıp el-İsfehânî, **Müfredât**, s. 728.

fizik ötesi bir varlık aracılığı ile haber vermektir. Arâfet ise arrâfın kendisine verilen anlayış ve firaset sayasinde halinden soran kişi hakkında elde ettiği bilgi ve beceriler sayesinde eşyalar üzerinde yaptığı okumalar ve araştırma neticesinde istinbat ettiği sonuçlardır."[38]

"Netice itibari ile arâfet, konu ve bilgiye varma itibari ile kehânetten farklıdır. Arrâflar, puthâne ve ibadethânelerle ilişkileri ve alakaları olmaz. Onların kendilerine gayptan haber sağlayan râî ve tâbi'leri de yoktur. Arrâflar zekâlarıyla ve birbirine kıyaslama yoluyla bilgi elde ederler. Aynı zamanda meseleler arasındaki benzetme ve irtibattan dolayı fikir alırlar ve ona göre olacak şeyler üzerinde hüküm verirler."[39]

b) Fal Okları

"Kesmek, inceltmek, düzeltmek anlamındaki zelm kökünden türemiş olan ezlâm, sözlükte, ucunda demir parçası ve üzerinde kanat bulunmayan ince oklar demektir. Terim olarak Câhiliye Arapları'nın, üzerine 'evet' veya 'hayır' gibi değişik alternatifler yazdıkları ve bir işe girişmeden önce aralarından birini çekmek amacıyla sakladıkları okları ifade eder." "Rivâyet olunduğu göre, Araplar bir işe giriştikleri zaman üç ok olarak çekerlerdi. Okların birinin üzerinde "Rabbim bana emretti", diğerinin üzerinde "Rabbim beni nehyetti," ötekisinin üzerinde ise herhangi bir yazı yazılmayan boş bir ok mevcuttu. Eğer 'Rabbim bana emretti' yazısı çıkarsa o işi yaparlar, eğer 'Rabbim beni neyhetti' yazısı çıkarsa ondan vazgeçerlerdi. Sayet boş olanı çıkarsa onu ikinci bir zamana kadar geciktirirlerdi."[40]

c) Kur'a

Bu terim "kısmet olarak hisse, pay, şans anlamında eski Araplarca da biliniyordu. Karaʿa fiili, seferleri esnasında kendileri ile beraber eşlerinden hangisinin gideceğini belirlemek için kur'a çekerlerdi. Bunu Hz. Peygamber için de kullanılmıştır. Maḳrûʿ kelimesi kur'a sonucu seçilmiş başkan veya reis anlamına

[38] Âlûsî, **Bülûğü'l-Ereb,** c.III, s. 307; , **el-Mufaşşal, c**.VI, s.722.
[39]Cevâd Ali, **el-Mufaşşal f**, c.VI, s.722.
[40] Mukâtil b. Süleymân, **Tefsiru'l- Mukâtil b. Süleymân**, I, 452; İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc, **Meʿâni'l-Ḳurʾân ve iʿrâbüh**, thk. Abdülcelil Abdüh Selebî, I-V, Alimu'l-Kutub, I.baskı, Beyrut 1408/1988, c. II, s. 146; Nesefî, **Tefsîru'n-Nesefî**, c. I, s.378; İbn Kesîr, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, c. III, s.21.

gelmektedir."[41] "Kur'a ilmi ileride olabilecek durumlar hakkında herhangi bir şekil üzerine harfler yazılarak sonra olması arzu edilen duruma uygunluğuna göre kanıt çıkarılan bir ilimdir. Bu da, remil gibidir. Ancak remildeki işarete göre daha zayıftır."[42]

"Kur'a fal oklarına bağlı olarak gaybla ilintili haber alıp-verme çesitlerinden biri olarak da yorumlamışlardır. Kur'anın ok manasında kullanılması da, oktan çıkan hükme razi olmaktan kaynaklanmaktadır. Kur'a, herhangi bir işte anlaşamayanlar kimseler arasında veya soruyu soran kişiyle ilahların iradesini temsil eden katî bir cevaptır."[43]

d) İyâfe

İyâfenin kuşlar hakkında hüküm vermek olduğu ifade edilmektedir.[44] İyâfe'nin bir kuş görüp onun hakkında iyimser düşünmektir. Bu kehânet çeşidi Araplarda şiirlerde çokça geçmekte ve geleneklerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Benî Esed, iyâfe yapmakla meşhur olmuş bir kabiledir.[45] Kâtip Çelebi, Tasköprüzâde ve Alûsî tarafından iyâfeye farklı bir anlam verildiği görülmektedir. İyâfe, "insanların ve deve gibi hayvanların İzlerini inceleyerek gelecek ile ilgili bilgi veren bir ilimdir. Bu ilim sayesinde yolunu şaşıran insanları veya kaybolan hayvanları bulabiliyorlardı. Bundan dolayı mevzunun mahir âifler, genç ile yaşlıyı, kadın ile erkeği ayak izlerinden tanıyabiliyorlardı."[46] "Benî Esed kabilesindeki insanlar, bilgi alışverişi için sık aralıklarla onların yanlarına giderlerdi. Cinler de o kabilenin iyâfet ile meşhur olduklarını duymuş ve hayret etmişlerdi. Benî Esed'e gelerek bu ilimle alakalı olarak onları test etmişlerdi."[47]

---

[41] Tevfik Fehd, '**Kur'a**', DİA, TDV Yayınları, Ankara 2002, c.XXVI, s. 381-382.
[42] Çelebî, Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l- Kütübî ve'l-Fünûn, c.II, s.1326.
[43] Cevad Ali, **Mufaşşal** , c.VI, s.782.
[44] Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî, **Lisânü'l-ʿArab,** I-XV, Dâru Sadır, 3. Baskı, Beyrût 1414/1993, c.9, s.261
[45] er-Rüveyfiî, **Lisânü'l-ʿArab**, c.9, s.261.
[46] Çelebî, **Kesfü'z-Zünün, II**, 1381; Âlûsî, **Bülûğü'l-Ereb**, III, 262.
[47] Cevad Ali , **el-Mufassal,** c. VI, s.774-775.

e) Zecr

Zecr, "yasaklama azarlama anlamlarına gelir. Kuşlar için kullanıldığında, kuşun sağdan uçarak gelişini uğurlu saymak, kuşun soldan uçarak gelişini de uğursuz saymaktır. Bunun üzerine Kâhin de zâcir diye adlandırılmıştır. Kuşun sol taraftan gelmesi uğursuz olarak anlaşıldığı için yüksek sesle, soran kişinin o işi yapmasını yasakladığı için zâcir olarak isimledirilmişitir. Deve ve yırtıcı hayvanlar için de zecr kullanılmıştır. Şair Leys b. Hamrâ',ceylan ve kuş aracılığı ile de bu işin yapıldığını ifade etmektedir."[48] "Zecr, kuşların manevları üzerinde yorumlamaktır. Bu iş ile uğraşan kimselere, sanih, barih, kuş sahipleri veya ashabı deniliyordu. Bunlardan uğurlu ve sağdan olana saniha, soldan ve uğursuz olana bariha, önden gelene en-natih, arkadan gelene el-kaiyd diye nitelendirilmektedir. Bazı Araplar, el-barihi uğursuz, bazıları da el-sanihi mübarek ve uğurlu sayardı. Bazıları da bunun tersini ifade etmişlerdi."[49]

f) Reml

Sözlükte, "kumlu arazi anlamına gelen reml kelimesi terim olarak kaybolan bir şeyin yerini bulmak, merak edilen bir işin sonucunu öğrenmek amacıyla kum üzerine çizilen çizgilerle fal bakmak anlamına gelmektedir. Daha sonraları kum yerine kâğıt veya tahta kullanıldığı halde falın adı değişmemiştir. Kaynaklarda daha çok hattü'r-reml şeklinde görülen ismin yanında darb ve tark kelimeleri de ona yakın anlamlarda geçer. Türkçe'de ise remil atmak / remil dökmek kullanılmaktadır. Cevad Ali ve Âlûsî'ye göre remlin, kâhin, arrâf, hâzî, zâcir ve müstetrik tarafından yapıldığı söylenmektedir. Aslında hattın, üç tane çizgi çizerek üzerlerine arpa ile vurarak 'şöyle ve şöyle olacaktır' demek olduğu ifade edilmektedir."[50]

[48] İbn Manzûr, **Lisanu'l- Arab**, c.IV, s.318-319.
[49]Kalkasandî**, Subhü'l-A'sa**, I, 455-456; Âlûsî, **Bülüğül'l-Ereb,** c.III, s.312; Tasköprüzâde, **Miftâhü's-Saâde**, c.I, s.338.

[50] Alûsî, **Bülüğü'l-Ereb, c**.III, s.323; **el-Mufaşşal, c**.VI, s.783-784.

g) Tark

Geleceğe dair bilgileri açığa çıkarmak için taşlara vurmaktır. Almak için küçük taşla vurmaktır. Bu bilgi çeşidi ile hem erkek hem de kadın ilgilenirdi.[51] Bundan dolayı, Tark kehânet çeşitlerinden sayılmıştır.[52] "Arapların kendisi ile gaybî bilgilere ulaştıklarına dair zannettikleri birçok usulleri vardır: Başlıca bu usuller, hat çekme ve habbe gibi şeylerdir. Âlimlerin yaptığı araştırmalarına göre bunların hepsi kehânetten sayılmıştır. Bu yollar için özel şekiller vardır. Kâhine bir mesele sorulduğu vakit, yanında bulunan bazı taşları çıkarır ve onları sayar. Onları birbirine sürterek, kendisine sorulan sorunun cevabını vermeye çalıştığı kaynaklarda geçmektedir."[53] "Tark ile hem erkeklerin hem de kadınların ilgilendiği ifade edilmiştir. Bununla ilgilenen erkeklere 'turrak', bayanlara 'tavârik', denilmektedir. Rivâyet olunduğuna göre tark; küçük taşla vurmak demektir. Tarkın parmaklarla çizildiğine daie görüşlerde vardır."[54] "Tark, bir adamın iki parmağı ile sonra tek parmağıyla çizgi çizerek ve 'bana açıkça göster ve süratle bildir' demesidir. Bazılarının ifadesine göre tark, kâhinin pamukla yünü birbirine karıştırarak kehânette bulunmasıdır." [55]

ğ) Nücûm

"Gökküresi bilimi anlamına gelen ilm-i felek terimi İslâm dünyasında aynı zamanda felekiyyât, ilm-i nücûm, ilm-i hey'eti'l-âlem de denilen astronominin en yaygın karşılığıdır."[56]" İlerde dünyada olabilecek şeylerden haber veren yıldız falcılığıdır olarak ifade edilmiştir."[57] "Zuhal yıldızının adı olan Zuhal kelimesinin Arapçada manası yükseklikliktir ki Keldanca da Zuhal yıldızının adı olan Kavun kelimesinin manası da yükseklikliktir. Yıldız kümelerinin yerleri ve adları da Arapçada ve Keldancada aynı manadadır. Arapların, yıldızların hareketleri ve devirleriyle

[51] Cevad Ali, **el-Mufassal**, c.VI, s.782
[52] El-İsfehânî, **el-Müfredat, s**.518.
[53] Alusî, Bülûğü'l-**Ereb, c**. III, s. 323.
[54] Cevad Ali, **el-Mufassal, c**.VI, s.783.
[55] Cevad Ali, **el-Mufassal, c**.VI, s.783.
[56] Fehd, **"Nücûm**",c. XXII, s.126-129.
[57] Çelebi, **Keşf-üz-Zünün**, c.II, s.1930

uğraşmaları ve ilgilenmeleri meşhurdur. Onlar yürüyen ve duran yıldızların birçoğunu tanıyorlardı."[58]

[58] Çağatay, **İslâmdan Önce Arab Tarihi ve Cahiliye Çağı**, s. 129.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂHİNLİĞİN YASAKLAMASINA DAİR HADİSLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde araştırma mevzumuz topladığımız üç grup hadislerin tariklerini tespit etmeye çalışacağız. Bu çalışmamızı yaparken temel hadis kaynakları olan Kutûb-i sitte' den istifade edeceğiz.

Hadislerin tespiti için başvurduğumuz kaynaklar:

1. Buhârî'nin (256/870) Sahîh'i

2. Müslim'in (ö.261/874) Sahîh'i

3. İbn Mâce (ö.273/887) Sünen'i

4. Ebû Dâvud'un (ö.275/888) Sünen'i

5. Tirmizi (ö.279/892) Sünen'i

6. Nesâî (ö.303/915) es- Sünenu'l-Kubrâ'sı

1.1. BİRİNCİ GRUP HADİSLER

1.1.1. Kâhinin kazancının haram olduğuna dair hadisler:

Kâhinin kazancının haram olduğuna dair birinci grup rivâyetleri, Kütüb-i Sitte'yi oluşturan bütün hadis kaynaklarında bulunmaktadır. Bu rivâyetlerin tümü, Ebû Hüreyre ve Ebû Mes'ud kanalıyla nakledilmiştir.

1.1.2. Hadislerin Tarikleri ve Metinleri

İncelediğimiz eserlerde bulanan kehânet ile alakalı hadisler bir araya getirilirken, müelliflerin vefat tarihleri dikkate alınarak sıralama yapılacaktır. Bu çerçeveye uyarak birinci grup hadislerin rivâyetlerini metin ile birlikte aşağda gelecek şekilde sıralayabiliriz:

1. Buhârî'nin Sahih'inde;

a)

" أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الكَلْبِ، وَمَهْرِ البَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الكَاهِنِ"

"Abdullah b. Yusuf > Mâlik >İbn şihâb > Ebû Bekir b. Abdurrahmân > Ebû Mes'ud el-Ensarî Radiyallahu anh'den naklettiğine göre : *Resulullah, köpeğin parasını, fahişenin mehrini ve kâhinin bahşişini yemeyi nehy etti (yasakladı).*"[59]

b)

" أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الكَلْبِ وَمَهْرِ البَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الكَاهِنِ"

"Kuteybe b. Saîd >Malik>İbn Şihab>Ebû Bekr b. Abdurrahman b.Haris b. Hişam> Ebû Mes'ud el-Ensarî Radiyallahu anh'den naklettiğine göre: Resulullah, *köpeğin parasını, fahişenin mehrini ve kâhinin bahşişini yemekten nehy etti (yasakladı).*"[60]

---

[59] Muhammed b. İsmâil b. el-Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahih**, 1-9, thk. Muhammed Züheyr Nasır, Dâru Tavku Necat, 1.Baskı, b.y.y, 1422/2001, **Buyû**, 34, c.3, s.84.
[60] Buhârî, **İcâre**, 37, c.3, s.93.

c)

" نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ثَمَنِ الكَلْبِ، وَحُلْوَانِ الكَاهِنِ، وَمَهْرِ البَغِيِّ"

"Ali b. Abdillâh > Süfyân > Zührî > Ebû Bekir b. Abdurrahmân > Ebî Mes'ud el-Ensârî Radiyallahu anh'den naklettiğine göre: Resulullah, *Köpeğin parasını, kâhinin bahşişini, fahişenin mehrini yemeyi nehy etti (yasakladı).*"[61]

d)

" نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ثَمَنِ الكَلْبِ، وَمَهْرِ البَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الكَاهِنِ"

"Abdullah b. Muhammed > ibn Uyeyne > Zührî > Ebî bekri b. Abdurrahman b.Haris > Ebî Mes'ud rivâyet ettiğine göre: *Peygamber (s.s.v.) köpeğin parasını, fahişenin mehrini ve kâhinin bahşişini yemeyi nehy etti (yasakladı).*"[62]

2. Müslim'in Sahih'inde;

" أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَمَهْرِ الْبَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ"

"Yayhâ b.Yahyâ > Malik > ibn Şihab > Ebî bekri b. Abdurrahman > Ebî Mes'ud el-Ensarî'den naklettiğine göre Resulullah(s.a.s) şöyle buyurd; *Köpeğin parasını, fahişenin mehrini ve kâhinin bahşişini yemeyi men etti.*"[63]

3. Ebû Dâvud'un Sünen'inde;

a)

" صلَّى الله عليه وسلم : أنه نهى عن ثمن الكلب، ومهر البَغِيِّ، وحُلوان الكاهن"

[61] Buhârî, **Talâk**, 68, c.7, s.61.
[62] Buhârî, **Tıb**, 76, c.7, s.136.
[63] Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, I-V, thk. Muhammed Fuad Abdulbakî, Daru'l İhya'l Turasî'l Arabî, Beyrûtî. t.y, **Musâkât**, 9, c.3, s.1198.

"Kuteybe b. Saîd > Süfyân > Zührî > Ebû Bekr b. Abdurrahman > Ebî Mes'ud Allah resulü'nun (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: *Köpeğin parasını, fahişenin mehrini ve kâhinin bahşişini yemeyi nehy etti (yasakladı).''*[64]

b)

" قال رسول الله – صلَّى الله عليه وسلم –: "لا يَحِل ثمنُ الكلب، ولا حُلوانُ الكاهِنِ، ولا مَهْرُ البغى"

"Ahmed b. Salih > İbn Vehb > Marûf b.Suveyd el-Cüzâmî > Ali b.Rebâh el-Lahmî> Ebû Hureyre'den Resulullah (s.a.s.) şöyle demiştir: *Köpeğin parası, fahişenin mehri ve kâhinin bahşişi helal olmaz.''*[65]

4. İbn Mâce'nin Sünen'inde;

a)

" نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَمَهْرِ الْبَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ"

"Hişam b. Ammâr ve Muhammed b.Sabbâh>Süfyân b. Uyeyne>Zührî> Ebû Bekr b. Abdurrahman >Ebû Mes'ud'den: *Hz.Peygammer (s.a.s.), köpeğin parasını, fahişenin mehrini ve kâhinin bahşişini yemeyi nehy etti (yasakladı).''*[66]

5. Tirmizî'nin Sünen'inde;

a)

" نَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ثَمَنِ الكَلْبِ، وَمَهْرِ البَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الكَاهِنِ"

"Kuteybe > Leys > İbn Şihâb > Ebû Bekr b. Abdurrahman > Ebû Mes'ud el-Ensârî'den nakledilmiştir: Rasulullah'ın (s.a.s.), *köpeğin parasını, fahişenin mehrini ve kâhinin bahşişini nehy etti (yasakladı).''*[67]

---

[64] Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, **Sünen'ü Ebî Dâvûd**, I-V, thk. Şuayb Arnâut, Muhammmed Kamil, Dâru'l-Risâletu'l-Alemiyye, I.Baskı, b.y.y, 1430/2009, **Buyû**, 41, c.5, s.303.

[65] Ebû Dâvûd, **Buyû**, 65, c.5, s.349.

[66]Kazvînî İbn Mâce, **Sünen,** I-V, thk. Şuayb Arnâut, Adil Mürşit, Abdullatif herzullah, Muhammed Kâmil, Dâru'l-Risaletü'l-Alemiyye, b.y.y, 1430/2009, **Ticâret**, 9, c.3, s.288.

6. Nesâî'nin Sünen'inde;

a)

" نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَمَهْرِ الْبَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ."

"Kutuybe > Leys >İbn Şihâb> Ebû Bekir b. Abdurrahaman b. el-Haris b. Hişam > Ebû Mes'ud 'dan nakledilmiştir: Rasulullah, k*öpeğin parasını, fahişenin mehrini ve kâhinin bahşişini nehy etmiştir (yasakladı)."*[68]

b)

" قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَحِلُّ ثَمَنُ الْكَلْبِ، وَلَا حُلْوَانُ الْكَاهِنِ، وَلَا مَهْرُ الْبَغِيِّ"

"Yunus b. Abdi'l-A'lâ > İbn Vehb >Maruf b. Suveyd el Cüzâmî > Ali b. Rebah el-Lehmî> Ebû Hureyre'den: Hz. Peygamber, *köpeğin parası, fahişenin mehri ve kâhinin bahşişi helal olmaz, dedi."*[69]

1.2. İSNAD AÇISINDAN HADİSLERİN DEĞERLEDİRİLMESİ

Bir bilgiye hadis denilmesinin sebebi, bilindiği üzere onun Hz. Peygamber'den (s.a.s.) gelmiş olmasıdır. Bu bilgi ile bizim aramızdaki bağlantı ise her hadisin başında yer alan ve isimlerden meydana gelen isnâdlardır. Dolayısıyla isnâdların oluşumu ve tarihi ile ilgili bilgi ve incelemeler, hadis tarihi ve edebiyatının anlaşılması bakımında önem arz etmektedir. Oryantalistler, muhaddisleri, hadis tenkidinde metinden çok isnâd üzerinde daha fazla yoğunlaşmakla tenkit etmişlerdir. Asıl itibari ile muhaddislerin isnâdlar üzerinde fazlaca durmaları ilmi ve mantıklı bir yaklaşımdır. Sadece metni incelemek, hadis hakkında istenmedik yorum ve yaklaşımlara sürükleyebilir. İsnâd, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, kaynak ile aramızda bir vasıtadır. İlim açısından daha verimli bir yaklaşım olur. Dolayısıyla sözü

---

[67] Tirmizî, **el-Câmî'u'l-Sahîh**, I-VI, thk. Beşşar Avvâd Maruf, Dâru'l-Ğarbi'İslâmî, Beyrut 1998, **Nikâh**, 37, c.2, s.430.

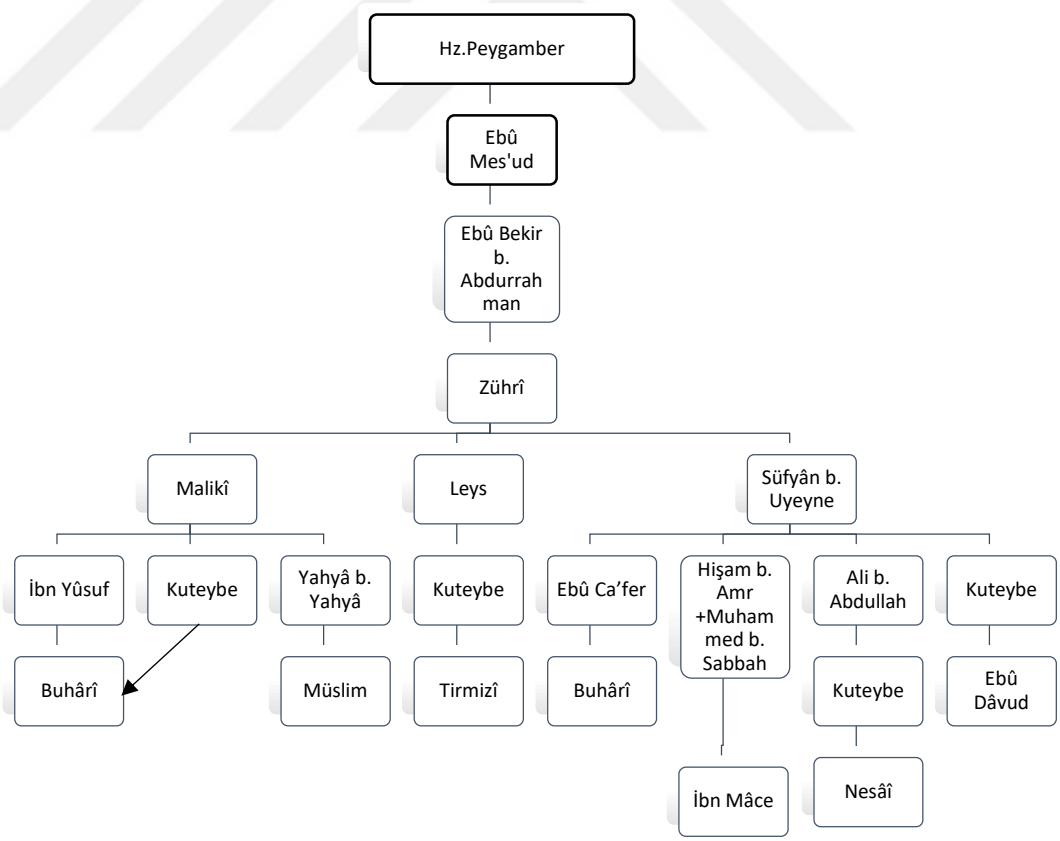
[68] Nesâî, **el-Müctebâ,** I - IX, thk. Ebû Gudde, Mektebetü'l-Matbuâtî'l-İslâmiyye, Haleb 1406/1986**, Seyd ve'l-zebâih**, 42, c.7. s.189.

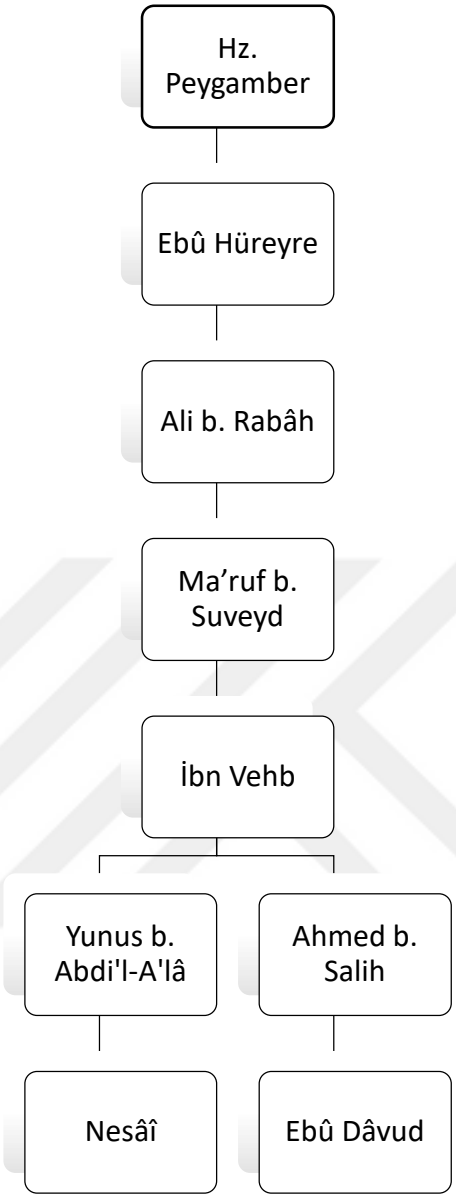
[69] en-Nesâî, **Seyd vel Zebâih**, 15, c.7 s.188

söyleyene ulaştıran bu aracı iyi tahlil etmek, ulaştıracağı neticenin sahîhliği açısından önem arz etmektedir.

Görüldüğü üzere âlimlerimiz senedi önemsemişlerdir. Biz de bu yüzden isnâdlarda yer alan râvilerin öncelikle sened ağlarını çizip, onları cerh ve ta'dil yönünden araştırmaya tabi tutacağız. Böylelikle hadislerin muttasıl veya munkatı olduğu ortaya çıkacaktır. Bütün hadislerimizin senedlerini inceledikten sonra metin tenkidine geçmiş olacağız. Böylece hadislerin tarîkleri araştırılmış olup isnâd bakımından sahih ve zayıf olan rivâyetler ortaya konulacaktır. Hadislerin sened tenkidinin yapılmasının ardından her bir hadisin tarîklerine ilişkin sıhhat değerlendirilmesi yapılacaktır. Bir râvi birçok hadisin senedinde yer alabilemektedir. Biz açıklama yaptığımız râvi hakkında daha sonra bilgi vermeyeceğiz.

1.2.1. Sened Ağı

Hz. Peygamber
Ebû Hüreyre
Ali b. Rabâh
Ma’ruf b. Suveyd
İbn Vehb
Yunus b. Abdi'l-A'lâ
Ahmed b. Salih
Nesâî
Ebû Dâvud

1.2.2. Sened Tenkidi

1. Buhârî'nin Sahih'inde;

a) "(haddesenâ) Abdullah b. Yusuf > (ahberenâ) Mâlik > (‘an) İbn Şihâb > (’an) Ebû Bekiri b. Abdurrahmân > (‘an) Ebî Mes'ud el-Ensarî" senedi:

Abdullah b. Yûsuf el-Tenîsî (ö.218/833):

Hocaları arasında Sa'îd b. Abdulaziz, Malik, Muhammed b. Muhacir, Haysem b. Humeyd, Yahya b. Hamza, bulunmaktadır.[70] Buharî, İbrahim b. Hânî, İbrahim b. Ya'kûp, İshâk b. Yesâr, Harmele b. Yahya gibi birçok hadisçi kendisinden hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[71]

İbrahim b. Ya'kûb, İbn Ebî Hâtim[72] ve İclî' "sika" derken, Buhârî, kendisi hakkında "esbetu şamiyyun" demiş, İbn A'dî ise kendisine "saduk", "la be'se bihî" lafızlarını kullanmıştır.[73] İbn Hacer, Takribu'-Tehzib adlı eserinde "sika", "mütkin" diye zikretmiştir.[74] Zehebî onu râviler içinde en güvenilir olarak gördüğünü ifade etmektedir.[75]

Mâlik b. Enes (ö.179/795):

Salih b. Keysân, Nâfi', Zührî ve daha birçok kişiden Rivâyette bulunmuştur. Yahya b. Said, el-Evzaî ve Sevrî kendisinden rivâyet etmişlerdir. Malikî mezhebinin kurucusu ve İmâmu Dâri'l-Hicre unvanı ile bilinen İmam Malik, hadis münekkitleri tarafından "âlim", "fakih", "veri", "sebt", "me'mun", "sika" ve "hüccet" olarak vasıflandırılmıştır.[76]

---

[70] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh'u ve-t-Ta'dîl**, I- IX, thk. Abdurrahman b. Yahya, Dâru İhyâu-t-Turâsi-l ‘Arabî, Beyrut, 1372/ 1952, c.5, s.205.

[71] Cemâlüddîn Yûsuf el-Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl, I**- XXXV, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1400/1980, c. 16, s.334.

[72] İbn Ebi Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.5, s.205.

[73] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, c.16, s.335-336; Abdullāh b. Adî el-Cürcânî, **el-Kâmil fî Du'afai'r-Rical**, I-VII, thk. Yahya Muhtâr Ğazavî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1409/1988, c.4, s.205.

[74] İbn Hacer Askalânî, **Takrîbü't-Tehzib**, thk. Muhammed Avvame, Dâru'r-Reşîd, Suriye 1406/1986, s.330.

[75] Şemsüddîn Ebû Abdillah ez-Zehebî, **el-Kâşif**, thk. Muhammed Avvame, Dâru'l-Kibleti li's-sakafeti'l-İslamiyye – Muesetu'l-Ulûmu Kur'an, Cidde, 1413/1992, s. 610.

[76] İbn Hacer Askalânî, **Tehzibu't-Tehzib**, I-IV, Dâru'l'-Fikr, Beyrut 1984/1404, c.10, s. 6-7.

İbn Şihâb ez-Zührî (ö.124/742):

İbn Ömer, Enes b. Malik, Cabir b. Abdullah ve başkalarından rivâyette bulanan İbn Şihâb sahabilerden de hadis rivâyet ettiği bilinmektedir. Kendisinden de Ma'mer b. Râşid, Sevrî ve Mâlik b. Enes'den hadis rivâyet etmiştir.[77]

Ahmed b. Hanbel, "Zührî, hadislerin metin ve isnadlarını bilme bakımında insanların en iyisinin olduğunu" söylemiştir. [78] Kendisinin "hâfız", "mütkin" ve "fakih" olduğunu âlimler nakletmiştir. [79] Zehebî, " az da olsa tedlis yaptığını iddiâ etmiştir."[80] Suyûtî ise tedliste meşhur biri olduğunu ifade etmektedir.[81]Muhammed b. Sa'd,"onu Medinelilerin dördüncü tabakasından saymış", Zührî, "güvenilir biri olduğunu söylemiştir". Nesâî de bu Zührî için "esahhu'l-esânîd" [82] ifadesini kulanmaktadır."[83]

Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm (ö. 43/663-64):

Rivâyet ettiği hadisleri Hz. Ömer, Osman, Ali, Ebû Hüreyre, Hafsa, Âişe gibi sahâbîlerden nakletmiş,[84] kendisinden de oğlu Ebû Bekir, Ebû Kılâbe, Şa'bî, Ebû İ'yâd, Hişam b. Amr, Abdurrahman b. Sa'd, Muğire b. Abdurrahman, İkrime b. Abdurrahman, gibi muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır.[85]

el-İ'clî ,"sika" derken, Dârekutnî ise kendisi ile ihticac edilir demiştir.[86] Aynı şekilde İbn Hacer de onun "sika" olduğunu ifade etmştir.[87]

---

[77] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl** , c. 26, s.421.
[78]Şemsüddîn ez-Zehebî **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, I-XXV, thk. Şuayb el-Arnâût, Muesesetu'r-Risâle, Beyrût 1405/1985, c.5, s. 335.
[79] İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.506.
[80] Ebû Abdillâh ez-Zehebî, **Mîzânü'l-İtidâl fî Nakdi-r-Ricâl,** I- IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru-l Ma'rife, Beyrut – Lübnan. 1382/1963, c.4, s.40.
[81] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn es-Süyûtî eş-Şâfiî, **Esmau'l-Mudellisin**, thk. Mahmud Muhammed Mahmud Hasan Nesâr, Dâru'l- Ceyl, Beyrut t.y, s.84
[82] İsnâdların en sahihi demektir. Bütün râvileri, râvide aranan vasıflar bakımından en yüksek derecede olan isnâda esahhü'l-esânid denmektedir.
[83] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, c.26, s.432-435.
[84] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.5, s. 224; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, **es-Sikât**, I–V, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1319 /1998, s.751; el-Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, c.17, s.3940.
[85] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl, c**.17, s.39-40.
[86] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl, c**.17, s.40.
[87] İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.338

b) "(haddesenâ) Kuteybe b. Saîd > (‘an) Malik > (‘an) İbn Şihab > (‘an) Ebî Bekri b. Abdurrahman b.Haris b. Hişam> **Ebî mes’ud el-Ensarî"**senedi:

Kuteybe b. Saîd (ö.2407855):

Mâlik b. Enes, Süfyân b. Uyeyne ve daha birçok âlimden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de İbn Mâce dışındaki Kütüb-i Sitte müellifleri, Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe hadis rivâyet etmişlerdir.[88]

Ebû Bekr Esremî, "Kuteybe hakkında Ahmed b. Hanbel'in ondan övgüyle bahsettiğini söylemektedir." Nesaî, İbn Maîn, Ebû Hâtim ise "sika" lafzıyla vasıflandırarak onu tevsîk etmişlerdir. Nesâî ise onu "sadûk" olarak tavsif etmiştir.[89]

Bu hadisin senedinde bulunan Mâlik b. Enes, ez-Zührî ve Abdurrahman b. Hâris hakkında malumat verdiğimiz için burada kendilerini ele almadık.

c) "(haddesenâ) Ali b. Abdillâh > (haddesenâ) Süfyân > (‘an) Zührî > (’an) Ebû Bekiri b. Abdurrahmân > **Ebî Mes’ud el-Ensarî"** senedi:

Ali b. Abdullah es-Sa’dî (ö.234/848)

Abdurrezak b. Hemmam, Muaz b. Muaz, Muaz b. Hişam, Vehb b.Cerir, Ebû Hişam, gibi âlimler onun hadis dersi aldığı hocalarından bazılarıdır. Kendisin ise Buharî, Ebû Davud, İbrahim b. Haris, İbrahim b. Yakup, Süfyân b. Uyeyne, Salih b. Ahmed gibi râviler hadis rivâyet etmişlerdir.[90]

Ebû Hatim er-Razî, "Ali b. Abdullah hadis bilgisi alanında ve îlel konusunda insanlar arasında bir konumu olduğunu söylemiştir."[91] Ebû Dâvud "kendisine Ali mi yoksa Ahmed mi daha bilgili olduğu konusunda kendsine yöneltilen soruya cevaben Ali'nin daha bilgili söyleyerek olduğu cevabını vermiştir."[92] Abdurrahman rivâyetine göre "Yahya b. Ma'in'nin kendisinin ehli sıdkten olduğunu ifade ettiğini,"[93] Yahya

[88] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib,** c.8, s.321.
[89] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl** , c. 13, s. 516-529; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.6, s. 322.
[90] Mizzî**, Tehzîbü'l-Kemâl** , c. 21, s.5-9.
[91] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl** , c. 21, s. 9.
[92] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl** , c. 21, s. 18.
[93] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.6, s.196.

b. el-Kattan kendisinin ondan çok istifade ettiğini söyler."[94] Nesâî, "Ali el-Medinî'nin hadis alanında olan maharetinden dolayı kendisinin, hadis ilmi için yaratıldığını ifade eder."[95]

Süfyân b. Uyeyne (ö.198/814) :

Amr b. Dinâr ve Zührî'den hadis almıştır. Kendisinden ise rivâyette bulunanlar arasında Şu'be, A'meş, İbn Cureyc ve Humeydi bulunmaktadır. Zührî'nin "hadislerinin en iyi bilenin Sufyân b. Uyeyne olduğunu, İbn Sa'd tarafından "sika", "sebt", "kesiru'l-hadis ve "hüccet" olarak isimlendirmiştir." "İclî, "sika", ve "sebt" olduğunu ifade ettikten sonra yedibin kadar hadisinin olduğunu ve kitabının bulunmadığını söylemektedir." Zehebî ise "imam", "hâfız", "hüccet", "mütkin", "âbid" ve benzeri sözlerle onu nitelendirmiştir. Onunla ihticac konusunda imamların ittifakı olduğunu rivâyet eder.[96]

Sened zincirinde bulunan ez-Zührî ve Abdurrahman b. Hâris durumlarını geçmiş senedlerde izah etmiştik.

d) "(haddesenâ) Abdullah b. Muhammed > (haddesenâ) İbn Uyeyne > ('an) Zührî > ('an) Ebî bekri b. Abdurrahman b. Haris > **Ebî Mes'ud"** senedi:

Abdullah b. Muhammed b. Abdullah (ö.229/843):

Abdurrahman b. Mehdî, Abdurrezak b. Hemmam ve İbn Ma'în onun hocalarındandır. Ahmed b. Yesar, Hatim b. Muhammed, Abdullah b. Hafs, Muhammed b. Yahya ve Buhârî gibi raviler ise kendisinden hadis almışlardır.[97]

Ebû Hâtim, "saduk" olduğunu ifade ederken[98], İbn Hibbân de "mütkin" olduğunu belirtmiştir.[99] Ahmed b. Yesâr ise "adalet, zabt, itkan ve sıdk" ehli

[94] Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, I- IV, thk. Zekeriyya Amirat, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, c.2, s.13-14.
[95] Zehebî, **el-Kâşif**, s. 42.
[96] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c. 4, s. 104
[97] **Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl**, c. 16, s. 59-61; Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 2, s. 59.
[98] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c. 5, s. 162; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl, c**. 16, s.61.
[99] İbn Hibban, **es-Sikât**, s. 2050.

olduğunu dile getirmiştir.[100] Kendi döneminde Maveraünnehir'de hadis imamı ve Buharî'nin hocası olduğuda vurgulamıştır.[101]

Yukarda ismi zikredilen raviler, muhtelif hadis münekkitleri tarafından cerh ve tadil edilmişerdir. Buhârî'nin Sahîh'inde geçen bu raviler muhaddisler tarafında kendileri hakkında tadile delalet eden tabirler kullamışlardır. Genel itibari ile bütün ravilerin güvenirliği kanaatı oluşmuştur. Dolayısıyla senedlerin sahih olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Sened zincirinde bulunan İbn Uyeyne, ez-Zührî ve İbn Hâris'ın durumları hakkında bilgi verilmişti.

2. Müslim'in Sahih'inde;

a) "(Haddesenâ) Yayhâ b.Yahyâ > (karetü a'lâ) Malik > ('an) İbn Şihab > ('an) Ebî Bekr b. Abdurrahman > ('an) **Ebî Mes'ud el-Ensarî"** senedi:

Yahya b. Yahya b. Abdurrahman (ö.226/840):

Kendisi Hammâd b. Zeyd, Süfyân b. Süfyân, imam Mâlik ve daha birçok muhaddisten hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden Buhârî, Müslim, İshâk b. Râhûye gibi zatlar hadis Rivâyet etmişlerdir.[102]

Hasan b. Süfyân "onun büyük bir hadisçi olduğunu bu sözleri ile ifade etmiştir. Biz Yahya'nın Yezîd b. Zurey''den aldığı hadisleri, Horasan'ın reyhanı Irak'ın reyhanından şunu nakleder şeklinde rivâyet ederdik." Ahmed b. Hanbel'in oğlu babasından Yahya b. Yahya hakkında Horasan'da Abdullah b. Mübârek'ten sonra onun gibi bir âlimin yetişmediğini söylemiş, onu "sika", "zamanının imamı" sıfatlarıyla onu tevsik etmiştir." Nesâî, "onun hakkında övgü ifadeler kullanmış ve onu "sika", "sebt" bir râvi olarak tevsîf etmiştir." İbn Hibbân ise "es-Sikât" adlı eserinde ona yer vermektedir.

[100] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl, c**. 16, s.61.
[101] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 2, s. 59.
[102] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, c. 32, ss. 32-33.

Yukarda ismi geçen ravinin güvenirliği hakkında cerh ve tadil kitablarında farklı hadis münekkitleri tafından bir değerlendirmeye tabi tutulduğunu görmekteyiz. Genel itibari ile muhaddisler kendisi hakkında tadil ifadeleri kullamışlardır. Bizde de ravinin güvenirliği hâsıl olmuştur.

Seneddeki İbn Uyeyne, ez-Zührî ve İbn Hâris'ın durumlarını geçmiş senedlerde değerlendirmiştik.

3. Ebû Dâvud'un Sünen'inde:

a) "(heddesenâ) Kuteybe b. Saîd > (ân) Süfyân > ('an) Zührî > (ân) Ebî Bekri b. Abdurrahman > ('an) **Ebî Mes'ud"** senedi:

Yukardaki senedde ismi geçen râviler hakkında bilgi verilmişti.

b) "(heddesenâ) Ahmed b. Salih > (heddesenâ) İbn Vehb > (heddesenî) Marûf b. Suveyd el-Cüzâmî > (heddesehu) Ali b. Rebâh el-Lehmî > (semi') **Ebû Hüreyre"** senedi:

Ahmed b. Sâlih (ö. 248/862):

Hocaları arasında Abdullah b. Vehb, A'nbese b. Halid, İbn Uyeyne ve Abdurrezâk bulunmaktadır. Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Muhammed b. Ğaylân, Ya'kub b. Süfyân, Musa b. Sehl gibi birçok hadisçi kendisinden hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[103]

el-İclî,[104] Ebî Hâtim ve bir cemaat onun "sika" olduğunu söylerken,[105] Buhârî ve Sâlih b. Muhammed, hakkında övgü dolu sözler sarf etmiştirlerdir. Örneğin, Buhârî kendisine "saduk" ifadesini kullanmıştır.[106] "İbn Ma'in, Ahmed b. Salih'in "kezzab" sözünden dolayı onun "sika" biri olmadığını,"[107] İbn Hibbân, "İbn Ma'în'in bu sözünü Ahmed b. Sâlih el-Misrî ile ilgili olmadığı, aynı ismi taşıyan, nisbesi eş-

[103] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.1, s.34-35.
[104] Zehebî, **Mîzânü'l-İtidâl**, c.1, s.104; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib,** c.1, s.35-36.
[105] Zehebî, **Mîzânü'l-İtidâl**, c.1, s.104; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.1, s.35-36.
[106] Zehebî, **Mîzânü'l-İtidâl,** c.1, s.104; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.1, s.35-36.
[107] Nesâî, **ed-Duafau ve'l-Metrukin**, thk. Mahmut İbrahim, Dâru'l-Marife, Beyrut, t.y, s.157.

Şumumî olan ve hadis uyduran hakkında olduğunu bildirmektedir."[108] İbn Ma'in'in, sözünde tehamul olduğunu belirten İbn Adî, "Nesâî'nin kendisi hakkındaki kötü fikrinin ise Ahmed b. Salih'in onu meclisinden kovmasından kaynaklandığını belirtmektedir."[109]

Abdullah b. Vehb b. Müslim (ö. 197/813):

Kendisi Leys, ,Sevrî, İmâm Mâlik, Süfyân b. Uyeyne, İbn Cüreyc, Üsâme b. Zeyd gibi zatlardan ders almıştır. İbn Vehb, Abdurrahmân b. Mehdî ve Sahnûn gibi alimlerden hadis okumuş, aynı zamanda hocası olan Leys ve Mâlik de ondan hadis almışlardır.[110]

İbn Maîn, İbn Adî ve Zehebî tarafından "sika" kabul edilmiştir. Ahmed b. Hanbel, "İbn Vehb'in bir "âlim", "fâkih" ve çok bilgili bir kişi olduğunu ifade ederken", Zehebî de "onun "hüccet", "hâfız ve müctehid" bir "âlim" olduğunu belirtir."[111] İbn Hacer[112] tarafından da "sika" biri olarak kabul edilmiştir.

Ma'ruf b. Suveyd (ö. 150/767):

Ali b. Rebah başta olmak üzere Ebî U'şane el-Ma'firî, Ebî Kabil el-Ma'firî gibi zatlardan hadis rivâyet etmiş, kendisinde de Halid b. Humeyd, Abdullah b. Lehia, Nafi' b. Yezîd, Abdullah b. Vehb, Sa'îd b. Ebî Eyûb gibi birçok muhaddis rivâyette bulunmuşlardır.[113]

İbn Hibbân'nın "sikat adlı eserinde de geçmektedir.[114] el-İ'clî, Ma'rifetü's-Sikât adlı eserinde "sika" olduğunu ifade etmiştir.[115] Zehebî'nin el-Kâşifi'nde ise "sika"olarak geçmektedir.[116]

[108] İbn Hibbân, **es-Sikât**, c.8, s. 25.
[109] İbn Adî, **el-Kâmil fî Du'afai'r-Rical**, c.I, s.180-183.
[110] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.5, s.189: ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, , c.9, s.223-224.
[111] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c.1, s.222-225.
[112] İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, s.328.
[113] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl, c**. 28, s.267; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.10, s.208.
[114] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 28, s.263; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.10, s.208.
[115] İclî, **Ma'rifetü's-Sikât**, c.2 s.286.
[116] Zehebî, **el-Kâşif**, c.2, s.280.

Uleyy b. Rebâh b. Kesîr (ö. 114/732):

Ebû Hüreyre, Amr b. Âs, Abdullah b. Amr b. Âs, Zeyd b. Sâbit gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Yezîd b. Ebû Habîb, Humeyd, Ma'rûf b. Süveyd gibi gibi muhaddisler ondan rivâyette bulunmuşlardır.[117]

Hakem el-Esremî[118] ve Ahmed b. Hanbel, "Uley Hakkında hayırdan başka bir şey bilmediklerini ifade ederken, Halîfe b. Hayyât onu Mısırlılar'ın ilk tabakasında, İbn Sa'd ikinci tabakasında zikretmiştir." el-İ'clî ve en-Nesâî de kendisi için "sika" tabirini kullanmıştır.[119] Ya'kûb b. Süfyân da sikatu't-tâbiînlerden olduğunu ifade ederken, ayrıca İbn Hibbân'da onun için "es-Sikat"ında da nakletmektedir.[120]

Ebû Dâvûd'un Sünen'inde geçen bu raviler muhaddisler tarafında tek tek değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Muhaddisler tenkid ettiği raviler hakkında birbirinden farklı ta'dil'i ifade eden tabirler kullamışlardır. Genel itibari ile ravilerin güvenliği tesbit edilmiştir.

4. İbn Mâce Sünen'inde:

a) "(heddesenâ) Hişam b. Ammâr + Muhammed b. Sabbâh > (kâlâ heddesenâ) Süfyân b. Uyeyne > ('an) Zühri > ('an) Ebî Bekri b. Abdurrahman >**Ebî Mes'ud"** senedi:

Hişâm b. Ammâr (ö.245/859):

Mâlik, Velîd b. Müslim, İsmâil b. Ayyâş ve İbn Uyeyne'den hadis okumuştur. Hocalarından Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce kendisinden hadis almışlardır.[121]

İclî, Hişâm için "sadûk" demiş bir başka yerde onun hakkında "sika" lafzını kullanmıştır.[122] İbn Maîn de "Hişâm'ın "sika" olduğunu belirtmiştir."[123] Nesâî "lâ be's bih", Dârekutnî ise "sadûk" olduğunu söylemiştir."[124]

---

[117] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl** , c. 20, s.426.
[118] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.7, s.280
[119] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib,** c.7, s.280.
[120] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.7, s.280.

[121]İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.6, s.66; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.11, s.46-46.

Muhammed b. Sabbâh (ö. 240/859):

A'sım b. Suveyd, Hamad b. Hâlid, İ'bad b. A'vam, Zekeriyâ b. Manzûr, Derâverdî, Heşim, Cerîr, İbn Uyeyne gibi zatlardan hadis rivâyettinde bulunmuştur.[125] Kendisinde de Abdullah b. Kahtebe, Ebû Dâvud, İbn Mâce, Firyâbî, es-Serâc, Ca'fer b. Ahmed gibi hadisçiler hadis rivâyet etmişlerdir.[126]

Ebû Zura', Muhammed b. Sabbâh'ın "sika" olduğunu belirtmiştir.[127] İbn Hacer de "saduk" olduğunu belirtmiştir.[128] İbn Hibbân'da onu "es-Sikat"ında da geçmektedir.[129]

Yukarda isimleri zikredilen her iki ravinin muhaddisler tarafından cerh ve tadil edilmiştir. Kendileri hakkında hadis münekkitlerin tadil lafızlarını kullandığı anlaşılan her iki ravi güvenirliği hakkında müsbet bir kanaat oluşmuştur.

Bu senedde bulunan, İbn Uyeyne, ez-Zührî ve İbn Hâris'ın durumları geçmiş senedlerde değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

5. Tirmizî'nin Sünen'inde:

a) "(heddesenâ) Kuteybe > (kâle heddesenâ) Leys > (ʻan) İbn Şihâb > (ʻan) Ebî Bekr b. Abdurrahman > **Ebî Mes'ud el-Ensârî"** senedi:

---

[122] İclî, **Marifetü's-Sikât**, c.2 s.332; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl** , c. 30, s.24; Zehebî, **Mîzânü'l-İtidâl**, c.4, s.302.
[123]Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 30, s.247; Zehebî, **Mîzânü'l-İtidâl**, c.4, s.302; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.11, s.47.
[124] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 30, s.248; Zehebî, **Mîzânü'l-İtidâl**, c.4, s.302.
[125] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c7, s.289.
[126] İbn Hibbân, **es-Sikât**, s.2262; Zehebî, **el-Kâşif**, c.2, s.181-182; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.9, s202
[127] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c7, s.289; Zehebî, **el-Kâşif**, c.2, s.181-182
[128] İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzib**, s.484.
[129] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.9, s202.

Leys b. Sa'd (ö.175/791) :

Hişâm b. Urve, İbn Şihâb ve Muhammed b. Aclân gibi meşhur muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Sa'îd b. Hakem, Abdullah b. Mubarek, Muhammed b. Mesleme, Abdullah b. Nafî', Abdullah b. Vehb, gibi muhaddisler de hadis almışlardır.[130]

Ahmed b. Hanbel, el-İ'clî,[131] Ya'kup b. Şeybe, Ebû Dâvud, Abdurrahman en-Nesâî, Yahya b. Mai'n, kendisini "sika" olarak nitelemişlerdir. İbn Ebî Hâtim ve İbn Vehb de ona "saduk" demektedirler. Aynı şekilde ibn Hanbel ve Ali el-Medinî kendisi için "sebt" tabirini kullamışlardır. Ebû Tâlib, İbn Sa'd'ın kendisi için "kesîru'l-ilm", "salihu'l-hadis" demiştir. Yahya b. Ma'in kendisi için "esbet" lafzını da kullanmıştır.[132] İbn Hacer kendisi hakkında "sika", "sebt", "fakih", "imam", "meşhur" gibi tevsik ve övgü ifadelerini kullanmıştır.[133]

Yukarda ismi zikredilen ravi için muhaddisler cerh ve ta'dil de bulunmuşlardır. Genel itibari ile hadis münekkitleri kendisi için tadil lafızlarını kullanmışlardır. Dolaysıyla güvenirliği muhaddisler tarafından kabul görülmektedir.

Sened zincirinde bulunan Süleymân İbn Sa'îd, ez-Zührî ve İbn Hâris'ın daha önce durumlarını izah etmiştik.

6. Nesâî'nin Sünen'inde:

a) "(ahberenâ) Kutuybe > (heddesenâ) Leys > ('an) İbn Şihab > ('an) Ebî Bekir b. Abdurrahaman b. el-Haris b. Hişam > (semie') **Ebâ Mes'ud"** senedi:

Senedde bulunan muhaddislerin cerh ve ta'dil durumlarını daha önce geçen senedlerde izah etmiştik.

b) "(ahberenâ) Yunus b. Abdi'l-a'lâ > (kâle heddesenâ) İbn Vehb > (kâle enbeânâ) Maruf b. Suveyd el-Cüzamî > (enne) Ali b. Rebah el-Lehmiyye > (heddesehu enne semie') **Eba Mes'ud"** senedi:

---

[130] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 24, s.256-259; Zehebî, **el-Kâşif,** c.2, s.175.
[131] el-İclî, **Ma'rifetü's-Sikât**, c.2 s.236.
[132] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 24, s.261-264.
[133] İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzib**, s.464.

Yûnus b. Abdila'lâ b. Meysere (ö. 264/877):

Eyûp b. Suveyd, Abdullah b. Vehb, Nua'ym b. Hamâd'dan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Tahâvî, Abdurrahman b. Ebî Hatim er-Razî ve birçok kimse hadis rivâyet etmiştir.[134]

İbn Ebî Hâtim, "babasının Yûnus b. Abdi'l-a'lâ'yı tevsik edip, yüceltiğini belirtirken", Nesâî de "sika" olduğunu belirtmiştir. Ali b. Hasan hadis ezberleyen biri olduğunu ifade etmiştir. Tahâvî ise akıllı biri olduğunu söylemiştir. Ayrıca İbn Hibbân'nın "es-Sikât"ında da geçmektedir.[135] İbn Hacer'de kendisi için "sika" demiştir.[136]

Genel itibari ile yukarda ismi geçen ravinin güvenirliği muhaddisler tarafından tespit edilmiştir.

Sened zincirinde bulunan İbn Vehb, Maruf b. Suveyd ve Ali b. Rebah'ın durumları daha önce açıklanmıştır.

1.2.3. Birinci Grup Hadislerin Sened Değerlendirmesi

Kâhinin kazancının haram olduğuna dair birinci grup rivâyetlerin, Kütüb-i Sitte'yi oluşturan temel hadis kaynaklarında mevcuttur. Bu rivâyetlerin tümü, Ebû Hüreyre ve Ebû Mes'ûd kanalıyla nakledilen rivâyetlerdir. Rivâyetlerde, râviler arasında ittisâl söz konusudur. Muhaddisler tabakat kitaplarında kendileriyle alakalı ta'dil sıfatlarını kullanarak tevsik etmişlerdir. Böylelikle birinci grup hadislere ait olan rivâyetler, sened bakımından sahîh olarak değerlendirilmiştir.

1.3. İKİNCİ GRUP HADİSLER

1.3.1. Kâhinlerin Bilgi Kaynağına Dair Hadisler

Kâhinlerin bilgi kaynağına dair hadisler olan ikinci grup hadislere ait rivâyetlerin tümü Hz. Aişe, Ebû Hureyre, Muaviye b. Hakem es-Sülemî'nin

[134] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 32, s.513-515; Zehebî, **el-Kâşif**, c.2, s.403.
[135] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 32, s.515.
[136] İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzib**, s.613.

vasıtasıyla rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetler, Buhârî ile Müslim'in Sâhîh'lerinde ve İbn Mâce'nin Sünen'inde yer almaktadır.

1.3.2. Hadislerin Tarikleri ve Metinleri

İncelediğimiz kaynaklarda, ikinci grup hadislere ait tespit ettiğimiz rivâyetleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Buhârî'nin Sahih'inde:

a)

" عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: " كَانَ لِأَبِي بَكْرٍ غُلاَمٌ يُخْرِجُ لَهُ الخَرَاجَ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يَأْكُلُ مِنْ خَرَاجِهِ، فَجَاءَ يَوْمًا بِشَيْءٍ فَأَكَلَ مِنْهُ أَبُو بَكْرٍ، فَقَالَ لَهُ الغُلاَمُ: أَتَدْرِي مَا هَذَا؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: كُنْتُ تَكَهَّنْتُ لِإِنْسَانٍ فِي الجَاهِلِيَّةِ، وَمَا أُحْسِنُ الكِهَانَةَ، إِلَّا أَنِّي خَدَعْتُهُ، فَلَقِيَنِي فَأَعْطَانِي بِذَلِكَ، فَهَذَا الَّذِي أَكَلْتَ مِنْهُ، فَأَدْخَلَ أَبُو بَكْرٍ يَدَهُ، فَقَاءَ كُلَّ شَيْءٍ فِي بَطْنِه"

"İsmâîl > Abdulhâmid > Suleymân b. Bilâl > Yahya b. Saî'd > Abdurrahman b. el-Kasım > el-Kasım b. Muhammed > Aişe yoluyla gelen rivâyet şöyledir: *Hz. Aişe der ki: Hz. Ebû Bekir'in bir kölesi vardı. Bu köle çalışıp kendisine belli bir haraç ödüyordu. Ebû Bekir de kölenin ödediğinden yerdi. Bir gün köle yiyecek bir şeyle geldi ve Ebû Bekir ondan yedi. Köle: "Bu yediğinin ne olduğunu biliyor musun?" deyince, Ebû Bekir: "Nedir ki?" dedi. Köle: "Cahiliye zamanında birine bir kehânette bulunmuştum. Kehânette de (ehil olmadığım için) onu aldatmıştım. (Bu gün) o kimse benimle karşılaştı ve bana bunu verdi (yani kalan borcunu ödedi). Yediğin de işte budur" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir parmağını ağzına sokup midesinde ne varsa hepsini kusup çıkardı."*[137]

b)

"عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " المَلاَئِكَةُ تَتَحَدَّثُ فِي العَنَانِ - وَالعَنَانُ: الغَمَامُ -، بِالأَمْرِ يَكُونُ فِي الأَرْضِ، فَتَسْمَعُ الشَّيَاطِينُ الكَلِمَةَ، فَتَقُرُّهَا فِي أُذُنِ الكَاهِنِ كَمَا تُقَرُّ القَارُورَةُ، فَيَزِيدُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذِبَةٍ"

[137] Buharî, **Menâkibi'l-Ensâr**, 43, c.5, s.125.

"Leys > Halid b. Yezid > Saîd b. Ebi Hilâl > Ebâ Esved > Urve > Âişe (r.a)'den Resulullah'ın şöyle dediğini nakletmiştir: *Melekler yeryüzünde olacak olan şeyleri bulutlarda konuşurlar. Şeytanlar da o sözü duyarlar. O sözü kapıp tıpkı testi tıkırtısı gibi bir tıkırtı ile kâhinin kulağına atarlar ve o da buna yüz tane yalan ilave eder."*[138]

c)

" عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: " إِنَّ المَلاَئِكَةَ تَنْزِلُ فِي العَنَانِ: وَهُوَ السَّحَابُ، فَتَذْكُرُ الأَمْرَ قُضِيَ فِي السَّمَاءِ، فَتَسْتَرِقُ الشَّيَاطِينُ السَّمْعَ فَتَسْمَعُهُ، فَتُوحِيهِ إِلَى الكُهَّانِ، فَيَكْذِبُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ"

"Muhammed > İbn Ebî Meryem > Leys > İbn Ebî Cafer > Muhammed b. Abdurrahman > Urve b. Zübeyr > Resulallah (s.a.s.) eşi Âişe (r.a.)'den şöyle işittiğini nakletmiştir: *Melekler gökyüzünde olan şeyleri bulutlarda konuşurlar,- Bulut demek-Şeytanlar da o sözü duyarlar. O sözü kapıp kâhinlere vahy ederler. Onlarda kendilerinde yüz yalan katarlar."*[139]

d)

" عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاسٌ عَنِ الكُهَّانِ، فَقَالَ: «لَيْسَ بِشَيْءٍ» فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَا أَحْيَانًا بِشَيْءٍ فَيَكُونُ حَقًّا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تِلْكَ الكَلِمَةُ مِنَ الحَقِّ، يَخْطَفُهَا مِنَ الجِنِّيِّ، فَيَقُرُّهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ، فَيَخْلِطُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ"

"Ali b. Abdillah > Hişam b. Yusuf > Mamer > Zühri > Yahya b. Urve b. Zübeyr > Urve b. Zübeyr > Âişe (r.a)'den Resulullah (s.a.s.)'den şunu rivâyet etmiştir: *Bazı insanlar Resulullah'a (a.s.a) kâhinlerin yaptıkları hakkında fikrini sordular Resül-i ekrem: "Onların aslı yoktur" diye cevap verdi. Ama ey Allah'ın Resülü; onlar bazen bir şey söylüyorlar ve o doğru çıkıyor diye söylediklerinde bunun üzerine Hz. peygamber şu karşılığı vermiştir: "O hakikat çıkan söz, cinlerin*

[138] Buharî, **Bed'u'l -Halk,** 11, c.4, s.125.
[139] Buharî,**Bed'u'l Halk**, 6, c.4, s.111.

kapıp getirdiği sözdür; cin o sözü dostunun kulağına zerkeder, o da bu hak sözü yüz tane yalanla karıştırır. (halka sunar) lar cevabını verdi."[140]

e)

" قَالَتْ عَائِشَةُ: سَأَلَ أُنَاسٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الكُهَّانِ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسُوا بِشَيْءٍ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَ أَحْيَانًا بِالشَّيْءِ يَكُونُ حَقًّا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تِلْكَ الكَلِمَةُ مِنَ الحَقِّ، يَخْطَفُهَا الجِنِّيُّ، فَيَقُرُّهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ قَرَّ الدَّجَاجَةِ، فَيَخْلِطُونَ فِيهَا أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ كَذْبَةٍ"

"Muhammed b. Selam > Mahled b.Yezid > İbn Cüreyc > İbn Şihab > Yahya b. Urve > Urve b. Zübeyr > Âişe (r.a) tarîkiyle gelen hadisin metni şu şekildedir: *Bazı insanlar Resulullah'a (a.s.a) kâhinlerin yaptıkları hakkında fikrini sordular Resül-i ekrem:"Onların aslı yoktur" diye cevap verdi." Ama ey Allah'ın Resülü; onlar bazen bir şey söylüyorlar ve o doğru çıkıyor diye söylediklerinde bunun üzerine Hz. peygamber şu karşılığı vermiştir: "O hakikat çıkan söz, cinlerin kapıp getirdiği sözdür; cin o sözü dostunun kulağına tavuk gibi gıdıklayarak zerkeder, o da bu hak sözde yüzden fazla yalanla karıştırır. (halka sunar) lar cevabını verdi."*

f)

" قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْها: سَأَلَ أُنَاسٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الكُهَّانِ، فَقَالَ: «إِنَّهُمْ لَيْسُوا بِشَيْءٍ»، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَ بِالشَّيْءِ يَكُونُ حَقًّا، قَالَ: فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تِلْكَ الكَلِمَةُ مِنَ الحَقِّ يَخْطَفُهَا الجِنِّيُّ، فَيُقَرْقِرُهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ كَقَرْقَرَةِ الدَّجَاجَةِ، فَيَخْلِطُونَ فِيهِ أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ كَذْبَةٍ"

"Ali > Hişam > Mamer > Zühri > Yahyâ b. Urve b. Zübeyr > Urve b. Zübeyr > Âişe (r.a.) şöyle dedi: *Bazı insanlar Resulullah'a (a.s.a) kâhinlerin yaptıkları hakkında fikrini sordular Resül-i ekrem: Onların aslı yoktur, diye cevap verdi. Ama ey Allah'ın Resülü; onlar bazen bir şey söylüyorlar ve o doğru çıkıyor diye söylediklerinde bunun üzerine Hz. peygamber şu karşılığı vermiştir: 'O hakikat çıkan söz, cinlerin kapıp getirdiği sözdür; cin o sözü dostunun kulağına tavuk gibi*

[140] Buharî, **Tıb**, 45, c.7, s.136.

gıdıklayarak zerkeder, o da bu hak sözü yüz tane yalanla karıştırır. (halka sunar) lar' cevabını verdi"[141].

g)

" قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: سَأَلَ أُنَاسٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الكُهَّانِ، فَقَالَ: «إِنَّهُمْ لَيْسُوا بِشَيْءٍ»، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَ بِالشَّيْءِ يَكُونُ حَقًّا، قَالَ: فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تِلْكَ الكَلِمَةُ مِنَ الحَقِّ يَخْطَفُهَا الجِنِّيُّ، فَيُقَرْقِرُهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ كَقَرْقَرَةِ الدَّجَاجَةِ، فَيَخْلِطُونَ فِيهِ أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ كَذْبَةٍ"

"Ahmed b. Salıh > Anbese > Yunus > Şihab > Yahyâ b. Urve b. Zübeyr > Urve b. Zübeyr > Âişe (r.a) şöyle dedi: *Bazı insanlar Resulullah'a (a.s.a) kâhinlerin yaptıkları hakkında fikrini sordular Resül-i ekrem: Onların aslı yoktur, diye cevap verdi. Ama ey Allah'ın Resülü; onlar bazen bir şey söylüyorlar ve o hakikat çıkıyor diye söylediklerinde bunun üzerine Hz. peygamber şu karşılığı vermiştir: 'O hakikat çıkan söz, cinlerin kapıp getirdiği sözdür; cin o sözü dostunun kulağına tavuk gibi gıdıklayarak zerkeder, o da bu hak söze yüzden fazla yalan karıştırır. (halka sunar) la'r cevabını verdi."*[142]

2. Müslim'in Sahih'inde:

a)

" عَائِشَةَ، قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ الْكُهَّانَ كَانُوا يُحَدِّثُونَنَا بِالشَّيْءِ فَنَجِدُهُ حَقًّا قَالَ: «تِلْكَ الْكَلِمَةُ الْحَقُّ، يَخْطَفُهَا الْجِنِّيُّ فَيَقْذِفُهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ، وَيَزِيدُ فِيهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ"

"Abd b. Humeyd > Abdurrezâk > Mamer > Zühri > Yahyâ b. Urve b. Zübeyr > Urve b. Zübeyr (ebi) > Âişe radiyallahu anhâ şöyle dedi: *Ey Allah'ın Resülü; kâhinler bazen bir şey söylüyor ve biz onun doğru olduğunu görüyor dedim. Hz. peygamber şu karşılığı vermiştir:"Onların bu tür haberleri gerçeklerdendir; cin o*

[141] Buhari, **Tevhîd**, 59, c.9, s.162.
[142] Buhari, **Tevhîd**, 59, c.9, s.162

sözü kapıp dostunun kulağına zerkeder, o da bu hak söze yüzden fazla yalan ekler.''[143]

b)

" قَالَتْ عَائِشَةُ: سَأَلَ أُنَاسٌ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْكُهَّانِ؟ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسُوا بِشَيْءٍ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ فَإِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَ أَحْيَانًا الشَّيْءَ يَكُونُ حَقًّا، قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْجِنِّ يَخْطَفُهَا الْجِنِّيُّ، فَيَقُرُّهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ قَرَّ الدَّجَاجَةِ، فَيَخْلِطُونَ فِيهَا أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ كَذْبَةٍ"

"Seleme b. Şebîb > Hasan b. E'yene > M'akil (ibn Ubeydullah) > Zühri > Yahyâ b. Urve > Urve b. Zübeyr > Âişe (r.a) şöyle dedi: *Bazı insanlar Resulullah'a (a.s.a) kâhinler hakkında fikrini sordular Resül-i ekrem: Onlar, bir şey değildirler, diye cevap verdi. Ama ey Allah'ın Resülü; onlar bazen bir şey söylüyorlar ve o hakikat çıkıyor diye söylediklerinde bunun üzerine Hz.peygamber şu karşılığı vermiştir: 'Cinlerin kapıp getirdiği cinlerden olan bir sözdür; cin o sözü dostunun kulağına tavuk gibi gıdıklayarak zerkeder, o da bu hak sözü yüz tane yalanla karıştırır. (halka sunar) lar' cevabını verdi.''*[144]

3. İbn Mâce'nin Sünen'inde:

a)

" أَنَّ النَّبِيَّ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ – قَالَ: "إِذَا قَضَى اللَّهُ أَمْرًا فِي السَّمَاءِ ضَرَبَتْ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتَهَا خُضْعَانًا لِقَوْلِهِ كَأَنَّهُ سِلْسِلَةٌ عَلَى صَفْوَانٍ، فـ {إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ} [سبأ: 23]. قال: فَيَسْمَعُهَا مُسْتَرِقُو السَّمْعِ بَعْضُهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ، فَيَسْمَعُ الْكَلِمَةَ، فَيُلْقِيهَا إِلَى مَنْ تَحْتَهُ، فَرُبَّمَا أَدْرَكَهُ الشِّهَابُ قَبْلَ أَنْ يُلْقِيَهَا إِلَى الَّذِي تَحْتَهُ، فَيُلْقِيهَا عَلَى لِسَانِ الْكَاهِنِ أَوْ السَّاحِرِ، فَرُبَّمَا لَمْ يُدْرَكْ حَتَّى يُلْقِيَهَا، فَيَكْذِبُ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ، فَتَصْدُقُ تِلْكَ الْكَلِمَةُ الَّتِي سُمِعَتْ مِنْ السَّمَاءِ"

[143] Müslim, **Selam**, 35, c.4, s.1750.
[144] Müslim, **Selam**, 35, c.4, s.1750.

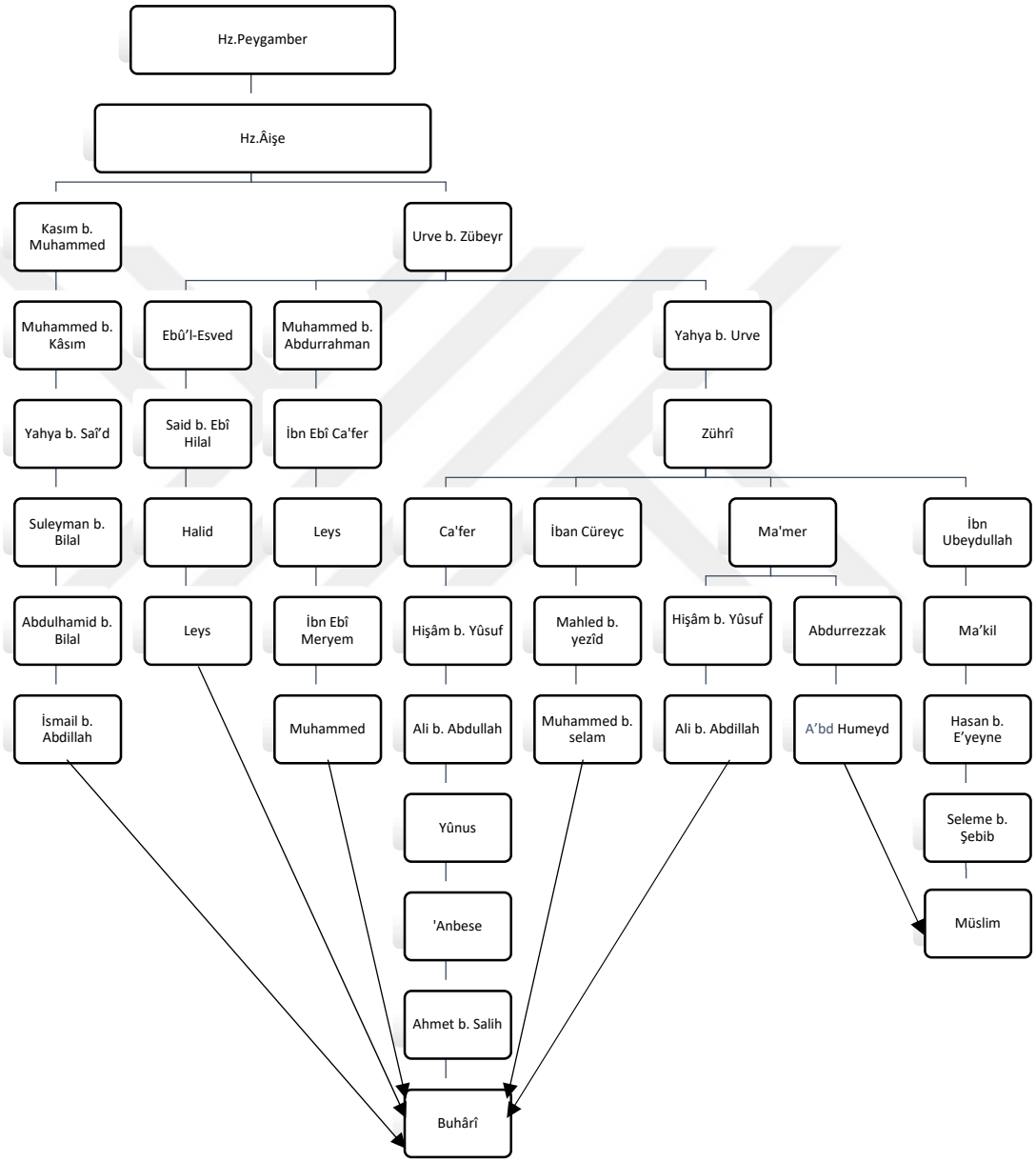
"Ya'kûb b. Humeyd b. Kâsib > Süfyân b. Uyeyne > Âmr b. Dînar > İkrime > Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasulullah şöyle buyurdu:*"Yüce Allah gökyüzünde bir işin yerine getirilmesine hükmettiği zaman melekler, o'nun sözüne boyun eğerek kanatlarını çırparlar; tıpkı düz ve sert bir taş üzerine zincirin sesi gibi ses çıkarırlar. Sonra içlerindeki korku zail olunca; Rabbiniz ne buyurdu"? Diye sorarlar. Onlarda da; "Hakkı söyledi; O yücedir, pek büyüktür " derler. (Sebe;23)*

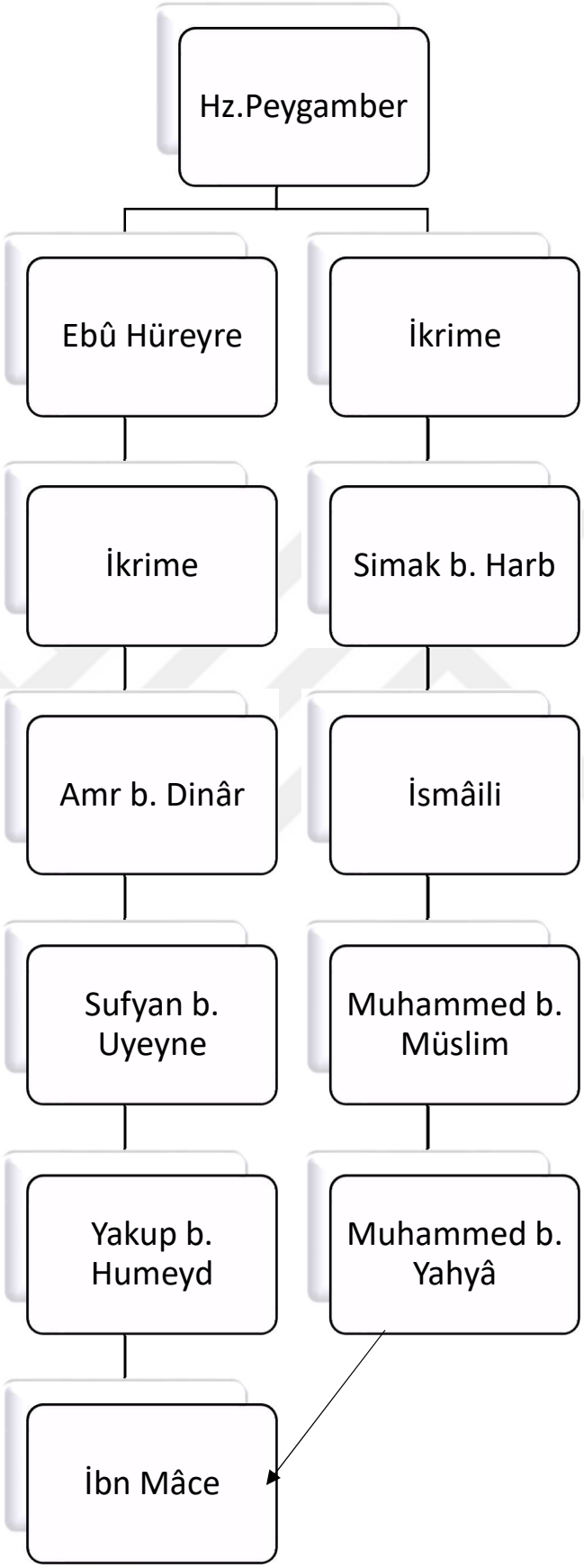
Kulak hırsızları, , birbirlerinin üzerine yığılırlar ve o sözü işitirler. En üsteki işitir işittir ve alttakine iletir ve kâhinin diline atar. Bazen o sözü alttakine atamadan kendisine bir ateş parçası ulaşır. O bu sözü kâhinin veya büyücünün diline atar. Bazan de ona ulaştıramaz. Bununla beraber yüz yalan söyler. İşte gökten işitilen bu kelime doğru çıkıyor."[145]

[145] İbn Mâce, **Sunne**, 13, c.1, s.134.

1.4. İSNAD AÇISINDAN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.4.1. Sened Ağı

Hz.Peygamber
Ebû Hüreyre
İkrime
İkrime
Simak b. Harb
Amr b. Dinâr
İsmâili
Sufyan b. Uyeyne
Muhammed b. Müslim
Yakup b. Humeyd
Muhammed b. Yahyâ
İbn Mâce

1.4.2. Sened Tenkidi

1. Buhârî'nin Sahih'inde:

a) "(heddesenâ) İsmâî'l > (heddesinî) Abdhâmid b. Abdullah > ('an) Süleymân b. Bilâl > ('an) Yahya b. Saî'd > ('an) Abdurrahman b. el-Kasım > ('an) el-Kasım b. Muhammed > ('an) **Aişe"** senedi:

İsmâîl b. Abdillâh b. Abdillâh (ö. 226/841):

Babası Abdullah, kardeşi Abdülhamîd, Mâlik b. Enes, Seleme b. Verdân, Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd gibi âlimler hocalarındandır. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Zühlî, Kuteybe b. Saîd ise öğrencilerindendir. .[146]

Ahmed b. Hanbel "onun hakkında "lâ be'se bih" demiş", Ebû Hâtim er-Râzî "sebt" ve "mahallühü's-sıdk" olarak nitelendirmiştir. İbn Maîn kendisi hakkında "sadûk" ve "lâ be'se bih" lafızlarını kullanmıştı.[147]

Abdulhâmid b. Abdullah (202/817):

Babası Abdullah b. Uveys, Rebî' b. Mâlik, İbn A'clân, Sevrî, Hişam b. Ca'd vb. zatlardan rivâyette bulunmuştur. Kendisinde de kardeşi İsmâil b. Abdullah, Eyüp b. Süleyman, İbn Rahûyeh, Muhammed b. Rafî ve başkaları rivâyet etmişlerdir.[148]

Zehebî[149], İbn Hacer[150] ve İbn Ma'în[151] Abdulhâmid "sika" tabirirni kullanmışlardır. Ayrıca İbn Ma'în başka yerde "leyse bihî be'sun" demiştir.[152] İbn Hibbân'ın "es-Sikat" adlı eserinde geçmektedir.[153] Dârekutnî de "huccet" demektedir.[154] Nesâî kendisi için zayıf ifadesini kullanmıştır.[155]

---

[146] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.2, s.181; ez-Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c.1, s. 300; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.1, s.271.
[147] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.2, s. 181. s.182; İbn A'dî, **el- Kâmil Fi Duâ'fa'ir-Ricâl**, c.1, s.323; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 3, s.127-129.
[148] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl, c**. 16, s. 444-445; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.6, s.107.
[149]Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 16, s. 445; Zehebî, **el-Kâşif**, c.1, s.616.
[150] İbn Hacer, **Tehzibu't-Takrib**, s.333.
[151] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 16, s. 445.
[152]Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 16, s. 445.
[153]Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 16, s. 445.
[154] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.6, s.107.

Süleymân b. Bilâl (ö. 172/788):

Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Abdullah b. Dînâr, Sâlih b. Keysân, Hişâm b. Urve gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden İbn Mübârek, Ka'nebî, İbn Vehb, Yahyâ b. Sâlih gibi muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır.[156]

Süleyman b. Bilâl "imam", "müftü", "hâfız" gibi sıfatlarla tavsif edilmiştir. İbn Sa'd, İbn Maîn, İclî, Ebû Hâtim er-Râzî gibi hadis münekkitleri onun "sika" olduğunu belirtmişlerdir.[157]

Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (ö. 143/760):

Sâib b. Yezîd, Ebû Ümâme b. Sehl gibi sahâbîlerden, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf, İbn Şihâb ez-Zührî, A'rec gibi tâbiîlerden hadis öğrenmiştir. Kendisinden de İbn Şihâb ez-Zührî ile Hişâm b. Urve, Eyyûb es-Sahtiyânî, Mâlik b. Enes, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve İbn Cüreyc gibi hadisçiler hadis rivâyetinde bulunmuştur.[158]

Ahmed b. Hanbel, "Yahyâ'yı "insanların en güveniliri" diye tanımlamıştır." Yahyâ el-Kattân, "hakkında ihtilâf edilmediği gerekçesiyle Yahyâ b. Saîd'i Zührî'den üstün tutmuşsa da Zehebî onun Zührî'yi görmediği için bu kanaate vardığını dile getirmiştir."[159]

Abdurrahman b. Kasım b. Muhammed (ö.126/743):

Kendisi babası olan Kâsım b. Muhammed, Nâfî, İbn Museyyib, Esleme ve birçok zattan hadis rivâyettinde bulunmuştur. Kendisinden de Şu'be, Malik b. Enes, İbn Uyeyne, Simâk b. Harb, Hişam b. Urve, Sevrî gibi birçok muhaddis hadis rivâyettinde bulunmuştur.[160]

---

[155] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.6, s.107
[156] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.4, s.103; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 11, s. 372-374.
[157] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c.1, s. 104; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.5, s. 468-469.
[158] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c.1, s. 104; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.5, s. 468-469
[159]Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c.1, s. 104-105; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.5, s. 469-481.
[160] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.5, s.278; Zehebî, **el-Kâşif**, c.1, s.640.

İbn Hanbel,[161] İ'clî,[162] İbn Hacer[163] ve Zehebî[164] gibi hadis münekktleri kendisi hakkında "sika" tabirini kullanmışlardır.

Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö.107/725):

Tabiînden olup Abdullah b. Ca'fer, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. A'bbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. A'mr, hz. Aişe, Ebî Hureyre, Fatıma b. Kays gibi sahabilerde rivâyette bulunmuştur. Enes b. Sirîn, Eyyüp es-Sahtiyânî, Sabit b. Ubeyd, Ca'fer b. Muhammed, Sa'd b. Sa'îd, Zührî, Ebû Zinâd gibi tabiîn neslinden olan kimseler ondan hadis rivâyet etmişlerdir.[165]

Muhammed b. Sa'd, Yahyâ b. Saîd, Buhârî, İbn Hacer ve İ'clî onun hakkında övgü dolu sözler söylenmiştir. Hadis ilminde "sika", fakih ve imâm" diye nitelendirilmiştir. Döneminde Medine bölgesinin en önde gelen âlimi kabul edilmiş, Ebû Zinâd, Kasım b. Muhammed'den sünneti daha iyi bilen birini görmediğini söylemiştir.[166]

b) "(kâle) Leysi > (heddesenî) Halid b.Yezid > ('an) Saîd b. Ebi Hilâl > (enne) Ebâ Esved > (ahberehu 'an) Urve > ('an) Âişe" senedi:

Halid b. Yezid el- Cumâhî (ö.139/756):

Süleyman b. Râşid, A'ta b. Ebî Rebâh, Zührî, Muhammed b. Müslim, Yezîd b. Muhammed gibi birçok zattan hadis rivâyet etmişlerdir. Kendisinden Saî'd b. Eyüp, Leys b. Sa'd, Yahya b. Eyüp, Nafî b. Yezîd, Halid b. Humeyd gibi şahsiyetler rivâyette bulunmuşlardır.[167]

[161] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.5, s.278.
[162] İclî, **Ma'rifetu's-Sikât**, c.2, s.184.
[163] İbn Hacer, **Tehzibu't-Takrib**, s.348.
[164] Zehebî, **el-Kâşif**, c.1, s.640
[165] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 23, s. 427-430; Zehebî, **el-Kâşif**, c.2, s.130.
[166] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c. 23, s. 430-432; İbn Hacer, **Tehzibu't-Takrib**, s. 451.
[167] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.8, s.209; Zehebî, **el-Kâşif**, c.1, s.370.

Zehebî, İbn Hacer, İ'clî, Ya'kûp b. Süfyân, Ebû Zura've Nesâî, Hâlid b.Zeyd hakkında övgü dolu sözler söylemişlerdir. İbn Hibban'nın 'es-Sikât'ta zikrettiği bu zat sika, fakih ve müftü olarak tavsif edilmiştir.[168]

Sa'id b. Ebî Hilâl (ö.130/747):

Zeyd b. Esleme, Ebî Zinâd, Katede, Zührî, Nafî, Yahya b. Saîd, Ca'fer b. Abdullah, Yezîd b. Hâd gibi zatlardan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Hâlid b. Hişâm b. Sa'd, Leys, Yahya b. Eyûp gibi meşhur muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[169]

Ebî Hâtim "la be'se bihî" İbn Sa'd, İ'clî, İbn Huzeyme, Dârekutnî, Beyhakî, Hâtib, İbn Abdulber "sika" tabirini kullanarak onu tadil etmişlerdir. Sâcî onu "saduk" olarak tavsif ederken, İbn Ebî Hâtim de onun için "la be'se bihi" olarak nitelendirmiştir. İbn Hibbân'nın da onu es-Sikât'ında da zikretmiştir.[170]

Muhammed b. Abdurrahman (ö. 130/747):

Urve b. Zubeyr, İkreme, Yahya b. Nadr gibi birçok zattan hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinde de Zührî, Hişam b. Urve, Mâlik b. Enes, Yahya b. Eyüp, Usame b. Zeyd, Muhammed b. İshak gibi ünlü muhaddisler de kendisinden rivâyette bulunmuştur.[171]

İbn Hacer, İbn Ebî Hâtim ve İbn Hişâm "sika" tabirini kullanarak tadil onu etmişlerdir. İbn Ebî Hatim başka bir yerde ilim açısından, Zührî'nin yerini tuttuğunu rivâyet bulunmuşlardır.[172]

Urve b. ez-Zübeyr (ö. 94/713):

Kendisi İbn Abbas, İbn Ömer, Câbir b. Abdullah gibi meşhur sahabiden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise rivâyette bulunanlar arasında oğlu Hişâm, ez-Zührî, Süleyman b. Yesâr, Ebû Seleme b. Abdurrahman zikr edilebilir [173]

---

[168] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.3, s.111.
[169] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.4, s.71; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.11, s.96.
[170] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.4, s.71; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.11, s.96.
[171] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.7, s.321; Zehebî, **el-Kâşif**, c.2, s.94.
[172] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.7, s.321; Zehebî, **el-Kâşif**, c.2, s.94.

Medine'nin önemli fakihlerinden olan ve bütün hadis münekkitlerince güvenilir "sika", "sebt", "hâfız" kabul edilir. Meşhur bir "âlim" olması yanında hiçbir siyasî hadiseye karışmamıştır. Bundan dolayı toplumun her kesiminin takdirini toplayabilmiştir. Ömer b. Abdülazîz, Urve'den takdirle söz etmiştir. Hadisleri öğrenmeye ve başkalarına aktarmaya çok önem verdiği nakledilmiştir. Bir mesele ortaya çıktığında re'yi ile hareket etmeyip hadise müracaatı ilke edinmişti.[174]

Senedde geçen Leys b. Sa'd'ın durumu hakkkında önceki senedlerde tahlil etmiştik.

c) "(Heddesenâ) Muhammed > (Heddesenâ) İbn Ebî Meryem > (ahberenâ) Leysi > (Heddesenâ) İbn Ebî Cafer > ('an) Muhammed b. abdurrahman > ('an) Urve b. Zübeyr > ('an) **Âişe"** senedi:

Muhammed b. Yahya en- Nisâbûrî (ö.258/871):

Kendisi Ahmed b. Salih, Kuteybe b. Saîd, Süleyman b. Harb, İbn Rahaveyh, İbn Mehdî'den hadis almıştır. Ahmed b. Mubarek, Mahmud b. Mukatil, Hacib b. Ahmed Hasan b. İshak, Hasan b. Süfyân, Muhammed b. Ciyad, Saîd b. Hakem, Buharî, İbn Huzeyme, Ebû A'vame gibi ünlü zatlar hadis rivâyetinde bulunmuştur.[175]

İbn Hanbel, Abdullah b. Ahmed, Zehebî, İbn Hurâs Nisâbûrî, İ'clî, Ebû Bekr Hatîb, Ebû Zura', Nesâî kendisi hakkında övgü dolu sözler söylemiş, hadis ilminde "sika", saduk, emiru'l-müminin, "sika"tu'l-mu'minîn, imamu'l-eimmeti'l-müslimin" diye nitelemişlerdir.[176]

Sa'id b. Hekim el-Misrî (ö.224/838):

Malik, Nafî b. A'mr, Musâ b. Yakub, Muhammed b. Muttarıf, Yahya b. Eyyüp gibi zatlardan hadis rivâyettinde bulunmuştur. Kendisinden de Buhârî, Ahmed

---

[173] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.4, s. 421-422; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.7, s.164-165.

[174] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl,** c.8, s.125; Zehebî, **el-Kâşif**, c.2, s.229.
[175] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.8, s.125; Zehebî, **el-Kâşif**, c.2, s.229.
[176] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dil**, c.8, s.125; Zehebî, **el-Kâşif**, c.2, 229.

b. Hammâd, Abdulaziz b. U'mrân, Saîd b. Esed gibi daha birçok kişi hadis rivâyet etmiştir.[177]

İbn Hekim, İbn Ebî Hâtim, İ'clî, İbn Hacer, Zehebî gibi hadis münekkitleri tarafından kendisi hakkında "sika", "sebt" gibi tabirlerle tadil edilmiştir.[178]

Ubeydullah b. Ebî Ca'fer (132/749):

Safvan b. Selim, Abdullah b. Ebî Katade, A'ta b. Ebî Rebah, Halid b. Humeyd gibi birçok zattan hadis rivâyetinde bulunan, İbn Ebî Ca'fer, Süleyman b. Ebî Dâvud, İbn Şureyh, Ömer b. Mâlik, A'mr b. Haris, Leys b. Sa'd, Muhammed b. İshâk, Yahya b. Eyüp gibi zatlar rivâyette bulunmuşlardır.[179]

Ebû Saîd b. Yunus ve İbn Kasım kendisini "âlim", "zahid", "abid" olduğunu ifade ederek medh etmişlerdir. İbn Hanbel "leyse bihî be'sun" derken, İbn Huras, İbn Ebî Hatim, Nesâî, Muhammed b. Sa'd, İbn Hacer gibi önemli hadis münekkitleri tarafından "sika", "saduk" gibi tabirler ta'dil edildiği görülmektedir.[180]

Sened zincirinde İbn Sa'd, ibn Abdurrahman ve İbn Zübeyr'in durumlarını daha önce izah etmiştik.

d) "(Heddesenâ) Ali b. Abdillah > (heddesenâ) Hişam b. Yusuf > (ahberenâ) Mamer > ('an) Zühri > ('an) Yahya b.Urve b.Zübeyr > ('an) Urve b.Zübeyr > ('an) **Âişe"** senedi:

Hişam b. Yusuf es-San'ânî (ö. 197/812):

Mamer, İbn Cüreyc, Süfyân Sevrî, 'Akil b. Ma'kil, İmrân b. Huzeyl gibi birçok muhaddisten rivâyette bulunmuştur. Kendisinden Ali b. Bahr, Abdullah b.

[177] İclî, **Me'rifetu's-Sikat**, c. 1, s.396; İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.4, s.13; İbn Hacer, **Tehzibu't-Takrib**, s.234.
[178] İclî, **Me'rifetu's-Sikat**, c. 1, s.396; İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.4, s.13; Zehebî, **el-Kâşif**, c.1, s.431.
[179] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.19, s.18-19.
[180] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.19, s. 19-20; Askalânî, **Tehzibu't-Takrib**, s.370.

Muhammed, Ali b. Medînî, İbrahim b. Musa, Amr b. Saî'd ve çok zattan rivâyette bulunmuştur.[181]

Abdurrezâk, Hişam b. Yunuf'un size aktardığı hadisi başkasından alıp yazmayınız derken, İbn Ma'in de Abdurrezâk ve İbn Cureyh'den zabt yönünden daha sağlam olduğunu ifade etmiştir. Kendisine övgülerde bulunan İbn Ebî Hâtim, Yahya b. Mâî'n, İclî, İbn Hacer, Hâkim, Halil ve Ebû Zura' "sika", "mütkin", "me'mun" gibi tabirleri kullanarak tadil etmişlerdir.[182]

Yahya b. Urve (ö...?):

Babası olan Urve b. Zübeyr'den rivâyette bulunan Yahya b. Urve, kendisinden de es-Sehtiyanî, Dahhâk b. Osman, Muhammed b. A'clan, İbn Şihab, Muhammed b. Yahya, Hişam b. Urve, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve birçok ünlü muhaddis hadis rivâyettinde bulunmuştur.[183]

Ebî Hatim, "Yahya b. Urve'nin kardeşi olan Hişam b. Urve'den daha iyi olduğunu belirtmiştir."[184] Nesâî ve İbn Hibbân kendisi hakkında "sika" demişlerdir.[185]

Bu senedde bulunan Ali b. Abdillah**,** Ma'mer b. Râşid, İbn Şihâb ez-Zührî, Urve b. ez-Zübeyr'in durumlarını geçmiş senedlerde değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

a) "(heddesenâ) Muhammed b. Selam > (ahberenâ) Mahled b. Yezid > (ahberenâ) İbn Cüreyc > (kâle) İbn Şihab > ('an) Yahya b. Urve > ('an) Urve b. Zübeyr > ('an) **Âişe"** senedi:

[181] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.11, s.51; İbn Hibbân, **es-Sikât,** s.2364.
[182] İ'clî, **Me'rifetu's-Sikat**, c. 2, s.332; İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.9, s.70; İbn Hibbân, **es-Sikât**, s.2364.
[183] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.9, s.175; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.31, s.466-467.
[184] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.9, s.175.
[185] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.31, s.467.

Muhammed b. Selâm (ö. 225/839):

Süfyân b. Uyeyne, Mervân b. Muâviye, Vekî' onun hocalarındandır. Kendisinden de İbrahim b. Muhammed, Muhammed b. A'bd, Ebû Nasr el-Leys, Ebû Tahir gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır.

Hadis ilminde "hâfız ve "sika" olup "Buhara muhaddisi" diye rivâyet edilir.[186]

Muhalled b. Yezîd el-Kureşî (ö.193/808):

Sevrî, İbn Cureyc, Osman b. Vakıd, Yahya b. Saî'd, Yunus b. Ebî İshâk, Saî'd b Beşîr'den hadis rivâyetinde bulunmuştur. İbn Hanbel, Buhârî, Nesâî, Ebû Dâvud, Müslim, İbn Rahaveyh ondan hadis rivâyetinde bulnmuşlardır.[187]

Yahya b. Mâîn, Ebû Dâvud, Ya'kup b. Süfyân, kendisi hakkında "sika" diyerek tadil etmişlerdir. İbn Hanbel ise kendisi için "la be'se bi'hî" demiştir. Ayrıca İbn Hibbân'nın "sika"t'ında da geçmektedir.[188]

Abdülmelik b. Abdilazîz (ö. 150/767):

Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Vekî' b. Cerrâh, Hammâd b. Seleme gibi benzeri âlimlerden hadis dinlemiştir. Kendisinden de A'mr b. Şuayb, A'mr b. Dinar, İkrime b. Halid, İbn Münkedir gibi zatlar hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[189]

Zehebî, "İbn Cüreyc için "melikü'l-kurrâ" tabirini kullanmışlardır". İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, İclî ve Zehebî gibi otoriteler "kendisi için "sika" ifadesini kullanmışlardır." Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, "İbn Cüreyc'i Nâfi'den yazılı olarak yaptığı rivâyetlerde en sağlam râvi diye nitelendirmiştir." Ebû Hâtim "onun için "sâlihu'l-hadîs" sıfatını kullanmıştır."[190]

[186] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c.2, s. 9; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, , c.10, s.628-628.
[187] İbn Hibbân, **es-Sikât**, 2328; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.27, s.344-345.
[188] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.5, s.356-357; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, , c.6, s. 326.
[189] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.5, s.356-357; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, , c.6, s. 326.
[190] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.5, s.356-357. Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, , c.6, s. 326-336.

Senedde bulunan ez-Zührî, Yahya b. Urve, Urve b. ez-Zübeyr'ın durumlarını daha önce vermiştik.

f) "(heddesenâ) Ali > (heddesenâ) Hişam > (ahberenâ) Mamer > 'an Zühri > (ahberenî) Yahyâ b. Urve b.Zübeyr > (ennehu semîe'hu) Urve b. Zübeyr > ('an) **Âişe"** senedi:

Bu seneddeki bütün ravilerin durumlarını daha önceki senedlerde değerlendirmeye tabi tutulmuştu.

g) (heddesnî) Ahmed b. Salıh > (heddesenâ) Anbese > (heddesenâ) Yunus > ('an) İbn Şihab > (ahberenî) Yahyâ b. Urve b.Zübeyr > (ennehu semîe'hu) Urve b. Zübeyr > ('an) **Âişe** senedi:

'Anbese b. Halid (ö.198/813):

Recâ b. Cemîl, Abdullah b. Mubarek, İbn Cureyh, Yunus b. Yezîd gibi birçok zattan hadis alan A'nbese b. Halid, kendisinden de Ahmed b. Salih, İbn Vehb, İbn Mehdî, Haşim b. Muhammed, Ebû Muhammed, Buhârî, Ebû Dâvud gibi birçok ünlü muhaddis rivâyette bulunmuştur.[191]

Ebû Dâvud, 'Anbese'nin bize göre Leys b. Sa'd'dan daha sevimli olduğunu ifade etmiştir. Ahmed b. Salih "saduk" tabirini kullanarak onu tadil etmiştir. İbn Hibbân da "es-Sikat'ında da onu nakletmiştir.[192]

Yunus b. Yezid b. Ebî en-Necât (ö. 159/775):

Zührî, Nafî, İkrime hocalarından bazılarıdır. Kendisinden de İbn Cerir, A'mr b. Haris, Leys, Evzaî', Süleyman b. Bilal, İbn Mubarek, İbn Vehb gibi birçok ünlü muhaddisten hadis rivâyettinde bulunmuştur.[193]

[191]İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.6, s.402; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.22, s.404.
[192]İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.6, s.402; Hibbân, **es-Sikât**, 2172; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.8, s.137.
[193] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.32, s.551-554; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.11, s396.

Hadis münekkitleri tarafında Zührî'nin hadislerini hıfz etme konusundaki başarısından dolayı takdir edilmiştir. Ayrıca Yakup b. Şeybe, İbn Hurâs, Ebî Zura', Ahmed b. Salih, İbn Mâî'n, İ'clî, Nesâî, Evzâ'i tarafından kendisi hakkında "sika", "salihu'l-hadis", "la be'se bihî", "saduk" gibi tabirler kullanarak tadil etmişlerdir.[194]

Yukarda ismi geçen ravileri tek tek cerh ve ta'dil kitaplarında bulduk ve inceledik. Ravilerin cerhini gerektirecek herhangi bir durumla karşılaşmadık.

Senedde geçen diğer raviler hakkında açıklama yapıldığı için bir kez daha kendileri hakkında bilgi verme ihtiyacı hâsıl olmamıştır.

2. Müslim'in Sahîh'inde

a) (heddesenâ) Abd b.Humeyd > (ahberenâ) Abdurrezâk > (ahberenâ) Mamer > (‘an) Zühri > (‘an) Yahyâ b. Urve b. Zübeyr > (‘an) Urve b. Zübeyr (ebihî) > (‘an) **Âişe"** senedi:

Abd b. Humeyd (ö. 249/863-64):

Kendisi Yahyâ b. Âdem, Abdürrezzâk ve Ebû Bekir b. Ebû Şeybe gibi zatlardan hadis Rivâyettinde bulundu. Kendisinden de Müslim, Tirmizî ve oğlu Muhammed başta olmak üzere Mâverâünnehir âlimlerinin birçoğu rivâyet etmişlerdir.[195]

Mizzî, "Sahîh-i Buḫârî'deki senedde geçen Abdülhamîd ismi Abd b. Humeyd olduğunu, Dârimî'deki rivâyet desteklemektedir." "İmam", "hâfız", "hüccet" ve "cevval" olarak nitelenen Abd b. Humeyd, hadis münekkitleri tarafından güvenilir bir muhaddis olarak etmişlerdir."[196]

[194] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.9, s.247-248; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.32, s.552-557; Askalânî, **Tehzibu't-Tehzib**, c.11, s.137.
[195] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.18, s.524-527; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, , c.12, s.235-236.
[196] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, , c.12, s.234-237; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.18, s.527.

Senedlerde ismi geçen diğer raviler hakkında bilgi vermiştik.

b) "(heddesenî) Seleme b. Şebîb > (heddesenâ) Hasan b. A'yene > (heddesenâ) M'akil (İbnu Ubeydullah) > ('an) Zühri > (ahberinî) Yahyâ b. Urve > (ennehu semie') Urve b. Zübeyr > ('an) **Âişe"** senedi:

Seleme b. Şebbe (ö. 245/859):

Ebû Usame, Abdurrazak, Yezîd b. Harun gibi zatlardan hadis rivâyetinde bulunan Seleme b. Şebib'ten, Ebû Dâvud, Ebû Zura', Müslim gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.[197]

Zehebî onun için[198] "hüccet" demiş, İbn Hacer[199] ise "sika" lafzını kullanmış, İbn Ebî Hâtim[200] ise "saduk" tabirini kullanarak tadil etmiştir. İbn Hibbân'nın "Sikat"ında da geçmektedir.[201]

Hasan b. Muhammed (ö. 210/825):

Hasan b. Muhammed, Eyüp b. Süleyman, Hafs b. Süleyman, Züheyr b. Muaviye, Ömer b. Selim onu hocalarındandır. Kendisinden de Ahmed b. Süleyman, Süleyman b. Seyf, Ali b. Ömer, Muhammed b. Süleyman, Buhârî, Müslim, Nesâî gibi birçok muhaddis hadis rivâyettinde bulunmuştur.[202]

Ebû Hâtim, ona yetiştim fakat ondan bir şeyler alıp yazmadım. İbn Hibbân'nın "Sikat"ında da geçmektedir.[203] İbn Hacer ise "saduk" tabirini kullanarak tadil etmiştir.[204]

Ma'kil b. Ubeydullah (ö.166/782):

A'ta b. Rebâh, İkrime b. Hâlid, A'mr b. Dinâr, İbn Şihâb, Muhammed b. Munkedir gibi önemli zatlardan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Müslim, Ebû

[197] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.4, s.164; Zehebî, **el-Kâşif**, c.1, s.451.
[198] Zehebî, **el-Kâşif**, c.1, s.451
[199] İbn Hacer, **Takribu't- Tehzib**, s.247.
[200] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.4, s.164.
[201] İbn Hibbân, **es-Sikât**, 2001.
[202] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.6, s.306-307; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.2, s.274.
[203] İbn Hibbân, **es-Sikât**, s. 191, Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.6, s.306.
[204] İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzib**, s.163.

Dâvud, Nesâî, Hasan b. Muhammed, Süfyân Sevrî, Vekî b. Cerrâh ve daha birçok zattan rivâyette nakletmiştir.[205]

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, babasının bu ravi için "salihu'l-hadis" başka bir yerde de "sika" tabirini kullandığını belirtmiştir. Aynı şekilde İbn Mâî'n, bir yerde "zayıf" derken, başka bir yerde ise "sika", "leyse bihî be's" demektedir. İbn Hibbân'nın "Sikat"ında da geçmektedir.[206] İbn Hacer ise hata ettiğini belirtse de "saduk" olarak tavsif etmişlerdir.[207]

Yukarda isimleri geçen raviler hakkında hadis münekkitleri tarafında farklı farklı ta'dil ifadeleri kullanılmışsa da genel itibariyle güvenirli oldukları hasıl olmuştur.

Senedde ismi yer alan diğer raviler için bilgi verildiğinden dolayı burada bir kez daha tekrar etmeye ihtiyaç olmamıştır.

3. İbn Mâce (ö.273/887) Sünen'inde

a) "(heddesenâ) Y'akûb b. Humeyd b. Kâsib > (heddesenâ) Süfyân b. Uyeyne > (ʻan) Âmr b. Dînar > (ʻan) İkreme > (ʻan) **Hureyre"** senedi:

Ya'kub b. Humeyd (ö. 240/854):

Süleyman b. Harb, İbn Vehb, Abdurrezak, Mervân b. Uyeyne gibi birçok ünlü zatlardan hadis Rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de Buhârî, İbn Mâce, Abdullah b. Hanbel, Abdullah b. Sâlih, Ebû Zura' gibi önemli şahsiyetler rivâyette bulundular.[208]

İbn Mâîn, "İbn Humeyd hakkında "sika" derken, başka bir yerde ise "sika" olmadığını ifade etmiştir." İbn Ebî Hâtim de "dai'fu'l-hadis" demiştir. Buhârî ise "iyi biri olduğunu belirtiği saduk diye nitelemiştir." İbn A'dî "la be'se bihî" der. İbn

[205] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.28, s.274-275; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.10, s.210.
[206] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.8, s.275; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.10, s.210.
[207] İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzib**, s.540.
[208] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.9, s.209; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.32, s.318-321; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.11, s.336;

Hibbân'nın "es-Sikat"ında "onun hakkında, topladıklarını ezberleyen fakat ara ara hataya da düştüğünü söyler."[209]

Amr b. Dînâr (ö. 126/744):

Saîd b. Müseyyeb, Vehb b. Münebbih, Atâ b. Ebû Rebâh gibi tâbiîn neslinin önemli şahsiyetlerin hadis rivâyetinde bulunmuştur. Katâde, İbn Cüreyc, es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne, gibi büyük âlimler kendisinden rivâyette bulunmuşlardır.[210]

Ali b. Medînî'nin, "Amr b. Dînâr'ın "sika" oluşu ve rivâyetlerinin sıhhati konusunda hadis otoriteleri ittifak etmişlerdir." Süfyân b. Uyeyne "ondan duyduğu bir hadisi başkasından duyacağı yirmi hadise tercih edeceğini ifade etmiştir." "Amr b. Dînâr eksik bırakılmaması şartıyla hadislerin mâna olarak rivâyetini câiz görmüştür. Diğer taraftan, daha sonra değiştirebileceği endişesiyle kendi görüşlerinin yazılmasını istemezdi."[211]

İkrime Mevlâ İbn Abbâs (ö. 105/723):

Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Câbir b. Abdullah'tan hadis rivâyet etmiştir. Katâde b. Diâme, İbn Şihâb ez-Zührî, Amr b. Dînâr ve A'meş gibi birçok tâbiîn rivâyette bulunmuştur.[212]

Yahyâ b. Maîn ve Nesâî "onun "sika" olduğunu söylemiştir." İbn Hibbân ve İbn Adî, "hadis imamlarının tereddüt etmeden İkrime'den rivâyette bulunduklarını, sahîh hadisleri derleyen müelliflerin onun rivâyetlerini eserlerine aldıklarını belirtmiştir."[213]

---

[209] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.9, s.209; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.32, s.321-323; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.11, s.336;

[210] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.6, s.231; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, , c.5, s.300-302; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.8, s.26.

[211] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.6, s.231; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, , c.5, s.300-302; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.8, s.26.

[212] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.20, s.264-269; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.5, s.12-13; Zehebî, **Mizanu'l-İ'tidal**, c.3, s.93-94.

[213] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.20, s.269-292; Zehebî, **Mizanu'l-İ'tidal**, c.3, s.94-97; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.7, s.236-241.

İsmi geçen raviler hakkında ta'dil lafızları kullanılmıştır. Dolaysıyla ravilerin güvenirlikleri tespit edilmştir.

Önceki senedlerde Süfyân b. Uyeyne hakkında bilgi verilmişti.

1.4.3.İkinci Grup Hadislerin Sened Değerlendirmesi

Kâhinlerin bilgi kaynağına dair ikinci gruba dahil olan hadisleri, Hz. Peygamber'den (s.a.s) Hz. Aişe ve Ebû Hureyre nakletmişlerdir. İlgili hadisler, Buhârî'nin *Sâhîh*'inde, Müslim'in *Sâhîh*'inde ve İbn Mace'nin *Sünen*'inde yer almaktadırlar. Senedlerde ismi geçen ravilerin cerh ve ta'dil kitablarında tek tek ele aldık. Sened tenkidi sonucunda senedlerin muttasıl olup râviler hakkında hadis münekkitleri tarafından ta'dil lafızları kullamışlardır. Bu bilgileri esas alarak ilgili hadisleri sened bakımından sahîh olarak değerlendirmekteyiz.

1.5. ÜÇÜNCÜ GRUP HADİSLER

1.5.1. Kehânete/ Kâhine İnanmanın Hükmüne Dair Hadisler

Kütüb- Sitte'de Hz. Peygamberin (a.s) kehânete/ kâhine inanmanın hükmüne dair rivâyetlerin sayısı beş olup bunlar Ebû Hureyre, ve Rasulullah'ın zevcelerinin birinden rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetler, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin eserlerinde geçmektedirler.

1.5.2. Hadislerin Rivâyet Tarikleri ve Metinleri

Baz aldığımız eserlerde, üçüncü grup hadislere ait tespit ettiğimiz rivâyetleri şu şekilde zikredebiliriz:

1. Müslim'in Sahîn'inde

a)

" بَعْضِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:''مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ، لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً"

“Muhammed b. müsannâ el-E’nezî > Yahya b. Saîd > U’beydullah > Nafi > Safiyye b. Ebî Ubeyd, Rasûlallah’ın (s.a.s.) zevcelerinden biri vasıtasıyla Hz. Peygamber’den şöyle rivâyet ediyor: Her kim *arrafa (kâhine) gider ve ondan bir şey sorup ve onun söylediğini tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez.”*[214]

2. Ebû Dâvûd’un Sünen’inde

a)

" أن رسولَ الله – صلَّى الله عليه وسلم – قال: "مَنْ أتى كاهِناً –قال موسى في حديثه:– فَصَدَّقَهُ بما يَقُولُ، –ثم اتفقا– أو أتى امرأةً –قال مسدَّدٌ: امرأته حائضاً أو أتى امرأةً– قال مُسَدَّدٌ: امرأتَه في دُبُرِهَا– فقد برِئ مِمَّا أنْزَلَ اللهُ على محمدٍ"

“Musâ b. İsmâ’il > Hamâd b. Seleme > Hekîm el-Esremi > Ebî Temime > Ebî Hureyre’den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi: *Kim bir kâhine giderek onun söylediğini tasdik eder veya karısının dübüründan –bir rivâyette hayızlı kadınla– ilişkide bulunur ise, Muhammed’e indirilenle alakası kalmamıştır.”*[215]

b)

" أن رسولَ الله – صلَّى الله عليه وسلم – قال: "مَنْ أتى كاهِناً –قال موسى في حديثه:– فَصَدَّقَهُ بما يَقُولُ، –ثم اتفقا– أو أتى امرأةً –قال مسدَّدٌ: امرأته حائضاً أو أتى امرأةً– قال مُسَدَّدٌ: امرأتَه في دُبُرِهَا– فقد برِئ مِمَّا أنْزَلَ اللهُ على محمدٍ"

“Musâ b. İsmâ’il > Musedded > Yahya> Hekem el-Esremi > Ebî Temime > Ebî Hureyre’den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi: *Kim kâhine giderek onun söylediğini tasdik eder veya karısının dübüründan –bir rivâyette hayızlı kadınla– ilişkide bulunur ise, Muhammed’e indirilenle alakası kalmamıştır.”*[216]

[214] Müslim, **Selam**, 35, c.4, s.1751.
[215] Ebû Dâvûd, **Tıp**, 21, c.6, s. 48.
[216] Ebû Dâvûd, **Tıp**, 21, c.6, s. 48.

3. İbn Mâce'nin Sünen'inde

a)

" قَالَ رَسُولُ اللَّهِ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ –: "مَنْ أَتَى حَائِضًا، أَوْ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا، أَوْ كَاهِنًا، فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ"

"Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve Ali b. Muhammed > Vekî' > Hemmâd b. Seleme > Hekîm el-Esremi > Ebî Temime el-Huceymi > Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi: *Kim kadına hayızlı iken veya arka taraftan ilişkide bulunur, kâhine giderek onun söylediğini tasdik ederse şüphesiz Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur."*[217]

4. Tirmizî'nin Sahîh'inde

a)

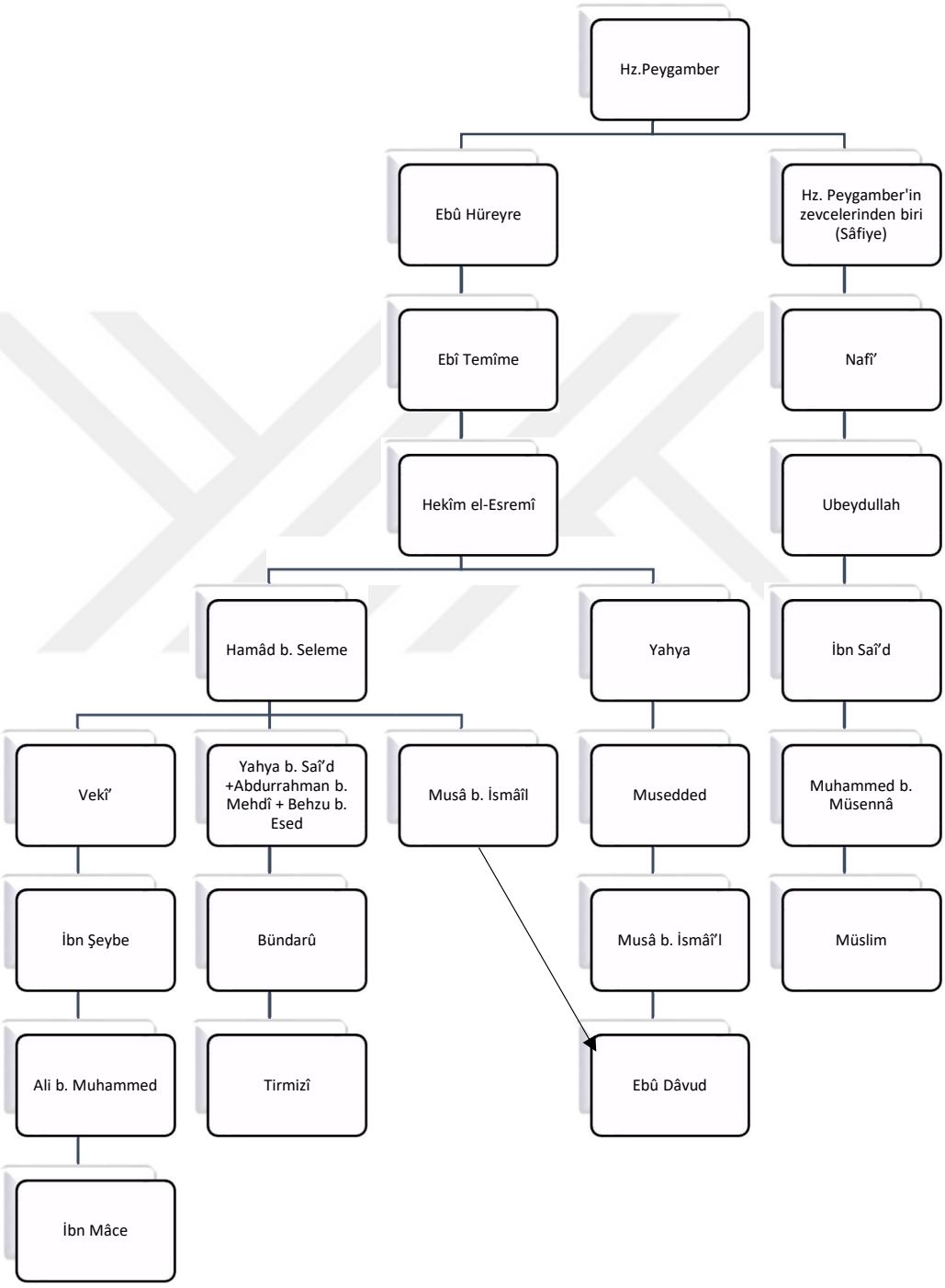
" النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَتَى حَائِضًا، أَوِ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا، أَوْ كَاهِنًا، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ"

"Bündâru > Yahya b. Saîd ve Abdurrahman ve Behzu b. Esed > Hemmâd b. Seleme > Hekîm el-Esremî > Ebî Temime el-Huceymi > **Hureyre'** den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle dedi: *Kim kadına hayızlı iken veya arka taraftan ilişkide bulunur, kâhine giderek onun söylediğini tasdik ederse şüphesiz Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur."*[218]

[217] İbn Mâce, **Teyemüm**, 122, c.1, s.404.
[218] Tirmizi, **Taharet**, 102, c.1, s.199.

1.6. İSNAD AÇISINDAN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.6.1. Sened Ağı

1.6.2. Sened Tenkidi

1. Müslim'in (ö.261/874) el-Câmi'u-s-Sahîh'inde;

a) "(Heddesenâ) Muhammed b. Müsannâ el- E'nezî > (heddesenâ) Yahya b. Saîd > (ʻan) U'beydullah > (ʻan) Nafi > (ʻan) Safiyye b. Ebî Ubeyd, Rasûlallah'ın (s.a.s.) zevcelerinden biri"

Muhammed b. el-Müsennâ (ö. 252/866):

İbn Uyeyne, Kattân, Abdurrahman b. Mehdî onun hocalarındandır. Kütüb-i Sitte imamları, Ebû Zürʻa, İbn Huzeyme ise ondan rivâyette bulundular.[219]

Yahya b. Maîn "kendisi için "sika", Zührî ise "hüccet", Ebû Hâtim er-Râzî "Sâlih" Cezerî "sadûk," Ebû Arûbe "sebt" tabirlerini kullanmıştır." Hatîb el-Bağdâdî'nin de "onu "sika", hâfız ve "sebt" diye medh ettiği, başka bir yerde ise "sadûk" dediği ifade edilmiştir." Nesâî, onu "lâ be'se bih" olarak nitelendirmiştir.[220]

Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813):

Evzâî, Hammâd b. Seleme, İbn Ebû Arûbe, Mâlik b. Enes hocalarındandır. Kendisinde rivâyette bulunanan kimseler arasında İbn Maîn, Ali b. Medinî, Ahmed b. Hanbel ve Abdurrahman b. Bişr vardır.[221]

Yahyâ b. Saîd, "'emîrü'l-mü'minîn fi'l-hadîs," "imâmü'l-muhaddisîn," "hâfız," "sika", "me'mûn," "hüccet", "sebt"' gibi vasıflarla zikredilmiştir."[222]

Ubeydullâh b. Ömer (ö. 147/764):

Abdullah b. Dînâr, Atâ b. Ebû Rebâh, Zührî ve Hişâm b. Urve'den rivâyette bulunmuştur. es-Sevrî, İbn Uyeyne, İbn Mübârek, Maʻmer b. Râşid gibi muhaddisler hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[223]

---

[219] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.12, s.123-124; Zehebî, **Mizanu'l-İ'tidal**, c.4, s.24.
[220] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.12, s.124-126; Zehebî, **Mizanu'l-İ'tidal**, c.4, s.24.
[221] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.9, s.150-151. Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.31, s.329-334 Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, , c.9, s.175-176; Askalânî, **Tehzibu't-Tehzib**, c.11, s.190.
[222] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.9, s.150; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.9, s.176-188.
[223] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl, c**.19, s.124-130; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.6, s.304-305.

Onun için "sika", "imam," "hâfız," "sebt", "hüccet", "mütkın" gibi tabirler kullanılmıştır. Yahyâ b. Maîn, "Ubeydullah'ın hadis rivâyetindeki güvenilirliğine dair şöyle demiştir:" "Râvi zincirinde Ubeydullah, Kāsım b. Muhammed b. Ebû Bekir ve Hz. Âişe'nin bulunduğu bir rivâyet inci gerdanlık gibidir." "Bazı hadisçiler onun içinde yer aldığı senedi başkalarına tercih etmiştir."[224]

Nâfi' (Mevlâ İbn Ömer) (ö. 117/735):

Hz. Âişe, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre'den hadis rivâyet etmiştir. Zührî, İbn Cüreyc, Abdullah b. Avn gibi tâbiîlerden hadis öğrenmiştir.[225]

İbn Maîn, Ahmed b. Hanbel, İclî, Nesâî, İbn Sa'd onu "sika" olarak değerlendirmiştir. Muhaddisler "Şâfiî – Mâlik – Nâfi' – İbn Ömer tarikini ise "altın silsile" olarak vasıflandırmışlardır." Nevevî de "onun güvenilir bir kişi olduğunda ulemânın icmâı bulunduğunu ifade etmiştir."[226]

Müslim'in, Sahîh'inde geçen ravilerin durumları ile alakalı cerh ve ta'dil kitaplarına baktığımızda muhaddisler ravilerle ilgili ta'dil tabirlerini kullamışlardır.

2. Ebû Dâvud'un Sünen'inde

a) "(Heddesenâ) Musâ b. ismâ'il > (heddesenâ) Hammad > ('an) Hamâd b. seleme > ('an) Hekîm el-Esremi > ('an) Ebî Temime > ('an) **Ebî Hureyre"**senedi:

Musâ b. İsmaîl et-Tebûzekî (ö. 223/838):

Hammâd b. Seleme, Cerîr b. Hâzim, Yezîd b. İbrâhim gibi kimselerden hadis rivâyet etmiştir. İbn Maîn, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve İbn Şeybe kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.[227]

Kendisi "hadis hâfızı," "hüccet" ve "imam" gibi sıfatlarla zikredilmiştir. Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân ve Zehebî gibi âlimler "onun hadis rivâyeti açısından güvenilir kabul edildiğini söylemiştir." Ebû Hâtim er-Râzî, "Basra'da kendilerinden hadis

[224] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.5, s.326; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl** , c.31, s.124-130.
[225] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.8, s.136; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.5, s.95-96.
[226] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.29, s.303-306; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.6, s.96-101.
[227] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.29, ss.21-24; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.10, s.360-364.

rivâyet ettiğim kişiler içinde hadisi en güvenilir olanı Tebûzekî'dir diyerek onun hadis ilmindeki yerine vurgu yapmıştır."[228]

Hammâd b. Seleme (ö. 167/784):

Katâde b. Diâme, İbn Ebû Müleyke, Ebû Ma'bed İbn Kesîr gibi âlimlerden hadis Rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Abdullah b. Mübârek, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Vekî' b. Cerrâh gibi isimler hadis almıştır.[229]

İbn Maîn, Ahmed b. Hanbel, İclî ve Nesâî gibi hadis âlimleri Hammâd'ın "sika" olduğu görüşündedirler.[230]

Hakîm el-Esremî (…?)

Kendisi Hasan Basrî ve Ebî Temîme el-Hecemî gibi zatlardan rivâyette bulunmuştur. Kendisinde de Hamâd b. Seleme, Sa'îd b. Abdurrahman ve A'vf el-A'rabî gibi şahsiyetler rivâyette bulunmuştur.[231]

Nesâî kendisi hakkında "la be'se bihî" demiştir. Ebû Dâvud ve İbn Medinî ise "sika" lafzı kullanarak tadil etmişlerdir. İbn Hibbân'nın "Sikat'ında da geçmektedir.[232]

Tarîf b. Mücalid b. Selbî (ö.97/ 715);

Cabir b. Semure, Cundeb b. Abdullah, Abdullah b. Ömer, Ebî Musâ el-Eşa'rî ve Ebû Hureyre' den rivâyetten bulunmuştur. Kendisinden de Hekîm el-Esremî, Ca'fer b. Maymun, Zeyd b. Hilal, Sa'îd b. Cerir, Süleyman et-Teymî, Katade gibi zatlar rivâyette bulunmuştur.[233]

İbn Ma'in, İbn Sa'd, İbn Mâlik, Dârekutnî, İbn Abdilber kendisi hakkında "sika", "huccet" lafızlarını kullanarak tadil etmişlerdir.[234]

---

[228] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.8, s.136; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.10, s.297.
[229] İbn Ebî Hâtim**, Cerh ve Ta'dîl**, c.3, s.140; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.7, s.444-445.
[230] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.3, s.141; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.7, s.445-456.
[231]Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl, c**.7, s.207; Zehebî, **Mizanu'l-İ'tidal**, c.1, s.586.
[232] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.7, s.208; Zehebî, **Mizanu'l-İ'tidal**, c.1, s.587.
[233] İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl,** c.4, s.492; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib,** c.5, s.12.
[234] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl, c**.3, s.382; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.5, s.12.

b) "(heddesenâ) müsedded > (heddesenâ) Yahya > (‘an) Hamâd b. seleme > (‘an) Hekem el-Esremi > (’an) Ebî Temime > (‘an) **Ebî Hureyre"** senedi:

Müsedded b. Müserhed (ö. 228/843):

Kendisi Vekî‘ b. Cerrâh, el-Kattân, Süfyân b. Uyeyne gibi kimselerde hadis öğrenmiştir. Kendisinden ise Buhârî, Ebû İshak, İbn Şeybe, Ebû Zür‘a, Ebû Dâvûd, Ebû Hâtim gibi hadis hâfızları rivâyette bulunmuştur.[235]

Muhaddisler tarafından "sika", "sadûk," "sebt", "hüccet", "hâfız" gibi sıfatlarla tevsik edilmiştir.. "Onun Basra'da büyük bir şöhrete sahip olduğu, cerh ve ta‘dîl konularında görüşlerine sıkça başvurulduğu rivâyet olunmaktadır."[236]

Yukarda ismi geçenler raviler ebû Dâvud'un sünen'inde yer almaktadırlar. Genel itibari ile cerh ve ta'dil kitaplarında güvenilir raviler olduğu anlaşılmaktadır.

Yahyâ b. Saîd, Hakîm el-Esremî, Terîf b. Mücâlid'ın durumları daha önceki senedlerde cerh ve tadil açısında ele alınmıştı.

3. İbn Mâce Sünen'inde

a) "(Heddesenâ) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve Ali b. Muhammed > (kâlâ heddesenâ) Vekî' > (heddesenâ) Hammâd b. Seleme > (‘an) Hekîm el-Esremi > (‘an) Ebî Temime el-Huceymî > (‘an) **Ebî Hureyre"** senedi:

Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe (ö. 235/849):

İbn Mübarek, Vekî', İbn Mehdî, Kattân, İbn Uyeyne gibi ünlü zatlardan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce gibi hadis hafızları rivâyette bulunmuştur.[237]

İ'clî, İbn Hacer, "sika", hâfız" tabirini kullanarak tadil ederken, İbn Ebî Şeybe, İbn Hanbel ise "saduk" lafzını kullanarak tevsik etmişlerdir.[238]

---

[235]İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.8, s.438; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.10, s.591-592.
[236]İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl,** c.8, s.438; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.10, s.592-594.
[237] İclî, **Ma‘rifetü's-Sikât**, c.2 s.57; İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.5, s.160.
[238] İclî, **Ma‘rifetü's-Sikât**, c.2 s.57; İbn Ebî Hâtim, **Cerh ve Ta'dîl**, c.5, s.160.

Ali Muhammed b. İshâk (ö.233/847):

Ebî Mua'viye, Vekî', İbn Uyeyne, Ebî Usame, İbn Fadîl, Süfyân b. Uyeyne, İbn Vehb, el-Kattân gibi zatlardan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de İbn Mâce, İbn Zura', İbn Ebî Hâtim, Ali b. Saî'd, Muhammed b. Eyüp, Muhammed b. Müslim ve birçok kişi hadis rivâyettinde bulunmuştur.[239]

İbn Muhammed "ona, İbn Ebî Şeybe'den daha sevimli olduğunu söylemiştir." İbn Ebî Hâtim ve İbn Hacer "kendisi hakkında "sika" tabirini kullanarak tadil etmiştir." Ayrıca İbn Hibbân'nın "Sikat'ında da geçmektedir.[240]

Vekî' b. el-Cerrâh (ö. 197/812):

Kendisi İbn Cüreyc, Evzaî, Mâlik b. Enes, es-Sevrî, gibi şahsiyetlerden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî, Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medînî, İbn Ma'în ve diğerleri hadis rivâyet etmiştir.[241]

"Asrının önemli fakihlerinden, hadiste müminlerin emîri ve zamanına Evzâî'si gibi niteliklerle anılan Vekî' sorgulanmaya gerek duyulmayacak, güvenilir imamlar arasında zikredildimiştir. Çok güçlü bir hafızaya sahip olduğı belirtilen Veki'in Süfyân es-Sevrî'nin vefatından sonra onun yerine geçtiği belirtilmiştir."[242]

İbn Mâce Sünen'inde geçen ravilerin genel sıhhat durumlarına baktığımızda muhaddisler tarafından kendileri için ta'dil ifadelerini kullandıklarını görmekteyiz. Dolaysıyla bizde güvenilir oldukları kanaatı oluşmuştur.

Senedde bulunan diğer ravilerin durumlarını önceki senedlerde açıklamıştık.

[239] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, c.21, s.120-122; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.7, s.331.
[240] İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.7, s.331; İbn Hacer, **Takrîbü't-Tehzib**, s.235.
[241] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.9, s.140-142; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.11, s.109-110.
[242] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.9, s.142-169; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.11, s.110-114.

4. Tirmizî'nin (ö.279/892) el-Câmî'u's-Sahîhî eserinde;

a) "(heddesenâ) Bündâru > (kâle hedesenâ) Yahya b. saîd ve Abdurrahman b. Mehdi ve Behzu b.Esed > (kâlû heddesenâ) Hemmâd b. seleme > (ʻan) Hekîm el-Esremî > (ʻan) Ebî Temime el-Huceymî > (ʻan) **Hureyre"** senedi:

Muhammed b. Beşşâr (ö. 252/866):

Abdurrahmân b. Mehdî, Vekîʻ ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'den hadis öğrenmiştir. Kendisinden de Kütüb-i Sitte müellifleriyle İbn Huzeyme, Ebû Hâtim ve Ebû Zür'a hadis almıştır.[243]

"Cerh ve taʻdîl imamlarına göre "sika"dır. Rivâyet ettiği hadislere muteber ve güvenilir hadis kaynakları da yer vermiştir." Zehebî, "Bündâr'ın çok doğru ve güvenilir bir "âlim" olduğunu bildirmiştir." İbn Hacer de "Bündâr'ın bazı rivâyetlerinde hata varsa da bunları kasıtlı yapmamıştır."[244]

Abdurrahmân b. Mehdî (ö. 198/813-14):

Kendisi Şuʻbe, Mâlik b. Enes, İbn Uyeyne, Sevrî gibi âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, İshak b. Râhûye, Abdullah b. Mübârek gibi râviler hadis rivâyet ettiler.[245]

Ahmed b. Hanbel "ondan bahsederken, "Meçhul bir râviden bile rivâyette bulunsa yine "hüccet"tir" demesi," ayrıca "İmam Şâfiî ile Ali b. Medînî'nin hadis sahasında onun bir benzerini görmediklerini söylemeleri, kendisinin ne derece güvenilir bir kimse olduğunu gösterir." "Basra muhaddislerinin ilmini, rivâyet yollarını, şeyhlerin ve râvilerin hallerini en iyi bilen hadis hâfızı olarak tanınmıştır."[246]

[243] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.12, s.144-145; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.9, s.61-62.
[244] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.12, s.145-149; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib,** c.9, s.61-62.
[245] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.9, s.192-194; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.6, s.250-251.
[246] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'in-Nübelâ**, c.9, s.194-208; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, c.6, s.251-252.

Behzu b. Esed b. el-Ummî (?..):

Cerîr b. Hâzim, Hamâd b. Seleme, Süleymân b. Muğire, Şu'be b. Haccâc ve birçok kişiden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Ahmed b. Muhammed, Kuteybe b. Saî'd, Muhammed b. Beşşâr, Muhammed b. Hâtim gibi râviler hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[247]

İbn Ma'in, Ebû Hâtim, Nesâî, İbn Sa'd gibi hadis münekkitleri onu "sika", "huccet," saduk" ta'dil lafızlarını kullanarak tevsik etmişlerdir.[248]

Yukardaki senedlerde ismi geçen ravilerin muhaddisler tarafında kendileri için ta'dil tabirlerini kullanmışlardır.

Senedde ismi zikredilen diğer râvilerin durumlarını daha önce zikretmiştik.

1.6.3. Üçüncü Grup Hadislerin Sened Değerlendirmesi

Ele aldığımız hadis kaynaklarında Hz. Peygamberin (s.a.s) kehânete/kâhine inanmanın hükmüne dair rivâyetlerin sayısı beş olup bunlar, Ebû Hureyre ve Rasulullahın zevcelerinden birirnden rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetler, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin kitaplarında görülmektedir. Cerh ve ta'dil kitaplarına baktığımızda, rivâyetlerin tümünde râviler arasında ittisâl söz konusudur. Aynı zamanda râvilerinin de "sika" olduğunu beyan ettik. Bundan dolayı bu rivâyetleri sened açısından sahîh olarak değerlendirmekteyiz.

[247] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl** , c.4, s.257-258.
[248] Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl** , c.4, s.258; Zehebî, **Mizanu'l-İ'tidal**, c.1, s.353.

İKİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN MUHTEVA ANALİZİ

2.1. METİN TENKİDİ YÖNÜNDEN HADİSLERİN DEĞERLENMESİ

Birinci bölümde, Kehânetle alakalı Rivâyetlerin isnad tahlilini yaparak sened yönünden sahih olduklarını göemekteyiz. Bu bölümde ise alakalı hadislerin dil bağlamında doğru bir şekilde izah etmeye çalışacağız. Ele alınan Rivâyetler Kur'an'a arz edilecektir. Bundan sonra şarihlerin, müfessirlerin ve fıkıhçıların bu hadislerle alakalı dile getirdikleri hüküm ve yorumlara da yer verilecektir. Böylelikle alakalı Rivâyetlerin metin yönünden sıhhatları tespit olunacaktır. Bu Rivâyetler ışığında İslam'ın Kehânette bakış açısı ortaya konulacaktır.

2.1.1. Kehânet Rivâyetlerinin dil bağlamında anlaşılması

"Bir hadisin hadis kaynaklarında sahîh bir isnadla geçtiğinin bilinmesi metin tenkidine geçmek için yeterli görülmemiştir. Çünkü çeşitli kaynaklarda yer alıp hepsi de aynı lafızlarla rivâyet edilmiş neredeyse hiçbir hadis yoktur. Bilakis hadisler, lafızları birbirini tutmayan çeşitli tarîklardan rivâyet edilmiş durumdadır. Durum böyle olunca, hangi hadis olursa olsun, metin tenkidi yapılmadan önce onun diğer tarîklarının incelenip lafız farklılıklarının tesbit edilmesi gerekir. Çünkü hadisin belli bir rivâyetinin lafızları esas alındığında, metin tenkidi açısından problemli olduğu sonucuna varılabilirken, aynı hadisin diğer lafızları göz önünde bulundurulduğunda, metin tenkidini gerektirecek bir durumun olmadığı ortaya çıkabilir veya bu durumun tersi de olabilir."[249]

[249] M. Hayri Kırbaşoğlu, **Altenatif Hadis Metodolijisi,** OTTO, 5. Baskı, Ankara 2015, s. 192.

"Hz. Peygamber'in ifade ettiği gibi harfiyen, hiçbir değişikliğe uğramadan ve bütün tariklarında aynı lafızlarla rivâyet edilmiş olan hiçbir hadis bulunmadığı için, bir hadisin sadece muttali olduğumuz bir-iki tarikını esas alıp, ona göre metin tenkidinin yapılması son derece yanlış telakkilere yol açabilmektedir. Dolayısıyla bir hadisin imkan dahilinde bütün tariklarının toplanmasına ve bunları dikkate alarak, mümkünse tek bir metin inşasına gayret edilmelidir."[250]

Bu çalışmamızda konu baz alınarak seçilen hadisleri üç gruba ayırmıştık. Her bir grubun hadisleri arasında lafız ve anlam değişikliği olup olmadığını belirlemek için dil özellikleri bağlamında ortak bir metin ortaya konulacaktır.

3.1.2. Rivâyetlerin Metin İnşası

Kehânetle alakalı Rivâyetleri incelediğimizde içerik açısından birbirinden farklı mevzulara işaret ettiklerini görmekteyiz. Böylesi çeşitli meevzulari içeren Kehânetle alakalı bütün hadis varyantları için ortak bir metin inşası oluşturmak mümkün değildir. Alakalı hadislerin sened tenkidini yapmadan içerik açısından birbiriyle uyumlu hadisleri bir hadis diğer Rivâyetler için ayrı birer metin kabul ederek Kehânetle alakalı üç grup Rivâyetin olduğunu tespit ettik. Bu Rivâyetlerin metin tenkidini yapmadan önce her bir grup hadislerin incelenerek aralarında bulunan anlam ve lafız değişikliklerine temas edilecektir. Böylece her grup hadisler için ortak bir metin oluşturmaya çalışılacaktır.

2.1.2.1. Birinci Grup Rivâyetin Metin İnşası

Birinci grup hadislerin Rivâyetleri, İbn Mes'ud ve Ebû Hureyre ile gelen Rivâyetler Kütüb-i Sitte'yi oluşturan hadis kaynaklarının tamamında yer almaktadır. Bu kitaplarda birinci grup hadislere ait onbir Rivâyet bulunmaktadır.

Birinci grup hadislerin tümü, kâhinin kazancının haram olduğuna dair hadislerdir. Buhârî'de yer alan dört rivâyet, Müslim'de yer alan bir rivâyet, Tirmizî'deki bir rivâyet, Nesâî'de bulunan iki rivâyet ve İbn Mâce de yer alan bir rivâyet aynı ifadeleri içermektedir. Aynı alamı ifade eden birinci grup hadislerin onbir varyantı olup ortkak metinleri ise şu şekildedir:

[250] Kırbaşoğlu, **Altenatif Hadis Metodolijisi**, s. 19

"Rasulullah, Köpeğin parasını, fahişenin mehrini ve kâhinin bahşişini yemeyi nehyetti"

Birinci grup hadislerin kâhinin kazancının haramlığı dışında farklı farklı mevzularıda içerdiğini görmekteyiz. Bilakis çalışmamızın mevzu ve sınırlarını aşmamak için değinilen diğer konulara bakılmayacaktır. Rivâyetlerde değinilen diğer mevzuların ifade etme şekilleri Rasulullah'ın insanoğlunun yanlış eylem ve söylemlerinden vazgeçirmek için kullanmış olduğu uslubunu da görmekteyiz.

2.1.2.2. İkinci Grup Rivâyetin Metin İnşası

İkinci grup hadisler kâhinlerin bilgi kaynağına dair olan hadislerdir. İkinci grup hadislere ait rivâyetlerin tümü Hz. Aişe, Ebû Hureyre'nin, Muaviye b. Hakem es-Sülemî'nin vasıtasıyla rivâyet edilmiştir. İlgili hadisler, Buhârî'de yedi rivâyet, Müslim'de üç rivâyet ve İbn Mace'de bir rivâyet yer almaktadır. Buhârî'de yer alan yedi rivâyet ile Müslim'de bulunan iki rivâyet aynı ifadeleri içermektedir. Aynı ifadeleri içeren ikinci grup hadisin toplam dokuz tarîki olup bunların metni, Buhârî'de yer alan rivâyetin (b şıkkında verilen) metni şu şekildedir:

"Melekler gökyüzünde olan şeyleri bulutlarda konuşurlar. Şeytanlar da o sözü duyarlar. O sözü kapıp tıpkı şişenin tıkırtısı gibi bir tıkırtı ile kâhinin kulağına atarlar ve o da buna yüz tane yalan ilave eder."

Buhârî'de geçen (a) şıkkındaki hadis Hz. Ebû Bekir'in kölesinin kendisine kâhinlik hasebi ile kazandığı şeyi yedirdiğini söyleyince Bunun üzerine Hz.Ebû Bekir kusmak istemiştir. Bu da kâhinin bilgisine istinaden elde edilen kazanımların yasaklanmasına delalettir. İbn Mâce de geçen hadiste ise kâhinin bilgiye ulaşma şekli ele alınmıştır. Önceden ifade ettiğimiz gibi hadisler mana ile Rivâyet edildikleri için bunun bir neticesi olarak hadisin bazı kesitleri arasında ilave veya hazf söz konusu olmuştur. Ancak Rivâyetlerin bütün varyantlarını incelendiğinde manaya etki edecek manayı değiştirecek bir lafız değişikliği görülmemektedir. Bu grup hadisin Rivâyetlerine baktığımızda Buhârî'de olan b şıkkında ele aldığımız hadisi grubun ortak metni olarak seçebiliriz:

Bazı insanlar Resulullah'a (a.s.a) kâhinlerin yaptıkları hakkında fikrini sordular Resül-i ekrem:

"Onların aslı yoktur" diye cevap verdi." Ama ey Allah'ın Resülü; onlar bazen bir şey söylüyorlar ve o hakikat çıkıyor diye söylediklerinde bunun üzerine Hz. peygamber şu karşılığı vermiştir: *"O doğrusu çıkan söz, cinlerin kapıp getirdiği sözdür; cin o sözü dostunun kulağına tavuk gibi gıdıklayarak zerkeder, o da bu hak sözü yüz tane yalanla karıştırır. (halka sunar) lar cevabını verdi*".

2.1.2.3. Üçüncü Grup Rivâyetin Metin İnşası

Üçüncü grup hadisler olarak ele aldığımız hadis, Ebû Hureyre ve Hz. Peygamber zevcelerinde olan biri tarafından beş farklı târikle rivâyet edilmiştir. Öneden ifade ettiğimiz gibi hadislerin mana ile naklediklediklerinden ötürü bir neticesi olarak hadisn bazı kesitleri arasında ilave ve hazf söz konusu olmuştur. Ama Rivâyetin bütün varyantları incelendiğinde manaya etki edecek düzeyde bir lafız ve anlam kaymasıyla karşılaşmamaktayız. Üçüncü grup hadisin rivâyetlerine, Tirmizî'de yer alan rivâyet (a) şıkkında verilen ortak metin olarak kabul edilebilir:

"Kim kadına hayızlı iken veya arka taraftan ilişkide bulunur, kâhine giderek onun söylediğini tasdik ederse şüphesiz Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur."

Üçüncü grup hadisin kehânete/ kâhine inanmanın hükmüne dair hadisler olmakla beraber başka mevzularıda içerdiğni görebilmekteyiz.Ancak çalışmamızın konu ve sınırlarını aşmama durumu olmasın diye hadislerin ihtiva ettiği diğer konulara tema edilmeyecektir.

2.2. HADİSLERİN KUR'ÂN'A ARZI

"Kur'ân'ın ilk muhatabı olan ve onu hayata geçiren Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarının Kur'ân'a muhalif olması düşünülemez. Bundan hareketle ilgili hadislerin Kur'ân'a muvafakatlarının bulunup bulunmadığını ortaya koymaya çalışacağız. Allah Resulü, bazı kâhinlerin gaybî konularda verdikleri bilgilerin gerçekleşmesini, irtibat halinde bulundukları cinlerin kulak hırsızlığıyla elde ettikleri şeyleri bu kâhinlerle paylaşılmasından kaynakladığını bildirmiştir. Bu konu,

ayetlerde de ele alınmış ve olağanüstü özelliklere sahip olduğuna inanılan kâhinlerin elde ettikleri bilgilerin asılsızlığına dikkat çekilmiştir."[251]

"Câhiliye devrinde görülen Allah'a ortak koşarak cinlere sığınma inancı âyetlerde reddedilmektedir."[252] Bir âyet-i kerimede, "*eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı o aşağılayıcı eziyete katlanıp durmazlardı."* buyrulmakta,[253] "ayrıca cinlerin gaybden haber verme konusundaki âcizlikleri ve gaybın ancak Allah tarafından bilindiği birçok ayette kesin bir şekilde ifade edilmektedir."[254]

İnsanın fitrî bir özelliği olan bilinmeyene ve geleceğe ait merakı, esrarengiz durumlara karşı zaafı onu gaybı öğrenmeye yönlendirmektedir. Her çağda gündeme gelmiş olan bu tür meseleler kâhin ve arrâf olmak üzere pek çok kişi tarafından çeşitli yöntemlerlere başvurmak üzere insanlara bilgi verebileceklerini iddia etmişlerdir. Hz. Peygamber döneminde de şirkle karışmış durumda olan bu tür batıl inançlar onun en önemli mücadele alanını oluşturmuş ve her vesile ile böyle cahiliye kalıntılarını ortadan kaldırmaya çalışmıştır. İslâm'ın ana gayesine zıt olan bu uygulamalar ile insanlar asıl sağlam bilgi kaynaklarına değil de batıl inanç ve hurefelere sığınmakta, çoğu zaman da maddi ve manevi olarak da istismar edilmektedir. Aşağıdaki ayetler, Kâhinlerin gaybın bilgisine muttali olduklarına dair iddialarının asılsız olduğunu göstermektedir.

"Ancak Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır."[255]

"Yedi göğü ve yerden de onların benzerlerini yaratan Allah'tır. Allah'ın gücünün her şeye yettiğini ve yine Allah'ın ilminin her şeyi kuşattığını bilesiniz diye O'nun buyruğu gelip, bunlar arasında (bütün evrende) sürekli gerçekleşir."[256]

---

[251] Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Huriye Martı, Mahmut Demir, **Hadislerle İslâm**, I-VII, c.1, s.681-683.
[252] Cin, 72/6, En'ân, 6/100.
[253] Sebe', 34/14.
[254] Fâtır, 35/38, Cin, 72/14.
[255] En'ân, 6/59.
[256] Talâk, 65/12.

"De ki: Ey gökleri ve yeri yaratan, duyular ötesini ve duyular âlemini bilen Allahım! İhtilâfa düştükleri konularda kulların arasında hükmü sen vereceksin."[257]

"…Onların önlerinde ve arkalarında olanları O bilir. O'nun ilminden hiçbir şeyi -dilediği müstesna- kimse bilgisi içine sığdıramaz. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür."[258]

"Gaybı bilendir. Dilediği elçi hariç kimseye gaybı açmaz."[259]

"Ancak elçi olarak seçtiği başka. Allah, bu elçilerin her türlü durumlarını ilmiyle kuşattığı ve her şeyin sayısını belirlediği halde, rablerinin mesajlarını tebliğ ettiklerini ortaya çıkarmak için onların önlerinden ve arkalarından gözcüler gönderir."[260]

İslam dini kehânet türü inanç ve davranışları red etmektedir. Dinin özü olan tevhid inancı ile uyuşmaması nedeni ile tamamen karşıdır. Çünkü kullarını her an koruyup kollayan, onlara herşeyden daha yakın olan, dualarına icabet eden ilâhî kudret yerine âciz varlıklara sığınma düşüncesi, hem islâm dinin ana ilkelerine hem Müslümanların şahsiyetine ve hem de saygınlığına aykırıdır. Allah Teâla, insanları her türlü batıl inançtan temizleme gayreti içinde olan elçileri vasıtası ile her şeyin tek olan Allah'ın ilminde ve kudretinde bulunduğu inancını bütün zamanlara hitap etmektedir. "Nitekim hak olan Allah'ın dininin karşısında, bütün bâtıl inançların yok olmaya mahkûm oldukları bildirilmektedir."[261]

2.3. ŞARİHLERİN RİVÂYETLER HAKKINDAKİ YORUMLARI

Şerh geleneğinde hadislerin metinlerinin doğru bir şekilde anlaşılması nitekim büyük bir önem arz etmektedir. Rivâyetlerdeki kelime analizi işaret ettiği mefhum hadislerde istinbat edilen hüküm sahabi, tabiin ve diğer ulemanın rivâyetlere yönelik açıklamalarıda şarihlerin şerh ettiği kitaplarda görebiliriz. Biz de bu

[257] Zümer, 39/46.
[258] Bakara, 2/255.
[259] Cin, 72/26.
[260] Cin, 72/27.
[261] İsrâ, 17/81.

çalışmamızda kehânet ile alakalı rivâyetlerin en doğru bir şekilde anlaşılması için gerekli hadis şerhlerine başvurulacaktır.

Çalışmamız itibariyle falcılığın ve kehânetin kısımları, mesnetsizliği ve sorumluluğu üzerinde durulacaktır. İslam dininin bu tür batıl şeylere tevessül ve danışmayı reddetmektedir. Nitekim bu tür uygulamaların Cahiliye devrinin günümüze kadar azda olsa kalıntıları olduğu ortaya koymuş bulunmaktayız.

Burada birinci grup hakkında hadis şârihlerin yorumları, "kehânet ve falcılığın bir gelir kapısı olarak kullanılmasına ilişkindir. Kâhinlik yapmak suretiyle ücret alınmasına yasak getirilmiş olduğunu görmekteyiz. İş, meşrû olmayınca o işten elde edilen gelirin de meşrû bir kazanç görülmemektedir."

Nevevi'ye göre; "Müslümanların icması ile kâhine gidip kehânette bulunmak haramdır." Hattâbî ve Beğâvî de "ehli ilmin, kişi yaptığı kehânet karşılığından elde edilen kazancın haram olduğu konusunda dair ittifak ettiklerini belirtmişlerdir. Çünkü boş bir iştir. Bunun üzerinde ücret almak haramdır." "Hadiste geçen "hulvân-ı kâhin" ifadesi kâhinin bahşişi, falcının avantası, şirinliği anlamına gelmektedir. "Kâhin, falcı ve bakıcılar elde ettikleri ücreti herhangi bir sermaye karşılığı olmadan, herhangi bir meşâkatte katlanmadan, yorulmadan, kolayca aldıkları için bu ifade kullanılmış olmalıdır. Böyle havadan ve yalan istihbârât karşılığı alınan bu ücretin helâl olmadığı, olamayacağı Hz.Peygamberin onu yasaklamasından anlaşılmaktadır. Bu ücretin haramlığı hadiste geçen yasaklanmış diğer iki gelir ile bir arada zikredilmiş olmasıyla da iyice ortaya çıkmış olmaktadır. Köpek satışından elde edilen para ve fuhuş kazancı da haramdır. Falcı ve bakıcıların aldığı ücret haramdır. Bunu geçim vasıtası olarak kullanmak câiz değildir. Tabiatıyla falcılara para vermek de yasaklanmıştır."[262]

İkinci grup hadis hakkında, "İslâm'dan önceki Câhiliye döneminin acı ve katı gerçeği, kâhinlere müracaat edip onlardan bilgi alma alışkanlığı hakkında kendisine

[262] Nevevî, **el-Minhac**, I-XVIII, Dârul İhyâu'l-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1392/1972, c.5, s.22; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn el-Askalânî, **Fetḥu'l-bârî, I-XIII**, thk**.** Muhammed Fuâd B. Abdilbâkī, Dâru'l-Mârife, Beyrût 1379/1959, c.4, s.427; Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleymân el-Useymîn, **Şerḥu Riyâżi'ş-şâliḥîn,** I-VI, Dâru'l-Vatan li-Neşr, Riyâd 1426/2005, c.6, s.412; Şihâbüddîn el-Kastallânî, **İrşâdü's-sârî,** I-X, Matbaatu'l-Kübra'l-Emiriyye, Mısır 1323/1905, c.4 s.115; Hamza Muhammed Kasım, **Menâru'l-Kârî**, I-V, Mektebetu'l-Dâru'l-Beyân, Dımeşk 1410/1990, c.3 s.295.

gelip soru yönelten bir grup müslümana Efendimiz; o kâhinler ve söyledikleri itimat ve güvene değmez, yaptıkları doğru değildir, cevabını vermiştir. Bütün falcıların ve fal tutsaklarının yaptığı gibi bu insanlar da Efendimiz'e, bazan da olsa bu kâhinlerin dediklerinin gerçekleştiğini, söylediklerinin doğru çıktığını kendisine söylemişlerdir." Peygamberimiz, "ara ara doğru çıkan sözlerinin kaynağını, şeytanların, meleklerden kulak hırsızlığı yoluyla öğrenip kâhin dostlarına ulaştırdıkları bilgi olduğunu ifade etmiştir. Gerek bu istihbârât casusluğu yapan cinlerin gerekse bilgiyi elde eden kâhinlerin kendiliklerinden o doğruya yüz yalan katarak pazarladıklarını çok kesin bir şekilde ifade etmiştir." "Anân denilen buluta kadar inen melekler geleceğe dair bazı şeyleri kendi aralarında konuşurlarken şeytanlar bu konuşmalardan bazı bilgileri kapıp sür'atle yerdeki dostları kâhinlere ulaştırırlar. Bu durum, yaşadığımız teknoloji çağında bütün gelişmişliğe rağmen ve belki de bu gelişmişliğin tabiî bir sonucu olarak her haberleşme ağına bir şekilde girilip bilgi sızdırılmaya benzemektedir. Bilgi sızdırılma yöntemi ve eylemi melekler ile şeytanlar arasında da yaşandığı görülmektedir. Aslında bu bilgi sızdırılma olayı, yüce kitabımız Kur'ânı Kerîm tarafından da tasdik edilmiştir. Ancak bir başka gerçek daha vardır. O da İslâm geldikten sonra şeytanların bu istihbârât kapılarının kapanmasıdır. Yüce Rabbimiz bu konuda şöyle buyurmaktadır: Biz, yakın göğü yıldızların ışıklarıyla donattık ve onu azgın şeytanlardan koruduk. Artık onlar (semalara yükselip de) "mele'-i a'lâ"yı (yüce topluluğu) dinleyemezler, her taraftan yıldız mermileriyle taşlanırlar, kovulup atılırlar ve onlar için ayrılmaz bir azâb vardır. Şayet (meleklerin konuşmalarından) bir haber kapıp kaçan olursa, onu da (önüne geleni) delip geçen bir parlak yıldız takip eder."[263] "Bu âyetleri dikkate alan İslâm bilginleri, şeytanların gökyüzünden kâhinlere bilgi sızdırılma işinin Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in peygamber olarak gönderilmesinden sonra bittiğini ve kâhinlerin geleceğe dair verdikleri bilgiler içinde hiç bir gerçek unsurun bulunmadığını kabul etmişlerdir. Sadece cinlerin, dünyanın herhangi bir yerinde olacakları değil, olan biten şeylerin haberlerini kâhin ve arrâflara ulaştırmaları söz konusu olabilir, demektedirler. Hatta bu son ihtimali de geçerli görülmeyip imkânsız gören âlimler vardır. Müneccimlerin yaptıkları da yıldız hareketlerini izleyerek doğru-yanlış birtakım varsayımlardan ibarettir. Yalan ve yanlış ağırlıklıdır. Ancak

[263] Saffât sûresi, 37/ 6-10.

burada astronomi ilminin müneccimlikle hiç bir alakası olmadığı unutulmamalıdır."[264]

Üçüncü grup hadis hakkında, Hattabî; "Kâhin, gelecekten haber verdiğini iddia eden falcı demektir. Kehânet gaybden haber verme işidir, yani falcılıktır. Ancak arrâf, çalınmış veya kaybolmuş herhangi bir malın veya eşyânın yerini haber vermekle mesleğini yürütür." Nevevi'ye göre; "Arrâf da bir anlamda kâhin demektir". Mağrip ulamasına göre ise "müneccim de aslında kâhindir derler." "Ancak o, olacak hâdiseleri yıldızlara bakarak bildiği iddiasındadır. Çalıntı, yitik eşya ve malların yerini bildiği iddiasındaki arrâflara gidip onlara inanma gafletini gösteren kimselerin gelecek kırk gün içinde kılacakları namazlarının kabul edilmeyeceği, onların böylece cezalandırılacağı bildirilmektedir. Bu hadiste arrâfa giden ve verdiği habere inanan kişinin kırk günlük namazlarını iade etmesi istenmemiş, hiç bir âlim de bu görüşü ileri sürmemiştir. O halde bu kırk gün süreyle namazın kabul edilmemesi meselesinin yorumlanması gerekmektedir. Ulemâmız bu namazları, gasbedilmiş bir mekânda kılınan namaza benzetmişler, namaz borcu ödenir ama sevap kazanılamaz, demişlerdir." Fakat Ali el-Kârî, "bu yorumun kesin olmadığını söyleyerek, onu ağır bulduğunu îma etmiş ve bunun, namazını dosdoğru kılan kimseye fazladan ikram edilecek sevabın verilmemesi anlamında olduğunu belirtmiştir."[265]

2.4. RİVÂYETLERİN DİĞER İSLAM İLİMLERİNDEKİ KULLANIMI

Kehânetle alakalı hadislerin sahih bir şekilde anlaşılması için derinlikli bir incelemeye ihtiyaç duyulmaktadır. İlşntili hadislerin İslam ilimlerindeki yeri ve hangi amaç ile ele alndıklarını öğrenmek hadislerin doğru bir şekilde anlaşılmasına eki edecektir.

[264]Kastallânî, **İrşâdü's-sârî,** c.5, s.299; Ebü'l-Hasen Nûrüddîn el-Herevî, **Mirkâtü'l-Mefâtîh,** I-XI**,** thk. El-Şeyh Cemâl A'ytanî, Dâru'l-Kitâbu'l-İlmiyye, Beyrût 1422/2001, c.8, s.410;

[265] Alî el-Kārî**, Mirkâtü'l-Mefâtîh**, c.8, s.410; es-Sübkî, **El-Menhelu'l-A'zbu'l-Mevrûd, c**.6, s.31; Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik el-Kurtubî, **Şerḥu İbn Baṭṭâl, I**-X, Thk. Ebû Temîm Yâsır b. İbrâhîm, Mektebe'r-Rüşd, Riyâd 1423/2003, c.9, s.440; İbn Hacer, **Fetḥu'l-bârî**, c.10, s.237.

2.4.1. Hadislerin Tefsir İlmindeki Kullanımı

Burada Kehânet ile alakalı hadislerin hangi ayetlerin tefsirinde ve niçin isti'mal edildiklerini tespit etmeye çalışacağız. Netic itibariyle Müfessirlerin tefsirlerinde hadisleri nasıl anlayıp kulandıklarını ele alıp hadislerin doğru bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Kehânet ilgili rivâyetlerin bir kısmı şu ayetlerin tefsirlerinde kullanılmışlardır:

Tûr Süresi'nin 29. ayeti;

Hakkâ Süresi'nin 42. Ayeti,

"(Ey Peygamberim!) O hâlde, sen öğüt ver. Rabbinin nimeti sayesinde, sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli."[266]

"(Rasûlüm!) Sen öğüt ver." İbnu'ş-Şeyh bu âyetin sebeb-i nüzûlu ile alakalı olarak şöyle demiştir: Allah Teâlâ yaratılan içinde kendisiden korkup kendi ehli arasında dahi korku içinde bulunan bir topluluk olduğunu açıklayarak Rasûlullah (s.a.)'ı de bu topluluğa nasihat verici olarak memur kıldığını belirttiği bir sırada bu âyet nâzil olmuştur."[267]

Kâşifî şöyle demiştir: "Rivâyet olunduğuna göre Mekke sokaklarının köşelerini bölüşüp burada oturan bir topluluk, Hz. Peygamber (s.a.) hakkında Arap kabilelerine onun kehânet, cinler, sihir ve şiirle meşgul olduğunu söylerlerdi. Peygamberimiz (s.a.) bunun üzerine üzülünce âyet nazil oldu ve "sana indirilen ayât ve zikr-i hâkimi müşriklere hatırlatmada bulunduğun hâl üzere devam et. Onların söylediği kıymetsiz bâtıl ifâdelere de ehmiyet verme" tesellisinde bulundu"[268]

[266] Tûr, 52/29.
[267] İsmâil Hakkı Bursevî, **Rûhu'l Beyân**, I-IV, Erkam Yayınları, İstanbul 1437/2016, c. 20, s.122.
[268] Bursevî, **Rûhû'l Beyân,** c.20, s.122.

Kâşifî der ki: "Kendi Rabbinin nimetlerine. Yâni Allah'a hamdetmen ve O'nun nimetlerine şükretmen sayesinde. Yahut sana bu şekilde nimet verildiği halde sen asla kâhin olamazsın."[269]

"Sen ne bir kâhinsin…" Sen, müşriklerin ifade ettiği gibi bir kâhin değilsin. Kâhin, kendinden söz meydana getiririp, bir vahiy olmaksızın yarın ne olacağı hakkında zann gaybi haber uyduran kişidir.[270] Ömer Nasuhi Bilmen de Kur'anı Kerem'in Türkçe Meali 'Alisi Ve Tefsiri adlı eserinde Kâhin, "kendi zannına göre gaipten, maziye aid meçhul hadiselerden haber veren falcı olarak tanımlamıştır."[271] Bursevî ise Rûhu'l Beyân da "kâhin'in gizli kalmış geçmiş haberleri gelecekle ilgili haber uyduran bir falcı usûlü ile ifade kimseye dendiğini ifade etmektedir." Bu iki sanat, kehânet ve falcılık hata veya isabet edebilecek bir zann üzere olması sebebiyle Rasûlullah (s.a.),"Her kim bir falcı veya kâhine giderse, o falcı veya kâhin ona doğruyu söylemiş olsa bile o, Allah'ın peygamberine inzal etmiş olduğu şeyi inkâr etmiş sayılır." buyurmuştur.[272]

İbnü'l-Melek, "Kim bir büyücüye bir şey sorarsa kırk gece onun namazı kabul olunmaz" hadis-i şerifindeki "arrâf"dan kasıt, insanlardan gizlenmiş olan sırları onları haberdar eden kişi vaya kâhin olduğunu ifade etmesi yanı sıra bu gibi kimselere alay veya yalanlama maksadlı olarak soru soran kişinin, hadis-i şerifin hükmü içine girmediğini, "Her kim bir kâhini tasdik ederse kırk gece onun namazı kabul olunmaz" hadisin kârinesiyle anlaşılmaktadır. İbnü'l-Melek sözlerine şöyle devam eder, Şâyet sen bu hadis-i şerifin, "Her kim bir kâhini tasdik ederse Muhammed (a.s)'a indirileni inkâr etmiştir" hadisiyle çelişki içinde olduğunu söylersen, ben de kanâatim olan en parlak yorumun şöyle olacağını beyân ederim, Bir kimse kâhinin gaybı bildiğine itikad eder de onu tasdik ederse kâfir olur. Fakat kâhinin Allah'tan ilham alarak veya cinlerin meleklerden duyduklarını kendisine ilkâ etmesi suretiyle kâhinin bilgi sâhibi olduğuna inanır ve bu nedenle onu tasdik ederse kâfir olmaz. Hediyyetu'l-Mehdiyyîn'de açıklandığı üzere; her kim "Ben gizli sırları

[269] Bursevî, **Rûhû'l Beyân,** c.20, s.122.
[270] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dîni Kur'an Dili**, I-X, Şura-Çelik Yayınları, İstanbul, c. 7, s.15.
[271] Ömer Nasuhi Bilmen, **Kur'anı Kerem'in Türkçe Meali 'Alisi Ve Tefsiri,** I-VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul, c.7, s.3513.
[272] Bursevî, **Rûhû'l Beyân** c.20, s.123.

biliyorum" derse, isterse bunu cinlerden haber aldığını söylesin, her iki durumda da kâfir olur. Zira cinler de insanlar gibi gaybı bilemezler."[273]

"Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz!"[274]

Buradaki "kavl" kelimesinin bir kez daha açık isim olarak geçmesi, "onların hak olan Kur'an ve doğru olan peygamber hakkında ifade ettikleri yalan sözlerini iptal ve çürütme noktasındaki abartı sebebiyledir." Yoksa bu ikinci âyette "kavl/söz" yerine kendisini ifâde edecek bir zamir getirebilirdi. "Kur'an'ı tebliğ eden Hz. Peygamber'e müşriklerden bazıları şair, bazıları da kâhin diyorlardı. Bu sebeble yüce Allah burada yaptığı yeminle Kur'an-ı Kerîm bir şair veya kâhin sözü değil, değerli bir elçinin sözü olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca söz sanatı bakımından da kur'an'ın şiir olmadığını, kâhin sözüne benzemediğini bazan kendileri de itiraf ettikleri halde müşrikler ondan ne ibret almışlar ne de onun ilâhî kelâm olduğuna inanmışlardır." Müfessirlerin çoğuna göre "Hz. Peygamber hakkında söylenilen şair ve kâhin sözlerini dikkate alarak 40. Ayetteki "değerli elçi" den kasıt hz. Peygamber olduğu kanaatine varmışlardır." Tekvir süresinin 19. Ayeti de aynı lafızları taşır. Fakat çoğunluğun yorumuna göre orada elçiden maksat Cebrâil'dir. Aslında bu iki yorum arasında bir çelişki yoktur. Zira kur'an'ı hz. Peygamber'e Cebrâil getirmiş, o da tebliğ etmiştir. Bu sebeble Tekvir süresindeki ayetin bağlamına Cebrâil, buradaki bağlama ise Hz.Peygamber uygun düşmektedir."[275] Ayetteki "kâhin" kelimesi ile murad olunan, gelecek zamanda olacak şeyleri haber veren, sırları bildiğini, gaybın bilgisini araştırdığını iddiâ eden insandır. Keşfu'l-esrar'da ifâde olunduğuna göre "kâhin, kendisinin cinlerden hizmetçileri bulunduğunu ve kendisine bir çeşit vahiy getirdiklerini iddiâ eden kimsedir. Kehânet Peygamberimiz (s.a.)'den sonra ortadan kalkmıştır. Çünkü cinler gökteki sırları dinlemekten men olunmuşlar ve bu hareketi yapmalarına engel olunmuştur." Kâhin, bize geleceğe aid haberleri bildiren "arrâf" gibi, bir çeşit zan ile geçmişte gizli kalmış haberleri haber veren kişidir. Bu iki sanat bazen doğru, bazen yanlış zanna dayalı oldukları için Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır, "Kim bir arrâfa veya kâhine gelir de onun dediğini tasdik ederse

[273] Bursevî, **Rûhû'l Beyân** c.20, s.122-123.
[274] Hâkka, 69/42.
[275] Hayreddin Kahraman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, **Kur'an Yolu,** I-V, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014, c. 5, s.69.

Allah'ın Muhammed'e indirdiğini inkâr etmiş sayılır." İbn Melek'in Şerhu'l-meşârık isimli eserinde ifâde olunduğuna göre arrâf; çalınan bir şeyi veya kaybolan nesnenin yerini insanlara haber veren kimsedir. Kâhin ise; gelecekte olacakları haber verendir.[276]

Sonuç olarak; kâhin kendisine şeytanların gelip göğün olaylarından bir şeyler haber verdiği bunları insanlara bildiren kişidir. Peygamber Efendimiz'in söylediği sözlere gelince, bu sözler şeytanları kınamakta ve onların kötü nesneler olduklarını ifâde etmektedir. Şu hâlde Peygamber Efendimiz'e ağzından çıkan sözleri şeytanların dikte ettirdiğini söylemek nasıl mümkün olur? Çünkü onlar, içerisinde kendilerinin kınandıkları ve hakârete uğradıkları sözleri getirmezler. Kendilerine lânet yağdıran ve sataşan kimseye hiç getirmezler. Öte yandan Peygamber Efendimiz'in ağzından çıkan sözler, kâhinlerin ağzından çıkan anlamlarla çelişmektedir. Çünkü onlar, ahlâkı güzelleştirmeye dâvet etmezler. İnanç sistemini düzeltme ve dünya ile âhirete dâir amelleri yapma çağrısında bulunmazlar. Oysa Peygamber Efendimiz'in ağzından çıkan sözlerin anlamı bambaşka bir doğruluk ve güzelliktedir. Eğer Mekkeliler Kur'an'ın mânâları ile kâhinlerin ağızlarından çıkan sözler üzerinde düşünselerdi, Hz. Peygamber'in kâhin olduğunu asla söylemezlerdi.[277] "Müşrikler, Resûlullah (s.a.s.)'i halkın nazarında ufak düşürüp insanların ona inanmalarını engellemek için onun hakkında dağıtılmış yaftalamalarda bulunuyorlardı. Bu sebeple ona "kâhin", "mecnûn" ve "şâir" diyorlardı."

"Kâhin, Arapçada falcı, gaipten haber veren, dalavereci mânalarında kullanılır. Cahiliye döneminde kâhinlik apayrı bir meslekti. Kâhinler yıldızları tanıyıp onlara mâna verdiklerini bahis ediyorlardı. İtikadı bozuk insanlar da onların böyle olduklarını, ruhlar, şeytanlar ve cinlerle özel irtibata geçmelerinden dolayı dar bilgileri öğrendiklerini zannediyorlardı. Kaybolan bir şeyi ve nerede olduğunu gösterebileceklerine, çalınan bir şeyin kim tarafından çalındığını bildireceklerine, talihini soranlara talihinde ne yazdığını bildiklerine inanıyorlardı. İşte bu maksatlarla insanlar onlara gidiyor, onlar da halktan bir şeyler alarak karşılığında istikballerine ait gaybî haberler veriyorlardı. Dilleri de genel söylev tarzından farklı idi. Uyaklı,

[276] Bursevî, **Rûhû'l Beyân** c.22, s.194.
[277] Bursevî, **Rûhû'l Beyân** c.22, s.195.

secîli cümleleri kendilerine has lehçe ile sanki terennümle söylerler ve genelde herkesin kendi niyetine tarafından anlayacağı dairesel mânalı cümleler kullanırlardı. İşte Kureyş ileri gelenleri halkı aldatmak için Peygamberimiz (s.a.s.)'e kâhinlik iftirasını sadece halkın gözünden saklı olan hakikatleri haber verdiğinden nedeniyle yapmışlardı."[278]

2.4.2. Rivâyetlerin Fıkıh İlminde Kullanımı

Kehânetle alakalı Rivâyetlerin fıkıh alanında ne amaçla ve nerelerde isti'mal edildiğini bilmek konunun anlaşılmasında katkı sağlayacaktır. Burada hak olan döert mezhebin temel fıkıh kitaplarında ele alınmış olan rvayetlerin geçip geçmediğini fakihlerin hadisleri nerede kullandıklarını ve nasıl değerlendirdiklerini açıklamaya çalışacağız.

Ulema, kâhinin gaybi bildiğini iddia ettiğini ve bunun üzerinden elde edilen kazancın haram olduğunu üzerine icma etmişlerdir. Aynı şekilde kâhine gidip herhangi bir işin sonucunu öğrenmenin haram olduğuna dair de ulemanın icması vardır. Onun söylediklerini tasdik etmek ise küfürdür. Çünkü bu konuda hadis varid olmuştur. *"Kim Arrâf'a gider ve ondan bir şey sorup söylediğini tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez."*[279] Hz. Peygamberden gelen şu Rivâyette istinaden;*"Köpeğin parasını, fahişenin mehrini ve kâhinin bahşişini yemeyi men etti."*[280] Hadisine baktığımızda kâhinin kehânet üzerinde elde ettiği kazanç da haram olup yasaklanmıştır.

Netice olarak "kâhinler çeşitli önsezi ve öngürülerde bulunabilirler. Bunlar kesin bilgler değildir. Tahmini bir şeyden ibarettir. Ama hiç kimsenin bir delile dayanmaksızın gaybi bildiğini, gaybten haber verdiğini iddia etmemesi gerekir. Çünkü İslam inancına göre gaybı bilmek Allah'a ait bir şeydir."[281] Bundan dolayı Ebû Hanife göre "vahiy olmadan gayb bilgisine muttali olduğunu ileri süren kişi Allah'a ait bilgiye sahip olduğunu iddia etmiş, böylece büyük günah işlemiş ve

[278] Bursevî, **Rûhû'l Beyân** c.22, s.195.
[279] Müslim, **Selam**, 35, c.4, s.1751.
[280] Buhârî, **Buyû**, 34, c.3, s.84.
[281] En'am, 6/59, Hud, 11/113, en-Nahl, 16/77, en-Nahl, 27/65.

cehennem kendisine hak olmuştur."[282] Bezzâziye'de; "gaybi bildiğini iddia eden kimse de, kâhine gidip onu tasdik eden kimse de kâfir olur diye zikredilmiştir." Tatarhâniyye; "bir kimse, ben çalınan malların yerini bilirim veya cinlerin bana haber vermesiyle çalınan malların yerini haber veririm, dese kâfir olur, diye zikredilmiştir."[283]

Begavî göre; "kehânet yaparak kazanç sağlayan kişinin kazancı haramdır. Çünkü kâhinin yaptığı batıl olup bunun üzerinde kazanç sağlamasıda caiz değil değildir." Mâverdî ise el-Aḥkâmü's-sulṭâniyye de "vergi toplayıcının kâhinin kazancından birşeyler almasını yasaklamıştır." Hattâbî de "kâhinin kehânet üzerinde yaptığı kazancın haram olduğunu, yaptığı işin batıl olduğunu zikreder."[284]

Ahmet b. Hanbel'den iki Rivâyet gelmiştir; "birinci Rivâyette göre kendisinden tövbe edilmesi istenir. Şayet tövbe etmez ise haps edilir. Gelen ikinci Rivâyette göre ise ya tövbe edinceye kadar haps edilir ya da öldürülür."[285]

Sonuç olarak "gaybi bilme dâvâsında bulunma Kur'ân-ı Kerim'in nassına muârızdır. Gaybı bilme dâvâsında bulunan kimse kâfir olur. Ancak bu gaybi bilmeyi, vahiy veya ilham gibi Allah Teâlâ tarafından açık veya delâlet yoluyla olan bir sebebe isnad ederse kâfir olmaz. Gaybı bilmeyi Allah Teâlâ'nın yarattığı bir alâmete isnad ederse kâfir olmaz."[286]

[282] Beyâzîzâde Ahmed Efendi, **el-Usûlü'l-münîfe**, İFAV Yayınları, İstanbul 2017, s.86.
[283] Muhammed Emîn b. Ömer ed-Dımaşkī, **Reddü'l-muḥtâr ʿale'd-Dürri'l-muḫtâr**, Şâmil Yayınevi, İstanbul, c.9, s.50.
[284] en-Nevevî, **el-Minhâc**, c.5, s.22.
[285] Vizâretü'l Evkâf ve Şuun'ül İslâmiyye, **el-Mevsûatü'l Fıkhiyye**, I-XLV, Dâru' Safva, Mısır, c.35, ss.172-174.
[286] İbn-i Âbidin, **Reddü'l-muḥtâr ʿale'd-Dürri'l-muḫtâr**, c.9, s.50.

SONUÇ

Kehânet ilhamla işaretleri yorumlama ile gelecekte meydana gelebilecek gaybi ve sırlarla ilgili şeyleri metafizik bir varlıkla iletişim halinde meselelerin bilgisine daha önceden vakıf olmaya denir. Kehânet ikiye ayrılır: Kâhinin bir kısım gözle görülmeyen varlıklar aracılığıyla ilerde vuku bulacak şeyler hakkında öngörüde bulunmaya Tabii Kehânet derken, Sunî Kehânet ise insanoğlu, hayvan ve diğer canlıların bir takım hareketler üzerinde gözlemler yaparak yorumda bulunmaktır. Tabii kehânet çeşitlerinden olan Ta'bir, kâhinin trans halinde bir şeyler hakkında rüyaların yorumunda bulunmaktır. Firaset ise insanın yüzüne bakarak kişiliği hakkında analiz yapmaktır. Kıyâfette, kişinin tanınmasında ve özelikleri bilinmesi hakkında görüş beyan etmektir. Rukye ise hastaları üfleme suretiyle iyileştirmek iken, kuşları uçurtmak yıldızlara bakarak kendilerine başvuran kimselerle ilgilenmeyi ifade etmektedir. Sunî Kehânetin çeşitlerinden ise, Arafet, Fal Okları, Kur'a, İyâfe, Zecr, Remil, Tark ve Nücûm ilimleri bulunmaktadır. Arafet meseleler arasındaki benzerlik ve tecrübeye istinaden kişinin eylem ve söylemlerine dayanarak yorumda bulunmaktır. Fal okları ise insanlar arasında yaşanan sıkıntılar karşısında çözümde bulunmaktır. Kur'a'nında zarla atılan kum falı veya fal oklarına denir. İyafet ise, kuşların konuşma çeşitlerine, isimlerine seslendirmelerine denir. Remil kum falına denilmektedir. Tark ise, taşların kullanım şekilleriyle Kehânette bulunmak demektir. Sünî kehânettin çeşitlerinden olan Nücûm, yıldızlara bakarak istikbale dair yorum yapmaktır.

Kaynaklarımızda Araplarda yaygın olan kehânette dair çok sayıda rivâyet bulunmaktadır. Kütüb-i Sitte'yi oluşturan hadis kaynaklarında Hz. Peygamberden Rivâyet edilen yirmidört hadis olarak tespit ettik., tespit edilen hadislerin bazıları kehânet ilgili kazancın haram oluşuna, bazıları kehânetin bilgi kaynağına ve yasak oluşuna bazıları da ona inanmanın hükmü konusuna değinmektedir. Buna binaen

hadisleri üç grup halinde incelemeye tabi tuttuk. Ela aldığımız üç grup hadisin, birinci gruba baktığımızda kâhinin kazancının haram olduğuna, ikinci grup hadise baktığımızda ise bilgi kaynağını yasakladığını ve son olarak üçüncü grub hadise baktığımızda ise ona inanmanın küfr olduğu görülmektedir. Birinci gruptaki hadisler, Ebû Hüreyre ve Ebû Mesu'd, ikinci grup hadisler Hz. Aişe ile Ebû Hüreyre ve üçüncü grup hadisler Ebû Hureyre, el-Huceyme ve Rasulullahın zevcelerinden birinden rivâyet edilmiştir. Öncelikli olarak sened tenkidine tabi tutulan bu hadislerin senedlerinde yer alan raviler hakkında cerh ve ta'dil uleması ta'dil ifaderini kullanmışlardır. Hadis münekkitlerinin her üç grupta yer alan hadislerin sened açısında sahîh ve muttasıl olduklarını ifade etmişlerdir. Metin açısından da hadisleri tabi tuttuğumuz ilkeler açısında bir sıkıntının olmadığı neticesine vardık.

Netice itibari ile İslâm'a göre bilginin kaynakları; beş duyu, akıl ve nakildir. Aklın ve beş duyu, bilginin temel kaynağı olabilmesi için bunların eksiksiz ve sıhhatlı olması gereklidiir. Kişinin haberinde doğru olabilmesi için ya tevatür yolu ile ya da Rasulullah'tan nakledilen sahih bir habere dayanması gerekir. Yüce Allah'ın dilediği Peygamberler hariç hiç kimse gelecekle alakalı bilgi ileri süremez. İlmi birikimi olarak her nasıl olursa olsun sırlı bilgi konusu her zaman kapalıdır. Akıl ve duyularla bilgisine ulaşamadığımız gayb bilgisi ancak yüce Allah'ın bildiği bir alandır. Her çeşit kehânet, fal vb. yanlış şeylere intisab ederek meselelerin iç yapısını bildiğini ileri sürerek kesin söylemlerle ileride vuku bulacak şeyler hakkında konuşmak İslam'ın uslubuna uygun değildir. Gaybi ilimleri bildiklerini kabullenmek iman ilkesi ile bağdaşmaz. Gaybı ise ancak Allah Teâla bilir. Birçok ayeti kerime ve hadisi şerif bu hakkikatı tekidli bir şekilde izah eder: "gaybın anahtarı ancak onun (Allah'ın) katındadır. Onları ancak o bilir…" (En'âm 6/59); "De ki gayb ancak Allah'ındır…" (Yûnus 10/20) "göklerin ve yerin gaybını bilmek Allah'a mahsustur. Bütün işler ona döndürülür…" (Hûd 11/123). Netice itibariyle Hz. Muhammed (a.s), sırlı ilimleri bildiğini ve gayptan haber alıp verdiğini iddia eden kimselere kulak asıp onların söylediklerini kabullenmek iman ile bağdaşmayacağını ifade etmiştir. Hakikat böyle iken her çeşit kehânet, fal vb. batıl yollara tevessül ederek meydana gelen olayların iç yapısını bildiğini ifade etmek veya ileride neler vukû bulacağını kesin bir söylemle ve bütün bunların hepsini İslâm'ın tasdik ettiği izlenimini veren bir dille ileri sürmek İslâm'a uygun bir yaklaşım değildir. Kehânet anlayışının Hz.

Peygamber dönemindeki tezahürleri ile birlikte değerlendirdiğimizde, çalışmamızın neticesinde ulaştığımız bilgiler çerçevesinde kehânetin kesin bir dille yasaklandığı görülmektedir. Gaybi bilgisinin sırrı ancak Allah'a mahsustur. Metafizik varlıkların kâhinlere haber aşırıp kâhinin kulağına yalan yanlış şeyler fısıldadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun üzerine kâhinde sözlerine yaldızlı ifadeler ekleyerek danışılan kimseleri aldattığı anlaşılmaktadır. Bütün bu söylediklerimize istinaden kâhinlik/kehânet uygulaması ortadan kalkmamış, dönem dönem farklı kesimler arasında ilgi görmüştür.

KAYNAKÇA

ACCAC, Muhammed el-Hatîb**, el-Muhtasaru'l-Vecîz fî Ulûmi'l-Hadis**, muessetu'l-Risâle, Beyrut 1408/1987.

AKIN, Haydar, **Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı**, Dost Kitabevi, Ankara, 2001.

ALİ, Cevad, **el-Mufassal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam**, Bağdat, 1314/1993.

ÂLÛSÎ, Ebü'l Meâli Cemalüddîn Mahmûd Sükrî b. Abdillâh b. Mahmûd, **Bülûğü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab**, thk. Muhammed Behçet Eserî, Beyrut. 1985.

ASKALÂNÎ, Ahmed b. Ali b. Hacer, **Takrîbü't-Tehzîb**, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, Suriye 1406/1986.

----------, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, **Fetḥu'l-bârî bi-şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî,** thk**.** Muhammed Fuâd B. Abdilbâkī, Dâru'l-Mârife, Beyrût 1379/1959, c.4, s.427.

----------, Ahmed b. Ali b. Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, I-IV, Dâru'l'-Fikr, Beyrut 1984/1404.

BEYÂZÎZÂDE Ahmed Efendi, **el-Usûlü'l-münîfe**, İFAV Yayınları, İstanbul 2017, s.86.

BLUMENTHAL, P. J. "**Fal ve Kehânet Nedir?**", Bilim ve Teknik Dergisi, Sayı 19, Ankara, 1986.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Cu'fi, **el-Câmi'u'l-Müsnedi's-Sahîh-l-Muhtasar min umûri Resûlillâh ve Sünenehî ve Eyyâmihi,** thk. Muhammed Züheyr Nasır en-Nasır, Dâru Tavku-n-Necat, b.y.y, 1422/2001.

CEZERÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abülkerîm b. Abdulvâhit es-Seybânî el-î, İzzeddin İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, thk. Ömer Abdulselam Tedmirî, Dâru'l-Kitabu'l-'Arabî, Beyrut, 1997.

ÇAĞATAY Neşet, **İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı**, AÜİF Yayınları, Ankara, 1957.

ÇELEBİ, İlyas **'Rukye'** DİA (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), TDV Yayınları, İstanbul, 2008.

----------, Kâtip**, Kesfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübî ve'l-Fünûn**, Mektebetu'l-Musennâ, Bağdât, 1941.

DAVUDOĞLU, Ahmet, **Sahîh-i Müslim Tercemesi ve Şerhi**, İstanbul, 1980.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, **Sünen'ü Ebî Dâvûd,** thk. Şuâyb Arnâut, Muhammed Kâmil, Dâru'l-Risâletu'l-Alemiyye,1.Baskı, b.y.y, 1430/2009.

EL-MİZZÎ, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'ruf, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1400/198

ES'AD, Mahmud, **İslâm Tarihi** (haz. Ahmet Lütfi Kazancı-Osman Kazancı), İstanbul, 1983.

FEHD, Tevfik, **'Kur'a'**, DİA (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), TDV Yayınları, Ankara 2002.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, trc. Mehmet YAZGAN, 5. baskı, İstanbul 1995.

HARMAN, Ömer Faruk, **Kâhin**, DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), TDV Yayınları, istanbul, 2001,

HEREVÎ, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kārî, **Mirkâtü'l-Mefâtîh,** thk. El-Şeyh Cemâl A'ytanî, Dâru'l-Kitâbu'l-İlmiyye, Beyrût 1422/2001, c.8, s.410.

İBN ABİDİN, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkī, **Reddü'l-muḥtâr ʿale'd-Dürri'l-muḫtâr**, Şâmil Yayınevi, İstanbul,

İBN ADÎ, Ebû Ahmed Abdullāh b. Adî b. Abdillâh cürcânî, **el-Kâmil fî Du'afai'r-Rical,** thk. Yahya Muhtâr Ğazavî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1409/1988

İBN BATTÂL, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik el-Bekrî el-Kurtubî **Şerḥu İbn Baṭṭâl ʿalâ Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî,** Thk. Ebû Temîm Yâsır b. İbrâhîm, Mektebe'r-Rüşd, Riyâd 1423/2003, c.9, s.440.

İBN CEVZÎ, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali Muhammed, **el-Muntazam f'î Târihi'l Mülûk ve'l-Ümem**, thk. Muhammed Abdülkâdir Ahmet Atâ-Mustafa Abdülkâdir Atâ, Daru'l-Kutubü'l-'İlmiyye, Beyrut. 1992.

İBN EBÎ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs b. **el-Münziri el-Temîmî, er-Râzî, Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim**, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetu Nezâr Mustafâ el-Bâz, el-Memleketü'l-'Arabiyetü'l-Suu'diyye, 1998.

----------, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs b. el-Münziri el-Temîmî, er-Râzî, el**-Cerh'u ve't-Ta'dîl**, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Mua'llimî el-Yemânî, Dâru İhyâu-t-Turâsi-l 'Arabî, Beyrut, 1372/ 1952.

İBN FÂRİS, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyyâ b. Muhammed er-Râzî el-kazvînî el-Hemedânî, **Mücmelü'l-Luğa**, thk, Zuheyr Abdulmuhsin Sultan, Muessetu'l-Risâle, Beyrut, 1406/1985.

İBN HALDUN, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed el-Hadramî, **Târihü İbn Haldûn-Kitâbü'l-İber ve Dîvânü'l-Mübtede' ve'l-Haber fî Eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men Âsârahûm min Zevi's-Sultâni'l-Ekber**, thk. Halîl Sehâdât, Daru'l- Fıkr, Beyrut, 1408.

İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, **es-Sikât,** Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1319 /1998.

İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ' İmâmüddîn İsmâîl b. Ömer b. Kesîr b. Dav' b. el-Kaysî el-Kuresî el-Busravî ed-Dımeskî es-Safî, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, I-XXI, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicre, 2003.

İBN MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, **Sünen,** thk. Şuayb Arnaût, Âdil Mürşid, Abdullatif herzullah, Muhammed Kâmil, Dâru'l-Risaletü'l-Alemiyye, b.y.y, 1430/2009.

İCLÎ, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdullah b. Salih el-Kûfi, **Ma'rifetü's-Sikât**, thk. Abdulalîm Abdu'lazîm el-Bestevî, Mektebetü'd-Dâr, Medinetü'l-Münevvere, 1405/1985.

İSFEHÂNÎ, Râgıp, **Müfredât fî Garîbü'l-Kur'ân**, thk. Sefvân 'Adnân el-Dâverdî, Daru'l-Kalem, el-Dâru'l el-Şâmiyye Dımeşk, Beyrût, 1991.

KALKASANDÎ, Ebü'l-Abbas Sihâbüddîn Ahmed b. Ali, **Subhü'l-A'sa fî Sınâati'l-İnsâ,** Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.

KÂSIM, Hamza Muhammed **Menâru'l-Kârî Şerhu Muhtasar Sahîh El- Buhârî**, Mektebetu'l-Dâru'l-Beyân, dımeşk 1410/1990, c.3 s.295.

KASTALLÂNÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr **İrşâdü's-sârî,** Matbaatu'l-Kübra'l-Emiriyye, Mısır 1323/1905, c.4 s.115;

KIRBAŞOĞLU, M. Hayri, **Altenatif Hadis Metodolijisi**, OTTO, Ankara 2015.

KOMİSYON, Mehmet Emin ÖZAFŞAR, İsmail Hakkı ÜNAL, Yavuz ÜNAL, Bünyamin ERUL, Huriye MARTI, Mahmut DEMİR, **Hadislerle İslâm**.

KOMİSYON, Vizâretü'l Evkâf ve Şuun'ül İslâmiyye, **el-Mevsûatü'l Fıkhiyye**, Dâru' Safva, Mısır.

LÂŞÎN, Mûsâ Şâhîn, **Fethu'l-Muni'm Şerhu Sahîh Müslim**, I-X, Dâru'ş-Şurûk, 1423/2002.

MES'ÛDÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali el-Huzelî, **Mürûcü'z-Zeheb ve Meâdînü'l-Cevher**, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1393/1973.

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî, **el-Câmi'u'l-Müsned's-Sahîhi'l-Muhtasar bi'nakl'il-Adli-ilel'-Adli-ilâ Resûlillâhi,** thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî, Daru'l İhya'l Turâsi'l Arabî, Beyrûtî. t.y.

NESÂÎ, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, **el-Müctebâ mine-s-Sünen**, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Mektebetü'l-Matbuâti'l-İslâmiyye, Haleb 1406/1986.

---------, **ed-Duafau ve'l-Metrukin**, thk. Mahmut İbrahim zayîd, Dâru'l-Marife, Beyrut t.y.

NESEFÎ, Hâfızu'l-Din Ebü'l-Berekât Hafîzüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, **Tefsîru'n-Nesefî**, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl**, thk. Yusuf Ali Bedevî, Dâru'l- Kelimi'l-Tayyib, Beyrût 1998/1419.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî **el-Minhâc fî şerḥi Ṣaḥîḥi Müslim b. Ḥaccâc**, Dârul İhyâu'l-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1392/1972, c.5, s.22.

ÖZ, Mustafa **'Ezlam'**, DİA (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), TDV Yayınları, İstanbul 1995.

ÖZTÜRK, Levent, **Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadının Yeri**, Araştırma Dergisi, Sayı 2, 2003.

SÜBKî, Mahmûd Muhammed Hattâb, **El-Menhelu'l-A'zbu'l-Mevrûd Şerhu Süneni'l İmâmu'l Ebî Dâvud,** thk. Emîn Mahmûd Muhammed Hattâb, matbaatu'l- İstikâme, Kahire 1351/1932.

SÜLEYMAN, Ebü'l-Hasan Mukâtil b. b. Besîr el-Belhî, **Tefsîru Mukâtil b. Süleymân,** thk. Abdullah Mahmûd Sehhâte, Daru İhyâu'l-Turâsu'I Arabiye, Beyrut, 1423/2002.

SÜYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, **Tedrîbü'r-Râvî**, thk. Abdulvehâb Abdullâtif, Mektebetu'l-riyadu'l-hadisiyye, Riyâd, t.y.

----------, **Esmau'l-Mudellisin,** thk. Mahmud Muhammed Mahmud Hasan Nesâr, Dâru'l- Ceyl, Beyrut t.y,

ŞAHİNOĞLU, M. Nazif "T**a'bir**", DİA (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), TDV yayınları, İstanbul, 1979.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezîd el-Âmülî el-bağdâdî, **Tefsîrü't-Taberî**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, y.y, Riyâd, 1987.

TAŞKÖPRÜZÂDE, Ahmed b. Mustafa eş-Şehir, **Miftâhü's-Saâde ve Misbaü's-Siyâde,** Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1405 /1985.

TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre, **el-Câmî'u'l-Kebîr (Sünen),** I-VI, thk. Beşşâr Avvâd Marûf,

ULUDAĞ, Süleyman, **"Firaset**", DİA (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi) ,TDV Yayınları, İstanbul, 1996.

USEYMÎN, Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleymân el-Useymîn, **Şerḥu Riyâżi'ṣ-ṣâliḥîn,** Dâru'l-Vatan li-Neşr, Riyâd 1426/2005, c.6, s.412;

YÂKUBÎ, İbn Vâzıh Ahmed b. İshâk b. Ca'fer, **Târîhü'l-Ya'kûbî**, b.y.y. Manşûratü'l-Mektebetü'l-Heyderiyye, 1964.

YILMAZ, Ayten, **İslam Öncesi Arap Toplumunda Kehânet**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman Levent Öztürk, SÜSBE, Sakarya, 2007.

ZECCÂC, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî, **Meʿâni'l-Ḳurʾân ve iʿrâbüh,** thk. Abdülcelîl Abdüh Selebî, 'Alimu'l-Kutub, Beyrut 1408/1988

ZEHEBÎ, **Mîzanü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru-l Ma'rife, Beyrut – Lübnan. 1382/1963.

----------, **el-Kâşif,** thk. Muhammed Avvame, Dâru'l-Kibleti lisakafeti's-İslâmiyye – Muessetu'l-Ulûmu Kur'an, Cidde 1413/1992.

----------, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, thk. Şuayb el-Arnâût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût 1405/1985.

----------, **Tezkiretü'l-Hüffâz,** thk. Zekeriyya Amirat, Darü'l- Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.